

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JUL PÅ MØRS

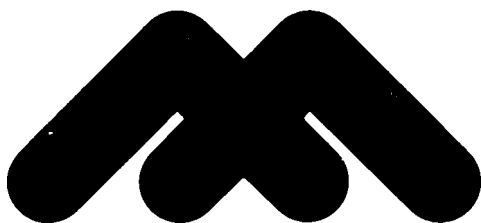

1980

Vi i
MORSØ BANK
ØNSKER ALLE
EN RIGTIG
GLÆDELIG JUL.

NB:
HUSK AT TØMME
MIG OG LAV SKATTE-
BEGUNSTIGET
OPSPARING INDEN
NYTÅR.

DE FÅR RÅD
NÅR DE
GÅR I

MORSØ BANK
MORSLANDS
FOLKEBANK

INDHOLD

Da Nykøbing havn blomstrede op	2
<i>Børge Jensen</i>	
Øksen ved træets fod	7
<i>Frits Jensen</i>	
Kvinder i søgelyset	8
<i>Anne Madsen</i>	
Morsingboen, der blev 1800-tallets provo	9
<i>O. Henriksen Degn</i>	
Gamle billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv.....	11
Morsø Lokalhistoriske Arkiv.....	21
<i>K. Brudsig</i>	
Nabodreng til stor gård	23
<i>Henry Mark</i>	
Fur-Nykøbing - før anden verdenskrig	25
<i>M. Breiner</i>	
Gymnastikturen til Gøteborg i 1923	28
<i>Niels Sandal</i>	
Rasmus Henrik Kruses ophold på Dueholm og i Nykøbing	29
<i>Johs. E. Tang Kristensen</i>	
Betragtninger over en stak gamle stilehæfter	35
<i>Anne Madsen</i>	
Bjergby Friskole.....	36
<i>Hjarne Petersen</i>	
Voldsteder og gamle adelsgårde på Mors (4)	37
Den gamle, fede hund, der fik en enestående død	46
<i>Kr. Brudsig</i>	
Sten, brød og poesi	51
<i>Henning E. Pedersen</i>	
Husmandsforeningerne på Mors gennem 75 år	54
<i>Kristen Sunesen</i>	

Redaktion:

*K. G. Holch Andersen
P. Maaetoft
Børge Jensen
Per Noe*

Pris: Kr. 28,85

Tryk:

Morsø Bogtrykkeri

Udgiver:

MORSØ LOKALHISTORISK FORLAG
Skovgade 17 . 7900 Nykøbing Mors

18. ÅRGANG

Vi beklager fejltagelsen i »Jul på Mors« 1979!!!

I artiklen »De vakte på Mors« bragte vi på side 27 et billede af lærer Kr. Kold. Vi blev af flere af vore læsere gjort opmærksom på, at billedet ikke var Kr. Kold, men af Niels Jokum Termansen (1827-1892), der havde tilnavnet »Danmarks lærdeste bonde«. Redaktionen siger tak til dem, der opdagede fejltagelsen.

*Forsidebillede: Dueholm set fra den vestlige side.
Malet 1838 af Rasmus Henrik Kruse.*

Da Nykøbing havn blomstrede op

Af Børge Jensen

I »Beskrivelse over øen Mors« fra 1811 har provst Caspar Schade givet den første beskrivelse af havnen i Nykøbing: »Nykøbing har en ypperlig havn. Thi foruden dette, at den vig, hvorved byen ligger, kun er åben mod sydsiden og indentil mod vestlige og nordlige vinde beskyttet af byen, så er her og tæt ved byens østlige side en med bolværker indelukket havn eller bassin med en flydebom for indløbet. Dette bassin er indvendig omtrent 90½ alen langt og 62½ alen bredt og kan rumme 24 fartøjer af størrelse som de, der haves her til byen. Ved bassinet er en rummelig plads, som ved opfyldning er vunden fra vigen og tjener til lade- og losseplads. Æren for dette havneanlæg tilkommer d'herrer købmænd Christen Qvistgaard, Niels Qvistgaard og Thomas Jepsen, som derpå skulle have anvendt over fire tusinde rigsdaler«¹⁾. De nævnte købmænd havde så tidligt som i 1788 fået regeringens tilladelse til at anlægge havnen. Til sammenligning kan anføres, at Thisted først fik en rigtig havn med moleanlæg i 1841-42²⁾. Det første ejerskifte skete i 1820, da Jepsen og Niels Qvistgaards enke, Ellen M. Bang, solgte havnen til købmand Niels Faartoft (1786-1850), som ejede den til 1842, da han solgte den pr. 1. januar 1843 for 6000 rigsdaler til Nykøbing kommune. Havnen var altså i privat eje i mere end et halvt århundrede. Nykøbing by måtte i den anledning optage et lån i Den kongelige Kasse på 8000 rdl., dels til at financiere købet, dels til istandsættelse af havnen³⁾.

Som det senere skal ses, skete der i 1840'erne store ændringer på havneområdet. Vi er så heldige at have to skildringer af havneområdet netop fra den tid, hvor Nykøbing havn

skiftede ejer. Den første er en plan fra 1842, som måske er udarbejdet i forbindelse med købet af havnen og den nedenfor omtalte oprettelse af Nykøbing toldkammer. Fra Algade fører to veje ned til havnen, mod nord Ringsgyden og mod syd Kirkegyden, nu Havnegade. Havnebassinet svarer godt til Schades beskrivelse og må have været et vældigt fremskridt i forhold til bryggen, der var før 1788, og som man kan se på stikket fra Resens Atlas 1677⁴⁾. På den åbne plads ud for bassinet blev nu bygget en toldbod, som stod færdig i 1843. Dennes placering ses på en opmåling fra 1872, og den har altså ligget, hvor parkeringspladsen i Toldbodgade nu er.

Kun lidt senere er en akvarel Prospect af Havnen i Nyekjøbing paa Morsøe fra Søesiden, som Morslands historiske Museum erhvervede i 1922. Akvarellen måler 38×31 cm og er udført af Johan Ditlev Bagge, der i 1830 som 65-årig kom til Nykøbing som konsumtionsbetjent. Hans arbejde bestod altså i at opkræve afgifter (den såkaldte konsumtion) af varer, der førtes ind til købstaden fra landet. Nykøbing havde på denne tid tre adgangsveje: Nørrebom, Vesterbom og Nybom⁵⁾. Akvarellen erhvervedes i 1885 af Niels Faartofts sønnesøn, distriktslæge A. C. Faartoft, fra en smed Larsen i Sejerslev. Denne havde givet en række oplysninger om de gengivne bygninger, skibe og personer, som formentlig bygger på mundtlig tradition, men som næppe alle er helt korrekte.

På Bagges akvarel er havnebassinet næsten ved at sprænges af otte store skibe, medens et niende er forfulde sejl uden for molen. Skibet i midten skal ifølge de nævnte 1885-oplysninger være Thisted Smakke til-

hørende den store Thisted-købmand H. D. Lützhøft, og herren med høj hat og pipe Niels Faartoft, som ser ud mod sin egen jagt »Den gode Hensigt« (det lille skib i havnen). Skibene synes at være jagter eller slupper samt 2-mastede skonnerter. Bagge synes især at have forelsket sig i skibenes agterpartier!! På havnepladsen ser vi en række aktiviteter: To skibstømrere arbejder i en båd, børn leger, folk kommer for at handle. Desuden er der oplag af tømmer, mursten, tønder og stykgods samt et solidt anker. Bag toldbygningen ses stråttækte pakhuse, t.h. Niels Faartofts »kornhus« og tilstødende have med fornem port, stakit og stensætning. I følge oplysningerne fra 1885 skulle vi til venstre have købmand Johan Busch Steenbergs ejendom, men her er der utvivlsomt sket en erindringsforskydning.

Bagges akvarel er ikke dateret, men siden Villads Christensens bog om Nykøbing udkom i 1902 anføres traditionelt »ca. 1840«. Som nævnt stod toldboden dog først færdig i 1843, og den 2. juli 1848 blev Nykøbing ramt af en voldsom brand, som ødelagde eller beskadigede adskillige bygninger mellem Algade og havnen. På sidstnævnte sted nedbrændte 2 pakhuse helt: et, der tilhørte Niels Faartoft, og et, der ejedes af købmand P. Schourup. Sidstnævnte solgte derefter sin grund til Johan B. Steenberg, som i 1850 opførte det pragtfulde pakhús (»i 3 etager indrettet til kornlofter«), som stadig er en pryd i Toldbodgade. Bagge skildrer altså havnen mellem 1843 og 1848, men mon ikke en datering til ca. 1843 er sandsynlig, dels fordi havnepladsen nu fremstod i ny skikkelse, dels fordi Bagge da havde den anselige alder af 79 år?

*Nykøbing gamle havn.
Originalen findes på Morslands historiske Museum.*

Udsnit af bykort over Nykøbing, tegnet 1842.

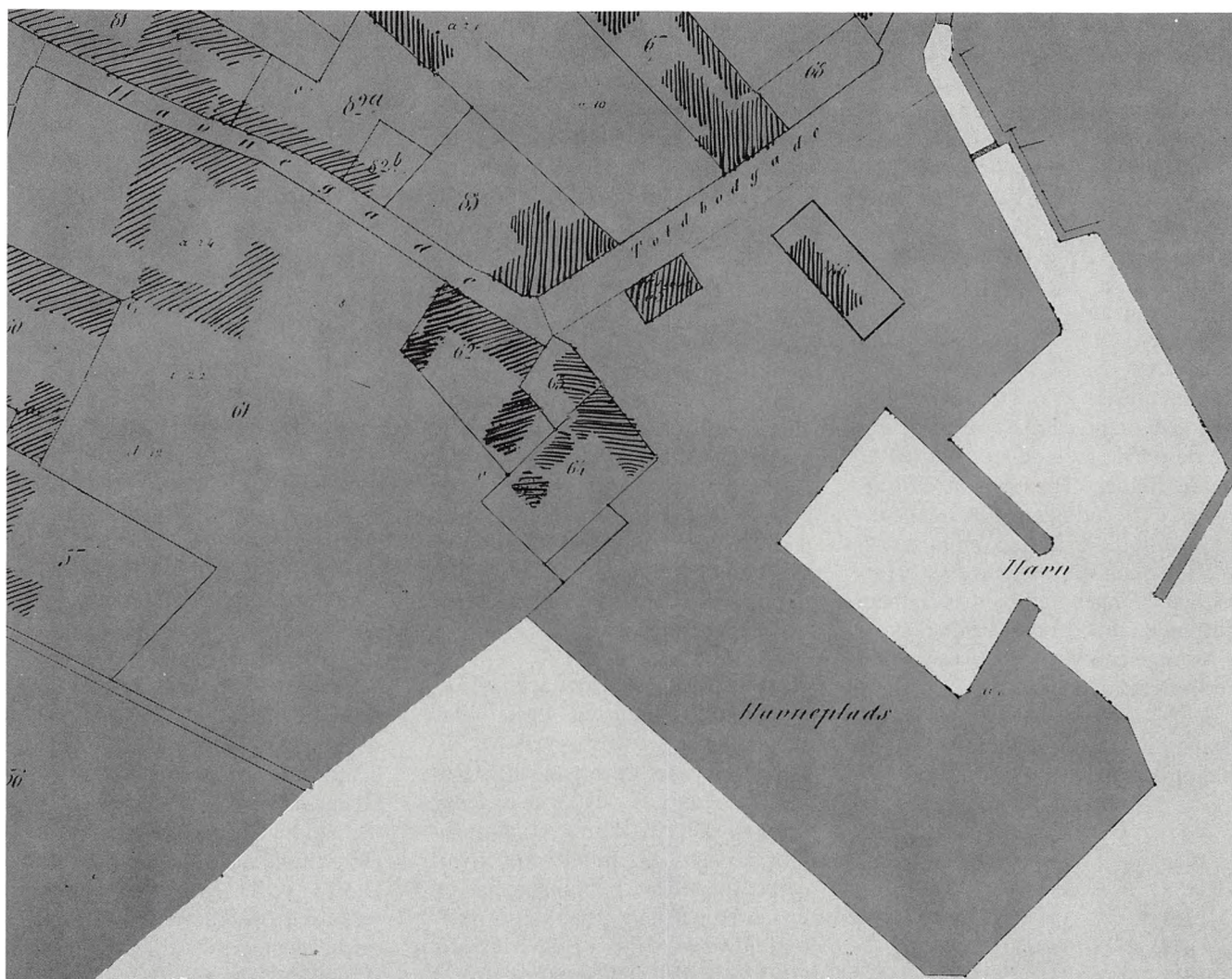
Den helt dominerende bygning på Bagges billede er Nykøbings første toldbygning. Lad os først se lidt på oprettelsen af Nykøbing toldsted.

Siden 1655 hørte Limfjordens købstæder ind under toldkammeret i Ålborg, hvad der ofte skabte utilfredshed. Hertil kom, at besejlingsforholdene i den vestlige Limfjord i løbet af det 18. årh. blev vanskeligere og vanskeligere på grund af jævnlig tilsanding af Løgstør Grunde. En ny situation opstod efter gennembrudet af Aggertangen i 1825, der også fik følger for kampen for egne toldsteder i Limfjordsbyerne, idet Ålborgs monopol nu kunne anfægtes med saglige argumenter. I juni 1828 indsendte 5 byer til kongen et andragende om »at få en kanal gravet ved Løgstør samt allernådigst forundt eget toldsted«. Fra Nykøbing sendte 15 købmænd med Niels Ettrup som pennefører den 12. juni en udførlig ansøgning. Om Løgstør Grunde hed

det, at medens der tidligere var 4-5 fod vand, var der nu kun 2-2½ fod, følgen var ofte lang ventetid, og at større eller mindre dele af lasten måtte losses over i pramme under passagen. »Opholdet ved Løgstør Grunde og Ålborg toldsted gør, at en føjelig vind ofte må overlignes og derved foranlediger måneders længere rejse, hvorved ej sjældnen en hel expeditions heldige udfald er gået over styr. Det forårsager også en overdreven høj fragt - -«. For at undgå hvad Ettrup kalder »vor totale ruin« beder købmændene om 2 ting: »1) En kanalkastning ved Løgstør på 8-10 fods dybde og 2) Vor by allernådigst forundt sit eget toldsted«. Hvis kongen opfyldte disse 2 ønsker, »blev vor handel fri og ej underkastet Ålborgernes vilkårlighed - - lønnen for vor flid blev vor egen og ikke med nogen uretlig delt«. Efter yderligere angreb på Ålborg hedder det: »Vi er Deres Majestæts børn så-

velsom hin bys indvånere og kan med tryghed med hensyn dertil se i glad forventning os vor handelsfrihed givet, der ikke alene vil have den bedste indflydelse for købstaden, men må bidrage til de sunkne landejendommers forhøjelse i værdi, da bedre pris for produkter og lavere for nødvendige fremmede artikler absolut må hjælpe noget for den dybt nedbøjede landmand«.

Det mærkes tydeligt, at vi befinder os under Frederik 6's landsfaderlige enevælde, og at Niels Ettrup stærkt spiller på den daværende økonomiske krise, som betød meget dårlige vilkår for den danske bondestand og hermed for samfundet som helhed. Købmændenes sidste argument lyder således: »Flytningen af toldstedet kan ej heller have nogen skadelig indflydelse for Deres Majestæts kasse, thi enten intraderne (toldindtægterne) af os blive erlagt her eller i Ålborg gør ingen forandring, ligesom

Udsnit af bykort over Nykøbing, tegnet 1870.

ej heller nogen uorden ved smugleri eller anden ulovlighed bedre kan foregå, da fartøjerne ligeså godt kan være forseglede imellem her og Hals som derimellem og Ålborg⁶). Andragendet støttedes uden held af byfoged Rummelhoff og af amtmand Faye i Thisted, og heller ikke en fornyet henvendelse i 1835 gav noget resultat. At man forsøgte igen i nævnte år skyldtes, at 3 Nykøbing-skibe netop da havde passeret Aggerkanalen og dermed bevist, at den nye kanal kunne blive til stor gavn for den vestlige Limfjord⁷). I de følgende 20 år steg besejlingen af Aggerkanalen støt og kulminerede i 1855 med ca. 1800 gennemsejlinger⁸). Derefter begyndte løbet at sande til, og det gav anledning til en fornyet interesse for Løgstør Grunde, en interesse, der mundede ud i anlæggelsen af Frederik 7's Kanal 1855-1861.

Den stærkt stigende sejlads over Agger var utvivlsomt afgørende for,

at Christian 8. i august 1841 besluttede, »at købstæderne Viborg, Thisted, Skive, Nykøbing, Lemvig, Holstebro, Nibe og Løgstør fra 1. oktober næstkommende oprettes til fuldstændige toldsteder⁹). Det bør vel også nævnes, at oprettelsen af Nykøbing toldsted også betød flere arbejdspladser. Urmager Jens Østergaard, født i 1844, fortæller i sine erindringer: »I min barndom var der en toldforvalter, en toldkontrollør, 2 assistenter og 2 rorkarle¹⁰).

I begyndelsen måtte man i Nykøbing vel klare sig med lejede lokaler, men i april 1843 stod byens første toldbygning færdig. Den var 12 fag eller 24 alen lang, 14 alen bred og 15 alen dyb, bygget af grundmur og med stentag, indrettet til værelser og pakbod med 4 kakkellovne. Bygningen vurderedes til 200 rdl. pr. fag, ialt 2400 rdl. sølv¹¹). Det var en ganske fornem bygning, som nu havde rejst sig på havnepladsen. Til sam-

menligning var kirkens forsikringssum på 3000 rdl., og forsikringssummen var det dobbelte pr. fag af, hvad murermester Bosch's nye hus i Østergade blev vurderet til samme dag.

På Bagges gengivelse ses det røde tegltag med halvvalmede gavle og de 2 skorstene. Facaden er strengt symmetrisk, indgangspartiet fremhæves ved en høj trappe med gelænder, 2 opstandere med krukker samt en frontispice med Christian 8's navnetræk (C.R.VIII). Bygningen har haft kælder, men mon jordbundsforholdene var egnede hertil? Facaden er pyntet med lisener ved langsidens ender og ved døren. De er hvide ligesom den kraftige gesims under taget. Døren har kvadratiske og rektangulære fyldinger, murene synes at være pudset. Alle de her nævnte træk er typiske for tidens arkitektur: senklassicismen.

Ud fra et arkitektonisk synspunkt kan man måske beklage, at bygnin-

gen senere dels blev angrebet af svamp, dels følte utidssvarende, hvorfor den i 1879 blev nedrevet, efter at den nye toldbygning (nu sæde for turistforeningen) var blevet taget i brug året før. Sammen med Rådhuset, ligeledes fra Christian 8's tid, og jernstøberiets fine kontorbygning i Holgersgade ville toldboden have været et godt eksempel på senklassicismen i Nykøbing.

Byernes overklasse udgjordes af købmændene, af hvilke de største handlede både en gros og en detail, og desuden ejede de størstedelen af handelsflåden. Dennes størrelse afhæng af de tidligere omtalte besejlingsforhold, af den økonomiske situation samt af antallet af skibsførlis. Udviklingen kan belyses gennem følgende tabel, hvortil bemærkes, at 1 kommercelæst (= CL) svarer til 2 registertons.

Skibe hjemmehørende under Nykøbing tolddistrikt:

År	Antal	Lastedrægtighed i CL
1855	29	571 $\frac{3}{4}$
1858	38	743 $\frac{1}{2}$
1861	33	727
1862	31	823 $\frac{1}{4}$
1863	31	461
1864	32	505

Medens tonnagen i 1854 havde været på godt 497, var den i 1862 steget til godt 823 CL, og femåret 1857-1862 betegner uden tvivl et højdepunkt af aktivitet i Nykøbing havn: »Som et eksempel på den virksomhed, byens driftige handelsstand udfolder, fortjener at anføres, at man i løverdags talte på vor red 8 og i havnen 18 større og mindre fartøjer under livlig losning og ladning«¹²). Og et andet eksempel: »26. nov. havde man for en lille by som Nykøbing et usædvanligt skue af fartøjer, idet havnen var ganske fyldt dermed. Der lå nævnte dag ikke mindre end 11 galeaser, 8 jagter, 1 slup, 1 tjalk, ialt var der 32 sejlere af 800 læsters drægtighed« (1-12-1862). I 1861 havde Nykøbing den 7. største handelsflåde i Nørrejylland blandt 24 byer, i 1855 havde den været nr. 8, men foran byer som Ribe, Kolding og Vejle¹³).

Blandt byens største redere var brødrene Johan Busch Steenberg og Christian R. Steenberg. Førstnævnte lod i 1856 sammen med M. C. Holm

en skonnert »Ørnen« (30 CL) bygge i Åbenrå. En teknisk nyhed var, at »Ørnen« havde sænkekøl, »hvorfor den efter kenderes mening vil være en fortrinlig sejler«. Da »Ørnen« kom til Limfjorden, måtte den vente på lods ved Løgstør, hvad der bragte M. C. Holm i harnisk: »Vi førte på toppen signal efter lods, da vi attrædede hans vejledning ud over Løgstørs Grunde. Uagtet der ved lods væsenet er ansat en lodsoldermand og to reservesoldser, og uagtet der ikke i faget var nogen forretning, der hindrede dem, lod de os dog vente en halv dag, inden det behagede dem at respektere deres besøg. De forspildte mig med kaptajn og mandskab omtrent et tidsløb af 24 timer. – – – At de påtager sig sjoveri, når de skulle lodse, er næppe regeringens vilje«.

Da »Ørnen« endelig nåede Nykøbing, skulle der festes: »Den af hr. skibsreder og skibsbygger M. C. Holm for egen og hr. agent Steenbergs regning i Åbenrå byggede smukke klipper-skonnert »Ørnen« gjorde i mandags en prøvetur, hvori embedsmændene, købmændene og de her i havnen værende skippere efter indbydelse deltog. Enhver kender ydede den det skudsmål, at den er snild i fart, stiv i luvholdning og skøn i form. I øvrigt herskede den muntreste stemning, der end mere forhøjedes ved gemytlige sange og skåltaler«¹⁴). Og dagen efter løb en ny skonnert på 42 CL til C. R. Steenberg af stabelen! Men herligheden kunne også hurtigt få ende. Kun 2 år senere gik C. R. Steenberg fallit, og hele hans store købmandshandel i Vestergade blev solgt på auktioner tilligemed de ham tilhørende skibe: 2 skonnerter og en fjerdepart af en tredje. Og trods »Ørnen«s fortræffeligheder gik den i 1861 under med mand og mus på vej fra England med kul, den havde mest sejlet på England med korn og kul. Fra 1863 kom en nedgangsperiode, i det år forliste ikke mindre end 8 skibe med 185 CL og i 1864 yderligere 4 med 109 CL drægtighed. Først i slutningen af 1870'erne var der igen nogen fremgang.

Naturligvis var det ikke kun Nykøbing-skibe, der anløb havnen. Den helt store handelspartner var Norge,

udviklingen kan belyses med følgende tal:

1839 ankom 5 norske fartøjer med en last på 30 $\frac{1}{2}$ norske CL,

1845 ankom 21 norske fartøjer med en last på 123 $\frac{1}{2}$ norske CL,

1850 ankom 59 norske fartøjer med en last på 380 $\frac{1}{2}$ norske CL,

1855 ankom 148 norske fartøjer med en last på 776 $\frac{1}{2}$ norske CL (87 norske CL = 100 danske CL).

Skibene fra Norge ankom fuldt lastede med hovedsagelig tømmer, langt den største del af det udførte gods gik imidlertid til England, det var jo korneksportens store periode. Også i kriseår udførtes korn. 1847 og 1857 var kriseår både i Danmark og de lande, vi handlede med, kornpriserne steg naturligvis, hvilket var til stor ulykke for fattigfolk. Det københavnske oppositionsblad »Københavnsposten« angreb i 1847 hvad det kaldte kornspekulationen, som førte til stadigt stigende kornpriser. Det var vel et led i dens kamp mod den for store korneksport, at »Københavnsposten« 22. april 1847 skrev: »Ved den lille by Nykøbing på Mors lå i forrige uge, dels i havnen og dels på reden, 50 skibe som alle indtog korn til udførsel til udlandet«.

Sammensætningen af landbrugs-eksporten kan f.eks. illustreres gennem disse tal fra april kvartal 1865: »Til England afgik 54.341 tdr. havre og 944 tdr. byg, til Holland 908 tdr. rug, til Norge 1876 tdr. byg, 290 tdr. hvede, 136 tdr. havre, 1444 pund saltet flæsk, 22 tdr. gryn, 62 tdr. kartofler, 1600 pund saltet kød, 10 $\frac{1}{4}$ td. smør, 9 svin og 116 pund uld. Desuden afgik 5000 tdr. havre med lægtere til Ålborg og derfra med stort skib til England, altså ialt 59.341 tdr. havre til dette land«¹⁵). På importområdet var der naturligvis større spredning, de vigtigste varer var tømmer, bomuldsgarn, manufakturvarer, kul og brændevin. Med oprettelsen af 3 fabrikker i 1850'erne kom nye vigtige varer til, først og fremmest råjern til N. A. Christensen og råtabak til Th. Damborg. Importen svingede stærkt fra år til år, som det ses af følgende tabel:

Import af 3 varegrupper 1857-1864:
(alle mængder er angivet i pund)

År	Råjern	Tobak	Bomulds- garn
1857	273.000	0	12.526
1858	43.500	33.590	12.793
1859	243.948	68.062	28.822
1860	105.770	28.294	36.004
1861	284.204	64.179	29.428
1862	377.220	59.541	8.198
1863	252.487	48.313	1.792
1864	30.000	6.473	5.466

Man kan stille spørgsmålet: Hvorfor blev Nykøbing netop i 1840-50'erne en så betydelig handels- og skibsfartsby? Mon ikke svaret vil være følgende: Den udmærkede havn med bassin, som fremsynede købmænd anlagde i 1788 gav Nykøbing en fordel frem for de øvrige købstæder i Limfjordsområdet, hvor kun Ålborg havde en tilsvarende god havn. Oprettelsen af Nykøbing tolddistrikt i 1841 fremmede udviklingen yderligere, og endelig betød de nye fabrikker, der blev anlagt 1853-1858, et vældigt behov for indførsel og udførsel af varer. Hertil kommer en meget kraftig stigning i folketallet fra 1259 indbyggere i 1845 til 2034 i 1860. I løbet af disse 15 år steg indbyggertallet med knap 35 % i Ålborg, med godt 45 % i Thisted, men i Nykøbing med ikke mindre end 61,5 %.

På tærskelen til denne nye tid levede Johan Ditlev Bagge som pensionist i små kår i Nykøbing, han døde først i 1852 i en alder af 88 år, men takket være hans naive »prospect« har vi stadig et levende minde om Nykøbing fra den tid, hvor skibsfartens monopol på varetransport gav byen en chance, som dens borgere til fulde forstod at udnytte.

Noter:

1. Schade s. 50.
2. Hald: Thisted købstads historie s. 95.
3. Borgerrepræsentationens forhandlingsprotokol. Landsarkivet.
4. Gengivet i Villads Christensen: Nykøbing Mors s. 62.
5. Villads Christensen s. 311.
6. C. C. Mansas samlinger på Dueholm.
7. Villads Christensen s. 123.
8. Skudefart og Limfjordshandel (1974) s.26.
9. Thisted købstads historie (1974) s. 156.
10. Historisk årbog for Mors I (1919) s. 122.
11. Brandtaksationsprotokol 1838-47 i Landsarkivet.
12. Morsø Avis 5/8 1861.
13. Morsø Avis 29/7 1856 og 2/10 1862.
14. Morsø Avis 15/5 1857.
15. Morsø Avis 11/7 1865.

ØKSEN ved træets rod

Af Frits Jensen

Det var maj 1919. Min ældre bror havde netop begyndt sin skolegang, og jeg ville absolut også i skole. Helt uden forudsætninger var jeg heller ikke, for når mor prøvede at indvi mine to brødre på 7 og 9 år i »Hanebogen« og »Læsebog for de Mindste«s mysterier, sad jeg ved siden af og lurede dem kunsten af. Men med mine 5 år var jeg jo ikke gammel nok. Vi indgik da et kompromis: mor syede en skoletaske, broderede initialerne FJ derpå med rødt uldgarn og udstyrede den med en ABC og nogle hæfter, »For mine små venner«, samt en lille madpakke. Så fulgte jeg mine brødre på skolevejen, indtil vi kom til skelgrøften. Der satte jeg mig og »holdt skole«, til ensomheden drev mig hjem. Denne form for skolegang var dog ikke tilfredsstillende i det lange løb, og til sidst gav mor mig da lov til at komme rigtig i skole. Sandsynligvis havde hun fået lærer Mejlgaards tilladelse forinden.

Sdr. Dråby skole.

Med mange formaninger om at opføre mig pænt og huske at pudse næsen, som dengang altid løb på mig, blev jeg da sendt med brødrene til skole. De var godt sure over at skulle have mig på slæb, og mange ord vekslede vi ikke på den 2-3 km lange skolevej. Det eneste, min ældste bror, Viggo, sagde, var: »Hvis du ska pes heller ski'd, så ska du spør, åm du mo go østen åm«.

Henved en snes børn tumlede på legepladsen foran skolen, de kravlede i ribberne, slog kolbøtter over bommen eller sprang buk over »geden«. Nogle var på opdagelse i en nærliggende lergrav, men den største dreng, som vist hed Niels, gjorde sine jagttagelser østen omme foran pigerens tremmedør.

Børnene stimlede sammen om mig og spurgte, hvad jeg hed. »Frits! De ka vi skit sej, vi kaller ham Bette Fis«, sagde Niels. Lidt senere kom læreren frem i skoledøren og klappede i hænderne. Alle styrtede ind i

skolestuen efter først at have anbragt træskoene i træskohylderne.

Nogen helt sikker erindring om den første skoledags forløb har jeg ikke, men tre begivenheder har brændt sig fast i min hukommelse.

I første time skulle vi læse. Læreren gav mig en ABC, den affejede jeg flot med en bemærkning om, at den kun var for de små, og at jeg godt kunne læse i den næste bog. Tilsyneladende stærkt imponeret af det frimodige svar kaldte lærer Mejlgaard mig op til sig. Han sad jo, som lærerne dengang gjorde, på en stol anbragt på en forhøjning bag katederet. Han løftede mig op på sine knæ og sendte bud efter fru Mejlgaard. Da alle var rede, slog jeg op på læsebogens side ti og foredrog fra højsædet følgende visdomsord:

en so er ej en ko.
en sø er ej en ø.
en daa er ej en raa.
ej, ej, ja saa, naa, naa.
maa vi saa faa ro.
ja, I maa, aa jo.

For første, men desværre også for sidste, gang oplevede jeg den tilfredsstillende at være det geniale midtpunkt i en forsamling.

I næste time vakte jeg også opmærksomhed, dog på et lidt andet plan. Vi grifledede tal eller regnestykker ned på vor skifertavle, viste frem og viskede ud; nogle drenge gjorde det på den forbudte måde med fugtig ånde og spyt og efterfølgende aftørring med bluseærmet. Pigerne viskede ud på reglementeret vis med vand og svamp. I denne travlhed påkom der mig en heftig trang til at komme på WC, men at det skulle have relation til verdenshjørner, kunne jeg ikke fatte. Længe sad jeg og hoppede på bænken, indtil jeg endelig råbte ud over forsamlingen: »A ska las!« Alle stirrede på mig, også læreren. Endnu en gang råbte jeg min nød ud. »Hvad er det, han skal?« spurgte Mejlgaard forundret. Til hans undskyldning skal siges, at ordet ikke findes i nogen ordbog og nok må henregnes til hjemmelavede eufemismer. En af de største piger kom mig heldigvis til undsætning og sagde, at jeg vist skulle østenom. Viggo skulle følge mig. På vejen kneb han mig dygtigt i armen og sagde: »Din torsk, ka dot håv, hva a så te dæ«.

I sidste time lærte jeg for første gang det levende ord at kende. Mejlgaard fortalte om Johannes Døberen, der havde stået ved Jordanfloden og råbt, at øksen lå allerede ved træets fod. Men nu var det ham, øksen truede. Vi fik en levende beretning om mænds dårskab og svaghed, om hævnerrighed og kvindelighed og om kvindernes magt til at bedåre og forføre. Så grebet af beretningen var jeg, at da den skønne modtog Johannes' bloddryppende hoved på et fad, brød jeg ud i en hjerteskræende gråd, som først stilledede af på hjemvejen.

Ingen anden skoledag var så fuld af sødme og smerte som den første; men seks år senere oplevede jeg endnu engang et smerteligt møde med Johannes. Vi havde fået en ny lærer. Skoledagen begyndte efter morgensangen med navneopråb, som vi skulle besvare med et ja. En dag havde jeg bestemt, at jeg skulle »vise mig« og prøve, hvor langt ja'et kunne trækkes ud.

Med lungerne fyldte til briste-

punktet startede jeg et ja, der selv i operaens verden ville være af ukendt længde. Kammeraterne stirrede. Læreren smækkede protokollen i, trådte ned til mig og befalede, at jeg skulle rejse mig og fortælle bibelhistorielectionen om Johannes Døberen ved Jordanfloden. Ordene: »Øksen ligger allerede ved træets rod, og hvert træ, der ikke bærer god frugt, skal omhugges...« lå rede i min hukommelse, men trodsen skød op i mig, og ikke et ord kom over mine læber. Da faldt om ikke øksen så fire velrettede lussinger, for balancens skyld to på hver side. Sådan blev Johannes begrædt for anden gang.

Hvis min gamle lærer skulle læse dette, skal mindet derom ikke give ham dårlig samvittighed, for han ville jo bare, at vi skulle bære god frugt.

Således blev min første skoledag – såvel som alle de følgende i mere end et halvt århundrede – dage med sejr og nederlag, alt imens min gæld til min barndoms lærere voksede fra år til år.

Kvinder i søgelyset

Af Anne Madsen

*Hvis næsen du har
lidt for ofte fremme,
kan det hænde, at
du får den i klemme,
så du føler dig mat,
og det er bedre at
blive derhjemme.*

*Da ender det med,
du ikke kan finde
ud af noget som helst,
lille kvinde,
men hytter dit eget skind
dybt i dit sind.*

*Men hvis du modigt går
frem, trods de dybe sår,
til sidst på begge ben du står
og frejdigt viser verden,
at du
er blevet voksen,
så tør du nu,
trods arene på næsen,
vise dit eget væsen.*

Morsingboen, der blev 1800-tallets provo

Af O. Henriksen Degn

Poul Henriksen blev født 25. januar 1799 i Hvidbjerg. Efter en omskiftelig barndom og ungdom fik han lærereksamen fra Snedsted seminarium i 1828 og blev umiddelbart efter kaldet til lærer i Grønheden ved Sæby, hvorfra han i 1833 kom til Flade som lærer og kirkesanger. Han blev straks uvenner med præsten, da det ikke stod klart for ham, at for personer af hans stand var der kun adgang til præsten gennem bagdøren. Ved en senere lejlighed sparkede han i menighedens påsyn præstegårdens hoveddør, »Nådens dør«, ind, da der ikke blev lukket op for ham.

Den skole, han med familie skulle flytte ind i, var utrolig dårlig, f.eks. løb smeltevandet fra sneen ind ad den ene og ud ad den anden side af skolestuen. Rotterne druknede og forsynede husets beboere med »lugtende sager«.

Præsten blev i 1838 kaldet til et andet embede, men døde nogle få uger efter. De to efterfølgende præster havde P. H. et godt forhold til, som han selv skriver: »Jeg måtte have været den ondskabsfuldeste og mest kamplystne stridshane, hvis jeg i de følgende 18 år kunne fået nogen konflikt endog i den mindste potens med mine daværende to præster, Lyng og Vesterboe«.

I 1835 begyndte »det pietistiske uvæsen«, og P. H. blev en arg modstander af »den halvgale seminarist Kold«.

1836 skulle den første stænderforsamling holdes i Viborg. Hertil kunne f.eks. forskellige sammenslutninger indsende begæring eller andragender, evt. forslag til nye love. Ved et lærermøde blev P. H. valgt til at forfatte »petitionen« fra lærerne. Da han ved affattelsen tog mindre hensyn til at bede om (det gjorde man dengang) en forhøjelse af lønning-

erne end om en reform af skolevæsenet og navnlig lagde de deputerede (»Stænderjenserne« på sinde at andrage om oprettelse af aftenskolen, blev andragendet kun underskrevet af et mindretal. Desuden syntes lærerne, at skrivelsen ikke var underdanig nok.

Men han ville have sine meninger frem, så i 1839 udgav han et lille skrift på 54 sider: »Skolelærerens nærværende forfatning som lønnet embedsmand, lærer og borger«.

Først som lønnet embedsmand. P. H. ved udmærket, at pastor Grundtvig ikke godkender prædikaten »embedsmand« og påstår, at skolelæreren blot er medhjælper. Selv om P. H. har agtelse for Grundtvigs talent, vil han dog påstå, at »medhjælper« forudsætter en, som har hovedarbejdet og styringen. Dette kan ikke siges om præsten, da de 100 timer, han har med børnene at gøre, kun er repetitionstid. »Skolelæreren er architect – bagefter maler præsten våbnet over døren – og det er alt!«.

Nu kritiserer P. H. lærernes løn i forhold til præstens og er overbevist om, at det var præsterne, der var skyld i nedsættelsen af lønningerne.

P. H. foreslår, at kommunen køber 1 td. hartkorn af præstens jord til læreren, da præsten som oftest havde for meget besvær med den store jordlod. Renten af de 500 rbd., som jorden kostede, var 20 rbd. Læreren kunne af jorden få en indtægt på 50 rbd., så at hans indtægt faktisk kunne forøges med 30 rbd.

Selv om det kan siges, at præsterens løn er for stor i forhold til arbejdsbyrden, kan det samme siges om flere statstjenestemænd, desværre, men om »statens lediggængere« vil han ikke tale. Hvis præsten anvender et par timer om ugen til sit arbejde, »er han så fri som fuglen på

Poul Henriksen i stadstøjet.

quiste«. Præsten har fri, indtil klokken efter 6 dage atter kalder ham på talerstolen.

Hvis man ikke i året 1838 kan vinde gehør ved at påstå, at de gejstlige kald er vel fede, så kan man heller ikke, når man skriver 2000.

Om skolelærerens forhold som lærer mener P. H., at gejstligheden har tilvendt sig for stor magt til at bestemme undervisningsmidler og -metode, der jo ikke altid passer med lærerens metode og indsigt. Nej, skolelæreren bør som skolens ansvarlige lærer selv bestemme, hvilke bøger der skal bruges. P. H. mener, at skolelæreren i sit arbejde er underkastet alt for meget kontrol, selv om regeringen må forlange en vis garanti. Derimod er den årlige eksamen til stor opmuntring for både elever og lærer, vel at mærke når den holdes i den rette ånd. P. H. har ingen frugter mærket af den »seen-efter« af en provst hvert år, patronen hver må-

Flade skole, tegnet af P. Henriksen i 1833.

ned, præsten hver uge og forstanderen hver dag!

Som religionslærer skal læreren stadig sigte mod det, som regeringen har pålagt ham, nemlig at lægge grunden til moral og dyd. Hertil har han den bedste hjælp i den befalede lærebog. Derimod kan han ikke se noget fornuftigt i at bruge beretningerne fra Det gamle Testamente om jøderne (»dette arabiske hyrdefolk«) som eksempler i undervisningen til moral og dyd. De gamle jøders laster kunne måle sig med kejsertidens, mens deres dyder ikke nær kunne måle sig med Hellas', Roms eller Danmarks. Dette folks historie skulle almuens børn lære udenad, men ingen forlangte, at de skulle kende danskerens historie.

P. H. begrundet, hvorfor han mener, at de jødiske historier ikke bør bruges i skolen. I historierne »skinner Abraham som Sirius på Firmamentet«. I virkeligheden var han jo et uhyre, der for at få fred i sit hjem jog Agar og hendes barn ud i ørkenen. Ligeledes løftede han »i hellig raseri« sin kniv mod sin egen søn. Selv om fortællingen efter sund kritik må betragtes som en drøm, har den efter P. H.'s mening ingen værdi i undervisningen. Men måske hæves Abraham til skyerne af de ukritiske historieskribere, fordi han var den første, der gav tiendedelen af sit gods

til en præst! Jakob var jo kun en snu bedrager, mens Esau må beundres for sit gode hjerte og forsonlige sind. Videre betegnes Salomon som »Blodmennesket, brodermorderen og den vellystige Serail Shah«.

P. H. slutter dette kapitel med at fremføre den mening, at endnu er almuens oplysning fjern. Uden oplysning kan man ikke udøve sund kritik. Barnet modtages som 7-årig med ABC og udskrives som 14-årig uden at være ansporet til at uddanne sig videre. Det første, drengen gør efter udskrivningen, er, at han sælger sin skrivebog til købmanden. 8 dage efter får læreren hans håndskrift om et lod allehånde. I hjemmene findes ingen bøger. Der kan heller ikke blive tale om sognebiblioteker, når præster og embedsmænd skal give deres bidrag til de store biblioteker, der kun lidt eger sig for almuens. Det eneste, der herefter beskæftiger drengen og pigen, er visefloden fra »Haderslev, trykt i dette år!«.

P. H. betragter nu skolelæreren som borger. Foruden gerningen som underviser er der pålagt ham forskellige pligter, der slet ikke harmonerer med gerningen.

1. Han skal besøge klokkens ringning. Her har ordet »besøge« fået samme betydning som »forrette«, idet ikke 1 af 100 lærere har råd til at få hverken dette eller andet pligtar-

bejde udført af andre. Han klager over det besvær, det er to gange om dagen at gå hen til kirken i al slags vejr. Det er også besynderligt, at skolelæreren er den eneste mand i staten, det er befalede at stå op før solen!

2. Han skal løbe omkring med præstebrevene. Dette er måske en skik, der har holdt sig fra de ældste tider, da Merkur agerede postbud mellem guderne. P. H. kan derfor ikke forstå, hvorfor nogen mister deres gode humør ved denne tanke. Han tilstår, at når han har brevet med de 7 segl i hånden og har spændt en vinge på hver hæl, så ve den, der møder ham og ikke hilser dybt.

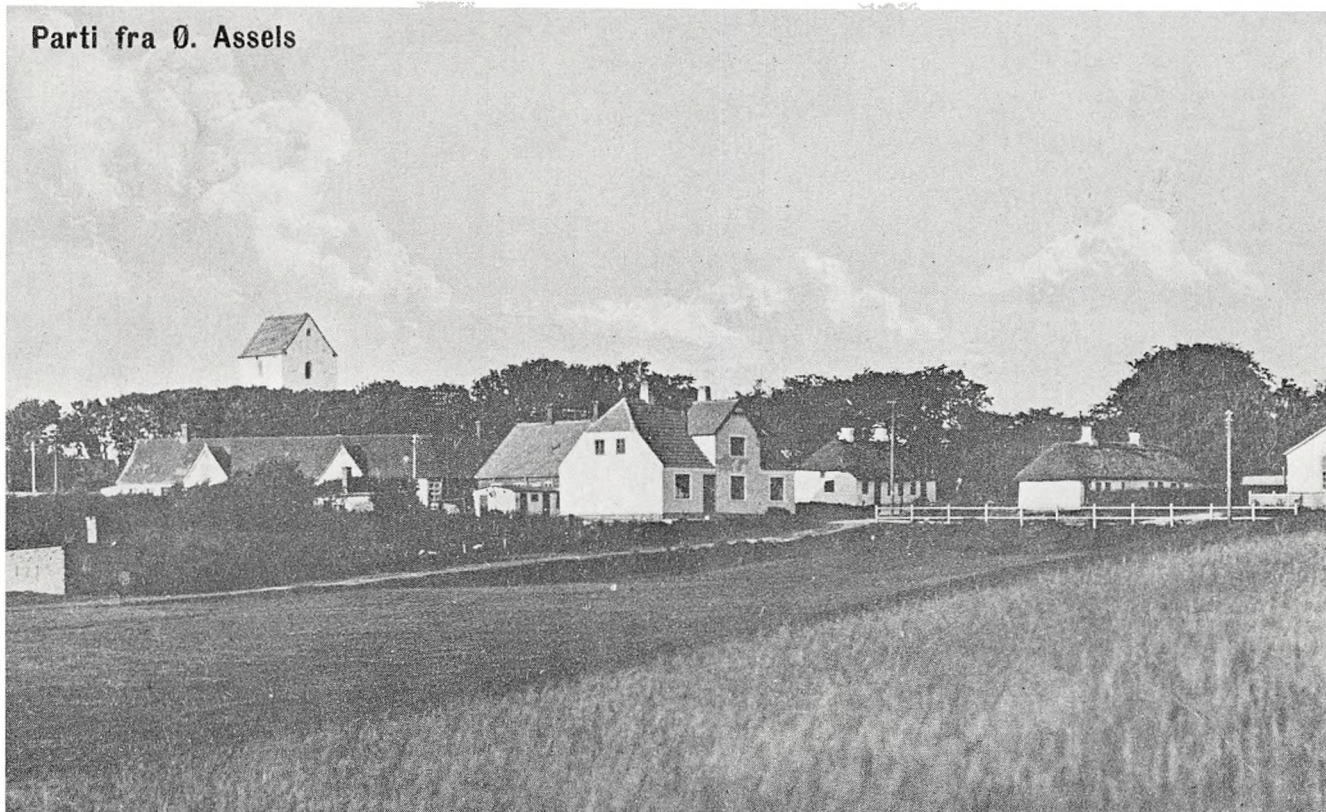
3. Han skal rense templet! Hvis man skal tro Saxo og andre historieskribere, var præsten i gamle dage selv tempelfejer. Men så meget har bogtrykkerkunst, bøger og reformer tilvejebragt, at den forretning nu er pålagt skolelæreren.

4. Han skal vaske alterklæderne. Denne forretning må høre til de møjsommelige, for ingen steder i krønikerne finder han en vaskepige, som skolelæreren kan sammenligne sig med. »Jeg finder ingen steder, at guderne er blevet vasket, endnu mindre deres klæder«.

Der er således pålagt skolelæreren en del arbejder, der lige så godt kunne udføres af andre. Hertil kommer

Fortsættes side 21

Parti fra Ø. Assels

*Kan nogen af læserne give oplysninger om, hvornår disse to billeder fra Øster Assels er fotograferet, og hvem personerne på det nederste billede er.
Morsø Lokalhistorisk Arkiv vil meget gerne have oplysninger herom.*

Sundby Brugs ca. 1920.

I butikken ses uddeler Martin Aggerholm og hans medhjælper, Johanne Hald.

Frøslev dilettanter. Hvem er personerne, hvad hedder stykket, hvornår er det opført?

Nedergaard Foto

Oplysninger om disse billeder efterlyses af Morsø lokalhistorisk Arkiv

Oversvømmelse i Vestergade. Hvem er personerne, hvornår er billedet taget?

Erslev krohave ca. 1915. Fra venstre kromand Jens Peter Jensen, Aage Jensen, Jens Kristian Jensen, Anne Katrine Jensen og Børge Jensen. Bageste række: Gårdskarl Karl Kjeldgaard, Mitte (Nielsen?), Maren Bovbjerg, kokkepige, ukendt og krokonen Anne Jensen. Nederste billede viser værtsparrets private stue.

2. klasse med lærerinde Houmøller.

Hvem har oplysninger om disse elever i Nykøbing kommuneskole?

2. klasse med lærer Halse.

Købstadshjem ca. 1914. Lods Ytrup med familie i dagligstuen i hjemmet på Strandvejen.

Landbohjem. Gårdejer Kr. Græsborg med familie i dagligstuen på Fruergård, Fjallerslev.

Postkontoret i Karby 1909. Hvem er personerne?

OPLYSNINGER ØNSKES AF LOKALHISTORISK ARKIV!

Gammelt hus i Emb ca. 1910. Hvem er personerne?

Sejerslev, Mors

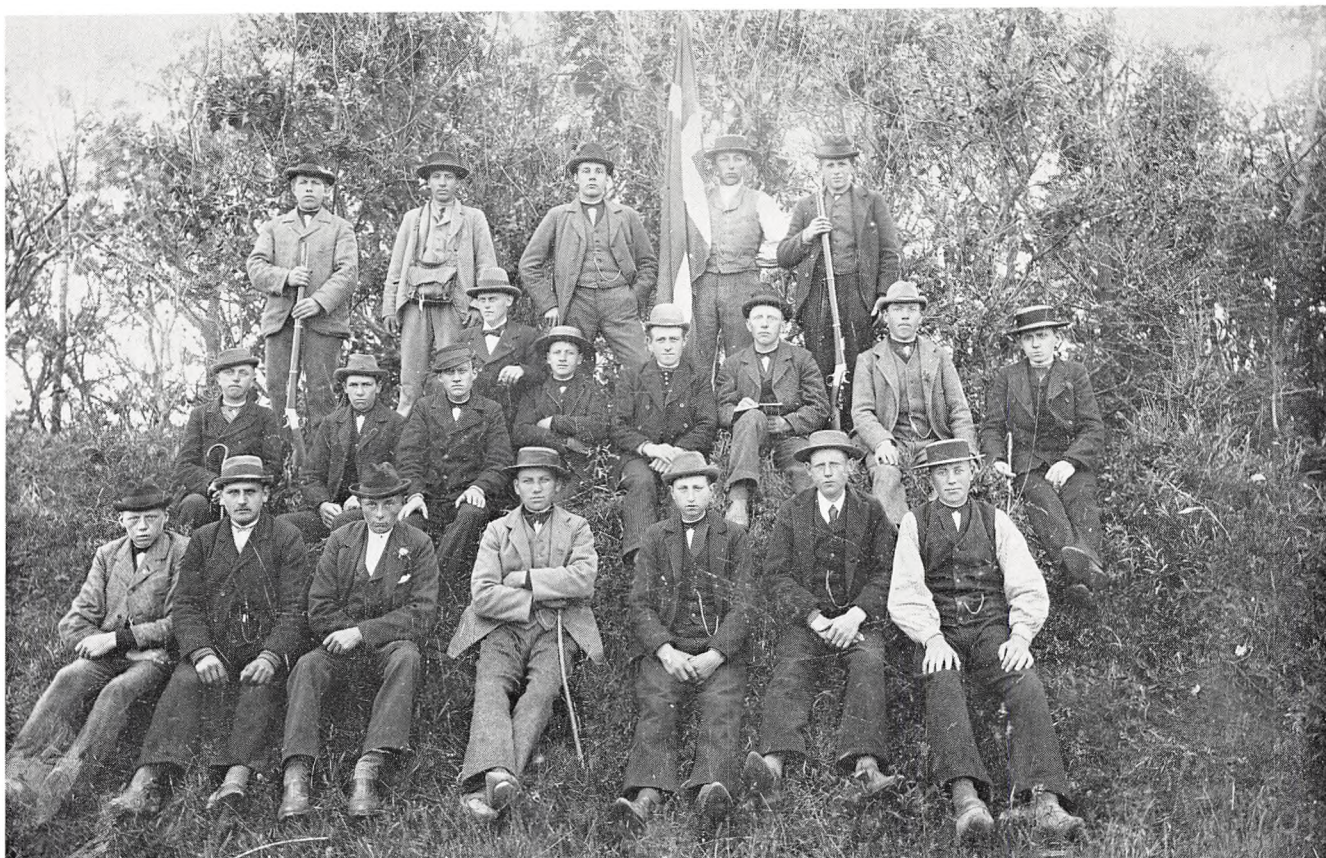
Morsø Lokalhistorisk Arkiv ønsker at komme i forbindelse med personer, der kan fortælle noget om disse billeder fra Sejerslev.

Gadepartier fra Øster Jølby 1900-1910.

Tødsø Skytteforening ca. 1900. Øverste række fra venstre: nr. 3 Tonsgaard, Tødsø, nr. 5 Andreas Jensen, Bjørndrup (med flaget). Forrest fra venstre: nr. 1 Hans Rasmussen, nr. 5 Mads Sønder, nr. 7 P. Chr. Gade. Arkivet er meget interesseret i oplysninger om de andre personer.

Mælkekusk Jens Thomsens hus i Tødsø ca. 1890 (hvor nu brugsen ligger).

Fortsat fra side 10

usikkerheden med hensyn til præsternes erklæringer, når læreren ansøger om noget, og P. H. giver eksempler på præsters urigtige erklæringer. Han nævner også utrygheden ved de hemmelige protokol-skudsmål, som læreren ikke har mulighed for at bedømme og evt. forsvare sig imod.

Men der er andre indskrænkninger, der rammer læreren. Efter skoleloven af 1814 må han aldrig om dagen tage del i nogen sammenkomst eller fest. Ingen anden berøves friheden uden efter forbrydelse mod staten eller samfundet.

P. H. mener, der findes en cancelli-resolution, der forbyder en lærer at yde noget menneske bistand, f.eks. være lavværge eller formyn-

der, ja, han kender et tilfælde, hvor det var forbudt.

Skolelærere kan endvidere ikke være vælgere eller valgbare til stænderforsamlingerne. Regeringen overdrog gejstligheden at være skolelærernes stedfortræder.

I den såkaldte liberale »Jyllandspost« er talt meget om, at skolelæreren ikke var moden nok til at sidde i stændersalen. Det, han præsterede der, ville blive »resultater uden præmisser«. Når kongen kunne kalde bonden til at sidde ved herremanden, ville det gøre P. H. ondt, om ikke skolelæreren kunne måle sig med bonden i kundskab om statsvellet. Valgbarheden burde ikke afhænge af visse tdr. hartkorn; man burde kunne vælge geniet, hvor han så fandtes.

Men til ansvar kræves der kundskaber, så hvis lærerne vil gøre sig

værdige til regeringens og medborgernes tillid, må han øge sin viden. Dette gælder naturligvis også andre borgere. Læselysten er dog nu øget gennem læseforeningerne, men endnu har man ikke forstået at vælge de rigtige bøger, der efter P. H.'s mening skulle være landøkonomiske, politisk-periodiske skrifter, verdenshistoriske data eller statistiske oplysninger!

I et slutningsafsnit advarer P. H. den unge mand imod at blive lærer, idet han henviser til de dårlige kår. Og han slutter: »Søger I måske efter rolighed og magelige dage? See! de som have disse regaler ere i lange klæder. Søge I efter roes og ære og Glimmer? See! for at erhverve dette må I være i kongens forgårde. Efter guld og grønne skove da? Deraf gives lidt i vort kjære Danmark...«

– Men skriftet vakte røre. I Ålborg Stiftstidende nr. 58, 19. marts 1840, var der en anmeldelse af skriftet, som fik biskop Fogtmann til at skrive til provsten efter yderligere oplysninger; og så rullede sagen. Provsten skrev til præsten, præsten til provsten, provsten til bispnen og denne 12. maj til cancelliet, hvori stod, at provsten mente, P. H. »i høj grad havde forhånet bibelen«. Papirerne bølgede nu frem og tilbage mellem myndighederne og 20. november blev P. H. suspenderet. Sagen skulle for en provsteret. Anklageren påstod den anklagede idømt arbejde i Viborg tugt- og forbedringshus i 3 år, embedsfortabelse og sagens omkostninger. Forsvareren (den senere konsejlspræsident og justitsminister Rotwitt, som på foranledning af amtmand Faye var blevet beskikket) påstod frifindelse og sagens omkostninger udredet af det offentlige. Da der var stor forskel på den konstituerede provsts og den ordinære dommers opfattelse af strafudmålingen, blev sagen indanket for Ålborg stifts landemøde, hvor den pådømtes 26. april 1842. Landemødet stadfæstede provsterettens dom på en mulkt til Thisted fattigkasse på 30 rbd., mens sagsførersalæret blev sat til 25 rbd. P. H. havde dog fået det ordnet således, at han ikke kunne søges for gæld, så derfor blev han fri for at betale sagsomkostningerne. Nogle dage efter kom der en kvittering fra amtet på de 30 rbd. P. H. har aldrig fået opklaret, hvem der betalte. (Hans gode ven

Morsø Lokalhistoriske Arkiv *Af K. Brudsig*

Morsø Lokalhistoriske Arkiv er en institution under Morsø kommune og sorterer under det kulturelle udvalg.

For at formidle kontakten til alle sider er der nedsat et koordinationsudvalg bestående af: Formanden for det kulturelle udvalg, skoledirektøren, overbibliotekaren og en repræsentant for Morslands historiske Samfund samt en for Morslands historiske Museum.

Arkivets faste medarbejdere er peder Holch Andersen og fhv. rektor Brudsig (daglig leder) samt fru Holch Andersen med båndoptagelser og billedmateriale som særligt område. Efter 1. oktober 1980 fortsætter det samme personale, dog med Holch Andersen som daglig leder.

Omarkivering af billedmateriale fortsætter stadig. Der er optaget et antal båndoptagelser, og der er til arkivet afleveret et stort materiale. Arkivet har haft et stort antal besøgende og har besvaret mange skriftlige henvendelser. Af aktiviteter kan

nævnes en sogneudstilling i Flade, arrangeret sammen med museet og pastor Käseler. Vi havde den glæde, at udstillingen var meget stærkt besøgt. Endvidere en udstilling i det gamle pakhuis på havnen om foreninger på Mors. Udstillingen skete i samarbejde med museet og var foranlediget af Kulturelt Samvirke.

Også i år er der på initiativ af A.O.F. en lokalhistorisk studiekreds i Skovparken med ca. 30 deltagere. Studiekredsen ledes som sidste år af hr. og fru Holch Andersen. Efter jul påtænkes en lignende studiekreds påbegyndt i Vejerslev.

Arkivet håber på forstat støtte til sit arbejde således, at man i stedet for at tilintetgøre materiale, der kan fortælle om Mors før og nu, afleverer eller testamenterer det til arkivet. Vil man af personlige grunde undgå en for tidlig anvendelse af arkivalierne, kan de klausuleres, så de ikke åbnes før om 25 eller 50 år.

1. oktober 1980.

amtmand Faye?) 23. juni 1842 hævedes P. H.'s suspension.

Nu kom den lykkeligste tid i P. H.'s skoleliv, der varede i 14 år, indtil 1856.

Omkring midten af 1800-tallet begyndte grundtvigianismen at røre på sig. P. H. mente, at den »simple« mands religiøse tanker blev forvirrede gennem dens meninger, at de, der bekendte sig til denne tro, »denne nye sekt«, var de største despoter, der kun ville have »uindskrænket frihed«, dog ikke for folket, som de ville have under »krumstaven«.

Disse nye lærdomme skulle udbredes gennem skolen, hvor alle lærebøger skulle afskaffes, og børnene opføres åndeligt med »sang og dumhed«. Desuden arbejdede jesuitter og mormoner på at hverve proselytter, og det hjalp ikke, at biskoppen i Ålborg, »viceguden«, hvert år skrev imod dem gennem cirkulærer til præsterne.

På den tid havde præsterne forskellige fejder om bogstaver og meninger, som påvirkede P. H. stærkt. Det måtte nu briste eller bære. »Enten skulle Herrens ord i Det nye Testamente være sandhed, og vor kirkeforfatning, den officielle Christendom løgn og menneskedigt, eller jeg gå til grunde – enten, eller!«.

I maj 1855 udgav P. H. da et lille skrift, »Er den nuværende Ritual eller Kirkeforfatning som den bør være? Nogle ord til overvejelse af folket i almindelighed og af Rigsdagen i særdeleshed«.

P. H. indleder med at sammenligne kristendommens indførelse i Norden og den lutherske læres indførelse. Ligesom en del hedenske skikke og ceremonier overlevede i kristendommen, er en del af de katolske skikke ført med i reformationen. Det første ritual, som Luther og Bugenhagen gav os, måtte således blive luthersk-katolsk, mens selve religionen måtte blive evangelisk-luthersk.

Alle folkeslag har en eller anden religion, men enhver religion er opstået som en frygt for guddommen, og alle folkeskikke som ofringer, selvpinsler, danse, måltider er beregnet på at afvende guddommens vrede og på at købe hans godhed. Der gives her en del eksempler på dette.

Ved reformationen fik folket en kærlig Gud tilbage, og de grovere ce-

remonier forsvandt fra gudstjenesten, selv om mange blev tilbage. Nu da en ny kirkeordning (»kirkepolitivæsen«) begynder at tage form, må man stille to spørgsmål: 1. »Er den ritual- eller kirkepoliti-bestemmelse, som vi nu have, passende med tiden, eller er der noget derved at forandre?«

2. »Er det sidste tilfældet, hvad er der da i disse bestemmelser, som trænger til reform?«

Efter P. H.'s mening trænger meget til at ændres. De menneskelige love og bestemmelser skal forandres efter tid og omstændigheder, mens ånden, kernen skal være den samme.

Det, der skal ændres, kan opstilles i tre punkter:

1. De rent katolske former, der ved reformationen blev bibeholdt.

2. De lærdomme, der har indsneget sig ved de såkaldte symbolske bøger.

3. De misbrug, der forstyrrer andagten, og som dels efter ritualet, dels efter sædvane finder sted i kirken.

Man skulle tro, at præsterne efter reformationen, når de ikke længere stod under paven, havde ret til frit at prædike over teksterne i den hellige skrift. Ganske vist har Danmark ingen pave haft siden, medmindre man vil kalde biskopperne Svane og Bagger for paver, men vi har haft enevældige konger. Disse havde magt til at forbyde præsterne at prædike over andre tekster end de lovbefalede. Derved kunne deres prædiken let blive ensformig, idet de ikke kunne vælge teksten efter tid, sted og indtrufne omstændigheder.

Præsternes messen er en anden katolsk form, og dog hænger mange fast ved den, som ved selve religionen. Det uheldige er, at gejstligheden ikke kan sige sig fri for at holde hånden over »dette messeraseri«. »Især er en stor del af de nyere præster ligesom rent besatte af messesygen; de messer fra begyndelsen til enden, der er en vrælen, en skrålen og en brægen i vore kirker, alt efter enhvers gehør og gaver, så Gud må sig forbarme!« Nej, kirken burde være fri for ceremonier, alt skulle være simpelt og ydmygt som kristendommen.

Men der sker noget andet. Til visse lejligheder hører der en anden skik, nemlig midt under gudstjenesten at pynte præsten. Kunne den da i det

mindste kaldes en alvorstragt, men den dragt, han »udmajes« i, er rent teatralisk.

»Jeg tror altså, at messen ved enhver lejlighed bør afskaffes i vore kirker og altså tillige den brugelige messedragt«.

Angående sakramenterne ville måske en og anden spørge, om de er således, som Kristus indstiftede dem. P. H. svarer nej. Hvis apostlen Peter nu kom og så, hvorledes det gik til, ville han drage sit sværd og hugge præstens øre af. P. H. skriver, at ingen kan bevise for ham, at Kristus eller hans apostle har befalet de små børns dåb. »Dåben er efter Christi indstiftelse for voxne, der forståer dens betydning og kan selv indgåe pagten, og ei for børn, der hverken kjende høre eller venstre«.

At barnet efter en hjemmedåb skulle fremstilles i kirken, tror P. H. skyldes, at ellers gik kirkens betjente glip af det store offer, der følger med »Fadderstadsen«, da regeringen ikke lønner dem tilstrækkeligt.

Om trosartiklerne siger P. H., at der i dem er indskudt læresætninger, som den døbte forpligtes til at tro på, men som ingen grund har i skriften. F. eks. spørgsmålet: »Tror du på Kristi nedfart til helvede? (thi dette er jo meningen) har ingen hjemmel i skriften uden efter en meget spidsfindig fortolkning af 1. Pet., 3,19, og kan således ikke pålægge nogen nogen forpligtelse. Lige så lidt kan nogen forpligtes til at tro på »legemets opstandelse«. Så skulle vi jo tro som vore hedenske forfædre, der skulle spise flæsk og drikke mjød, »hvilket sidste de danske vel sagtens vil have forandret til brændevin«.

Og hvordan kan fadderne bevidne, at barnet er døbt hjemme? De var jo ikke til stede.

Ved nadveren drak præsten i den katolske tid selv vinen med den snurige begrundelse, at den ellers let kunne spildes. Ved reformationen skal nadveren nydes under begge skikkelser, men denne forandring er ikke nok; vi kan jo blot sammenligne, hvad Kristus sagde og gjorde med nadverens handling nu. Den begynder med messen, og den ender med messen – »ja, den messen!« Der er en skrålen et helt kvarter, og i al den tid må altergæsterne knæle, så gamle og højtfrugtsommelige har svært ved at rejse sig igen. Det er det

rene menneskepåfund. Så begynder uddelingen af brødet og vinen. Men hvorledes uddeles brødet? Og så er det ikke engang brød. »Gud ved, om vi ikke en dag får det indgivet i luftform under navn af – stof!«

Når det hedder: »Tag dette her og æd det«, hvordan kan man da blive ved med at putte det i munden på folk. Kristus brugte virkeligt brød, som han brød i stykker, og lod hver selv tage sin del. Man vil måske indvende, at vore kirker kun er indrettet til denne form for nadverhandlinger. Men hvorfor ikke rive gelænderet ned, stille et bord med stole om i køret til præsten og mindst tolv personer.

Til den særskilte gudstjeneste hører også brudevielsen, som P. H. dog ikke regner til misbruget. En 40-100 mennesker er indbudt, men desuden fyldes kirken af pøbel, dagdrivere, gadedrenge, karle fra møgvognen, piger fra dejtruget, koner med småbørn og strikkesøj. Præsten holder en smuk tale, men derefter skal han følge ritualet og oplæse en masse skriftord, hvoraf mange passer til handlingen som en knyttet næve til et øje. P. H. kritiserer flere ting, der efter hans mening forstyrrer den højtidelige handling, ikke alene ved brudevielser, men også efter gudstjenesterne. Menigheden går ud af kirken med mange gode forsætter, men udenfor står sognefogeden med hånden fuld af »Bekjendtgørelser«.

P. H. foreslår, at:

1. Præsten skal have fuldkommen tekstfrihed.

2. Messen og messeklæderne skal afskaffes.

3. Dåben og nadveren skal bringes i nærmere overensstemmelse med Kristi lære og hans befaling herom; at al fadderskab og offervæsen afskaffes, at brødet bliver brød og uddeles med vinen, som Kristus uddelte det.

4. Bryllupsceremonien ændres og al spektakel med spil og ofring afskaffes.

5. Efter gudstjenesten tillades aldrig nogen oplæsning ved kirken, d. v. s. det såkaldte »Kirkestævne« opfører.

Herefter skriver P. H. om præsternes lønninger, til afveksling noget positivt. Han finder lønningsformen uværdig og upraktisk. Det eneste faste af lønningerne er tiende, alt andet

er frivilligt. De store præstegårde er til byrde for de fleste. Dersom staten solgte dem, enten ved vakance eller straks, og lod præstekaldet beholde et areal til 2 heste og de nødvendige andre kreaturer, så kunne præsterne godt sættes på fast lønning ved kapitalisering af såvel tiende som gården og godset. P. H. udregner, at præsterne på den måde kunne opnå en indtægt på 18-1900 rdl. foruden jordlodden. Da ville lønnen blive større og hæves på en mere passende måde.

I et tillæg skriver P. H. om den skik i kirken specielt at bede for den syge, idet skikken netop havde krævet et menneskeliv.

Nu tror man nok, at forfatteren er blevet forrykt – han vil have bønnen afskaffet! Det er ikke bønnen selv, men den formastelige brug af den, der er tale om.

I sygdomstilfælde siger bonden almindeligvis: »Lad os se tiden an til søndag, så kan vi få præsten til at bede for ham«. Præsten nægter det ikke, selv om han kan se, at det bliver den visse død, hvis lægen ikke tilkaldes. Er den syge ukonfirmeret, skal der bedes en gang til, men ellers skal patienten »berettes« – for at se, hvilken virkning dette gør. Hvis sygdommen nu forværres, tilkaldes lægen, for man anser det for en skam ikke at høre hans råd. Han kan dog i almindelighed ikke gøre andet end at hjælpe den syge til så blid en død som muligt. Bonden er fatalist. Når det nu er bestemt, at en skal dø, så hjælper medicin ikke alligevel. Men han er dog så inkonsekvent at håbe på en

bedring gennem bøn. Så sparer han jo også på udgifterne til læge og apoteker.

P. H. foreslår, at den specielle bøn for syge forbydes, og at det blot kommer til at hedde: »For dem, som syge og sorgfulde ere«.

Om skriftet afkrævede biskop S. G. W. Bindsbøll 6. september 1855 skoledirektionen en erklæring, og på grundlag af den beordrede han 27. september provsten at suspendere P. H. som kirkesanger, fordi han om dåben havde ytret, at den »ei er for børn« o.s.v. Dagen efter skrev biskoppen til skoledirektionen, at det indtil videre skulle forbydes P. H. at undervise i religion. Efter biskoppens indstilling stadfæstede kultusministeriet suspensionen og gav P. H. valget mellem at blive afskediget med pension eller at blive sagsøgt ved en provsteret med henblik på afsked uden pension. Sagen trak i langdrag, idet der blev vekslet en del skrivelser om størrelsen af pensionen. Endelig 21. maj ansøgte P. H. om entledigelse, som ministeriet 5. august bevilgede fra 1. september 1856 – »i nåde taltes ikke om!«

Efter opfordring fra en søn, der var købmand på Fur, flyttede han hertil, hvor han indtil videre levede lykkeligt med børn og børnebørn.

Den første nytårsdag på Fur fik han overrakt en lang guldurkæde fra »Deres venner i Mors, Thy og Hanherred«.

P. H. døde 21. juni 1881 og blev begravet i Flade, hvortil han flyttede 1865. Her havde han i begyndelsen af 1840'erne bygget »Fensal«.

Nabodreng til stor gård

Af Henry Mark

Mine forældres ejendom lå op til Sindbjerggårds jorder, og jeg mindes ofte de oplevelser, vi drenge havde ved at besøge den store gård. I min erindring står gårdens bygninger som nogle kolossale rum. Der var først det store maskinhus, hvor gårdens lokomobil stod; der skulle 4 heste til at trække den. Gården havde to fodermestre, der herskede i de store stalde. I den ene længe var der køer,

fedekvæg og kalve, i midterlængen var der plads til mange heste; to af disse stod altid parat til med kort varsel at blive spændt foran en vogn. Sindbjerggård havde i min barndom en forpligtelse til gratis at stille heste og vogn, hvis en af egnens beboere skulle køres til læge eller på sygehus. I den tredje længe var der grise- og fårestier. På loftet i de tre længer var kornmagasiner. Jeg kan endnu for-

Høst på Sindbjerggård, 1922.

nemme duften af kornet og den forundring, vi drenge følte ved at se de, syntes vi, bjerge af korn. Vi var overbeviste om, at manden på Sindbjerggård var øens rigeste mand.

Om foråret, når kreaturerne skulle drives fra Sindbjerggård til græsmarkerne, havde vi en stor dag, for vi fik besked på, at ansvaret for, at køerne ikke kom ind på de nysåede marker, var vores. Ih, hvor var vi stolte, når flytningen var overstået, og manden på gården sagde: »Det var godt, drenge, kreaturerne gik den lige vej«. Der var langt fra gården ud til græsmarkerne ved den »gro sten«, der var skelsten mellem de tre sogne, Redsted, Vejerslev og Blidstrup. Vi var også med, når kreaturerne om efteråret skulle drives hjem til Sindbjerggård.

Der var en meget stor køkkenhave ved gården. Her var der mange bærbuske, og vi drenge fik lov til at plukke bær, som vor mor syltede. At vi selv spiste så mange bær, at det ofte gav mavepine, er en selvfølge. Vi besøgte kun Sindbjerggård om dagen, for vi var bange for i mørke at gå over broen, der førte over den lille å, som løb gennem gårdspladsen; for det blev fortalt, at en hvidklædt jomfru om natten gik hvileløst frem og tilbage på broen. Det var, blev der fortalt, for at sone en forbrydelse, hun havde gjort i levende live.

En begivenhed, vi drenge så hen til med spænding og længsel, var høstgildet. Den aften var vi ikke bange for den vandrende jomfru, for hun kom aldrig frem, når der var mange mennesker i gården. Alle festdeltagerne samledes i folkestuen. Så gik vi

i en lang række gennem kontoret, en stor stue, herreværelset, en stor gang og ind i storstuen, hvor der stod vel-dækkede borde. Vi begyndte spisningen med suppe, derefter andesteg, så grisesteg med sylte. Vi drenge fik en hel sodavand – en storhed, vi havde set hen til længe. Efter at der var blevet sunget nogle sange, blev der serveret dessert og kaffe. Senere på aftenen fik vi frugt. Vi var helt overbeviste om, at et sådant gilde kunne kun øens rigeste mand afholde.

*Morsø lokalhistorisk
Arkiv modtager gerne
arkivalier og fotos fra
såvel private som
foreninger!*

Fur-Nykøbing – før anden verdenskrig

Af M. Breiner

Når furboerne i gamle dage blev taget for ulovligt fiskeri af fiskerikontrollen i Nykøbing, skulle næste akt i sagen foregå i retten i Skive, og det endte som regel med en bøde eller 2-3 dages vand og brød i arresten. Fiskerne valgte næsten altid turen i arresten, da den kunne afvikles om vinteren, hvor det sjældent var vejr til andet end at bøde gammelt fiskegarn eller binde nyt. Med 2-3 pakker Damborgs skrátobak, en pakke tvist og diverse bindenåle kunne tiden udnyttes, og man sparede pengene, som der var hårdt brug for til mere meningsfulde formål.

Det mest ærgerlige ved sagen var, at dommen som regel var mere eller mindre uretfærdig, fordi man ikke kendte de bestemmelser, man blev dømt for at have overtrådt. – Det kan jo til tider være en fordel at være uvidende om bestemmelser, som strider mod ens interesser. – Det var ligeledes meningsløst, at sagen skulle afgøres ved retten i Skive. Der var fire mil dertil og meget dårlige forbindelser over land. Det var meget lettere at tage til Nykøbing og få konsekvenserne overstået. Hertil var der kun en mil og to-tre faste forbindelser med skib ugentlig. Derforuden kunne man til enhver tid komme til Nykøbing i en sjægt, som man enten selv ejede eller som tilhørte en i familien eller nabolaget.

Dengang var Nykøbing furboernes by – man fik alt fra Nykøbing. Var uret gået i stå og skulle stilles med dansk normaltid, lyttede man efter fløjten på Nykøbing Jernstøberi, som tydeligt hørtes med gunstige vindretninger, og man vidste da, at uret var enten 7 om morgenen eller tolv om middagen. – Det var kun det besværlige retsvæsen og sessionerne, som skulle foregå i Skive.

Helt op til 1930, da rutebilerne for alvor begyndte at konkurrere med passagertrafikken over vandet, var det lige så naturligt at tage med båd til Nykøbing som at tage med rutebil til Skive.

I sidste halvdel af forrige århundrede var der ingen fast læge på Fur. Den første var en noget bedugget militærlæge, som mange gange var værre end ingenting. Den nærmeste læge boede i Vihøjgård nær Grinderslev i Salling. Når der indtraf alvorlige, akutte sygdomme, som krævede omgående lægehjælp, måtte man først rekvirere et køretøj i Salling til at køre lægen til Branden, hvor han skulle over med rofærgen. Dernæst måtte man have en befordring på Fur til at køre lægen fra færgen ud til patienten og tilbage igen. Det var så kompliceret og fuld af vanskeligheder, at patienten mange gange var død, inden lægen nåede frem. Dertil kom, at hele poststyret måtte betales af

de sygdomsramte, da der ikke fandtes sygekasser eller andre hjælpende foreninger, bortset fra de offentlige hjælpe-kasser, som man nødigt henvendte sig til.

Det resulterede i, at man oftest benyttede lægen i Nykøbing, som kunne hentes i en sjægt, der altid hurtigt kunne gøres klar til afgang, og lægen var altid villig til at tage med, uanset vejret.

I gamle beretninger i Fur Museums arkiv fortælles der følgende om et sådant lægebesøg på Fur:

Hen på eftermiddagen en stormfuld efterårsdag bemærkede man en sjægt på fjorden, som med to reb i sejlene kæmpede sig op mod vestenvindens kraftige bølger. Man undrede sig over, hvad de mennesker ville på fjorden i det vejr. Nogle dage efter fortaltes der, at en fødende kvinde havde fået barselsfeber og måtte have lægehjælp straks. I stedet for den meget komplicerede transport af

Postbåden Fur-Nykøbing: »Ane Marie« i Nykøbing havn 1931 med Jens Madsen siddende på kahytstaget. Båden var navngivet efter Jens Madsens kone.

lægen fra Vihøjgård, fik manden en bror til at sejle til Nykøbing efter læge Hinding. De nåede Nykøbing om aftenen, og lægen tog omgående med til Fur og behandlede kvinden og blev leveret i Nykøbing samme nat.

Det var også en udbredt skik, at et par familier planlagde en indkøbstur til Nykøbing med en fiskerbåd, som de enten selv ejede eller som tilhørte en nabo eller nær bekendt. Til en sådan tur samlede man alle diverse ærinder sammen, både ens egne og hvad naboerne skulle bruge inden for den nærmeste tid. Det kunne være alt lige fra briller hos urmageren, medicin på apoteket, og hvad man almindeligvis ikke kunne fremskaffe på øen. Ved en sådan lejlighed skulle et selskab købe et svinehovede til en nabo, hvilken opgave man forsøgte at løse på bedste måde. Da man næste dags aften var færdig med alle indkøb og diverse besøg og skulle sejle tilbage til Fur igen, bemærkede man en underlig lugt i båden. Man lokaliserede lugten eller stanken til pakken med svinehovedet, der lugtede så fælt, at man ikke kunne være i båden sammen med den. Man bandt derfor et stykke reb om hovedet og slæbte det bag efter båden hele vejen fra Nykøbing til Fur.

En af deltagerne erklærede bagefter, at da man tog hovedet op af vandet ved Fur: »da kan I tro, at den ikke lugtede mere, da var den både frisk og god«.

Trafikken til Nykøbing fra Fur var en overgang en meget indbringende forretning for de små skibe med ca. 20-40 tons lasteevne. Der var mindst to faste forbindelser fra østlige landingspladser på Fur til Nykøbing, dels med passagerer og dels med gods. Niels Brinck sejlede hver mandag og hver torsdag og derforuden ekstra ture med selskaber eller i anledning af dyrskuedagen og andre begivenheder, som furboerne gerne ville deltage i. Lods båden fra Nykøbing besøgte også jævnligt øen med selskaber, som ville besøge Fur.

Der foregik også jævnlig trafik mellem Fur og Nykøbing med fisk. Fiskehandler Chr. Graversen, som var født på Fur, etablerede sig i Nykøbing først i dette århundrede, og der var mange fiskere, som leverede fisk til ham. Det var ofte fiskerne selv, som leverede direkte, når det

drejede sig om større fangster, f.eks. fra bundgarnene. Ellers havde fiskehandlerne deres udstationerede kvaser, eller selvejende kvaseskipperer tog imod fisk, specielt ål, til Graversen i Nykøbing.

Disse kvaseskipperer blev efterhånden en slags postbude, når de var i Nykøbing med deres fiskeladninger. På den måde opstod den faste rute mellem Fur fiskerihavn, som blev bygget i 1911, og Nykøbing. Manden var oprindelig fisker og havde en mindre ejendom, der blev forøget med en større eller tilsvarende ejendom. Derefter forlod han fiskeriet og drev postfart mellem Fur fiskerihavn og Nykøbing hver onsdag og lørdag.

Fiskekvasen, som han ejede, blev ombygget til gods- og passagerfart. Dammen blev fjernet, og der blev indrettet et mindre lastrum midtskibs. Foran i båden var der en mindre kahyt, hvor der kunne sidde 5-6 passagerer. Agter var der bygget et ca. 50 cm højt ruf over motoren, og bag motoren var der et åbent rum, hvor skipperen stod og styrede samtidig med, at han passede motoren. Oven på ruftaget og over det åbne rum bag motoren blev der senere bygget et styrehus, som blev dækket med pandeplader, som var meget moderne dengang. Udstødningsrøret fra motoren var ført op gennem ruftaget og videre op gennem pandepladetaget over styrehuset. Omkring udstødningsrøret oven på ruftaget og under styrehusdækket lå skibets eneste redningskrans. I tilfælde af »mand overbord« måtte man først brække dækket af styrehuset, inden skibets redningskrans kunne frigøres til sit primære formål.

Når der var søgang som følge af vestenvinden, kunne det være ubehageligt at opholde sig i den lille kahyt foran i båden, da man ustandselig blev gyngt to meter op og to meter ned. Passagererne søgte derfor som oftest læ i det lille lastrum midtskibs, hvor skibets gyngen ikke mærkedes så meget.

At båden som passagerbåd ikke kunne sammenlignes med de nutidige passagerbåde, hvad udstyr og bekvemmeligheder angår, var der ingen, som tænkte på dengang. Når man en stille sommerdag var på vej ud af Fur havn mod Nykøbing ombord i postbåden Fur-Nykøbing, var alt en oplevelse, og man tænkte ikke

på, at noget kunne eller skulle være anderledes. Bådens fremdrift drev vandmasserne fra stævnen ud til siderne, hvor det dannede hvirvler i vandet, som forsvandt ned i dybet i den ukendte verden. Tangtotter og vandmænd drev rundt i vandoverfladen, og tangtotterne endte på kysten, hvor de lagde sig i lange pølser i strandkanten. Inde på land skimtede man hjemmet med de omkringliggende marker og Fur Knude, som rejste sig voldsomt i nordvest på øen. Mod nordøst blev mere og mere af det massive højland synligt, efterhånden som man fjernede sig fra øen. Smedhøje, Stendalshøje og Manhøje fremhæver højdedragets konturer med den blå himmel som baggrund. Inde i brystet summer og snurrer forventningerne om alt det nye, man venter at møde i storbyen Nykøbing, hvis navn dengang havde en særlig klang i øret.

Som postbådsskipper var Jens Madsen meget dygtig. På sine ture til Nykøbing blev han opfordret til at ordne alle mulige ærinder og indkøb. Det drejede sig om alt, lige fra damehatte til smågrise på torvet. Skulle man bruge lærreder eller andre stoffer, forklarede man Jens Madsen, hvorledes stoffet skulle være, og hvad det skulle bruges til. Jens Madsen kunne altid finde det rigtige. Til tider kneb det for ham at forstå det moderne sprogbrug blandt de handlende i byen. En forretningsmand falbød sine stoffer med følgende anbefaling: »Dette er den bedste superfine, jeg nogensinde har haft«, hvortil Jens Madsen svarede: »Nå!« Jens Madsen undrede sig over udtrykket, idet han mente, at »superfin« var højeste grad af kvalitet, som ikke kunne gradbøjes til et højere begreb.

En kone skulle engang have en ny hat. Det kneb med at få tid til en Nykøbing-tur, og hun bad derfor Jens Madsen om at købe en hat til sig. Dengang var en damehat en meget kompliceret indretning, som faktisk lå oven på hovedet som følge af den opsatte hårfletning i en knude på toppen af baghovedet. Den var som regel lavet af strå, var lidt hul indvendig og med opsatte kanter og rigeligt udsmykket med strudsfer og sløjfer. Desuden to såkaldte hattenåle til at holde den på plads ovenpå hovedet. Hattenålene var to ca. 25 cm lange syle med en stor blank knap på en-

Fiskerbåde ved Fur under en kapsejls, ca. 1905. Af disse både var der omkring 100, der fiskede fra Fur.

den. Første gang, jeg så dem i brug, troede jeg, at man stak dem gennem hovedet og ud på den anden side af hatten. Min mor forklarede mig, at man kun stak dem gennem håret og ud på den anden side af hatten. – Jens Madsen købte en hat til damen, og hun erklærede mange år efter, at hun aldrig havde haft en hat, der klædte hende så godt som den, Jens Madsen købte til hende i Nykøbing.

Dyrskuedagen i Nykøbing blev forbeholdt som fridag i fæsteaftaler. Da skulle Furs ungdom til staden, og mange historier om oplevelser på denne dag fortaltes ved sammenkomster længe efter. Engang var der kommet en mindre flok unge til dyrskue. Humøret var højt, særlig hos en lille fast fisker, som førte an i flokken. Han var en mesterskytte og vandt med lethed førstepræmien i skydeteltet, hvilket var noget så fornemt som et porcelænsservantestel. Det var noget meget fint dengang, noget som husmoderen drømte om at eje, men sjældent fik. Efter en del polemik med teltejeren fik manden servantestellet udleveret. Et sådant

stel bestod af flere dele; der var en stor vandkande, et fad, to bakker til sæbe og børster samt en natpote. Vinderen kunne ikke selv bære alle dele på een gang, men måtte have hjælp fra de øvrige i selskabet. En skulle bære kanden, en anden fadet, en tredje sæbeskålene, mens han selv måtte bære potten, den var der ingen af de andre, som ville gå med gennem byen. Han kunne også sagtens selv bære den, humøret var nemlig højt, særlig oven på den store gevinst. Selskabet kom således bærende med hver sin del, og på vejen gennem Nykøbing blev de observeret af en dame fra byens bedre miljø. Hun bemærkede det fine stel og de glade gutter, og øjnede her en chance for at gøre en god handel. Hun antastede ejeren og spurgte: »Hør min gode mand, vil De ikke sælge det der?« Den lykkelige unge mand svarede med et smil: »Nej, a woll et, men do ka læ'nen«, hvormed han rakte potten frem mod damen, der skyndsomst forsvandt.

På østsiden af Fur var der meget benyttede landingspladser, een i Pulsevig og een ved kysten under kirken,

som populært kaldtes »under æ butik«, fordi den lå under øens største købmandshandel indtil ca. 1910. Fra denne landingsplads udgik hovedtrafikforbindelsen mellem Fur og Nykøbing, inden færgebroen blev bygget omkring 1908. Fra dette sted afskibedes og landedes hovedparten af godset, ligesom passagererne blev taget ombord og landsat samme sted. Desværre eksisterer der kun meget få oplysninger om disse betydningsfulde skibsruiter, der besejledes af mindre skibe.

Niels Brinck sejlede på ruten sidst i forrige århundrede indtil 1919, da han overdrog ruten til Albert Hummel. Det ser ud til, at der til tider har været to skibe, som har besejlet ruten før 1919. I følge et gammelt avisudklip – formodentlig fra omkring 1910-1915 rev postbåden Fur-Nykøbing sig løs fra sin fortøjning ved Fur brohoved i stormvejr. Skibet drev til søs og strandede ved Ærtebøllehoved på stengrund, hvor det fyldtes med vand. Redningsskibet »Vestkysten« forsøgte at trække skibet fri af grunden, men måtte opgive i første om-

gang. Bunden var slået i stykker, og ladningen, som bestod af stykgods til en værdi af 1200 kr., betragtedes som tabt. Skibets ejer, Aage Wadskjær, fik dog skibet bragt flot, efter at ladningen var losset over i andre skibe.

I 1897 lejede Nykøbing Kystfart en strandgrund øst for kirken af gård-ejer Søren Christensen for et tidsrum af 10 år og til et beløb af 10 kr. årligt. På grunden skulle der bygges et mindre pakhuis samt anlægges en anløbsbro, som skibe med last fra Nykøbing kunne anløbe og losse diverse gods ved – træ, brændsel, gødning, petroleum i tønder, kolonialvarer, småpakker med diverse ting som medicin, ure, briller m.v. Det betød meget, at passagererne kunne gå ombord og fra borde ved en landgangsbro. For Nykøbing Kystfart underskrev Chr. Møgelvang. Planen blev vist aldrig realiseret, måske fordi planerne om en færgebro ved Stenøre allerede var en realitet på dette tidspunkt.

Da Albert Hummel overtog Niels Brincks rute omkring 1919, indsatte han en stor havkutter, som han lod ombygge til fragt- og passagerbåd. Ruten var en ret givtig forretning, indtil lastbilerne omkring 1932 begyndte at gøre sig gældende som det letteste transportmiddel. Efterhånden som lastbilernes kapacitet forøgedes, blev de mere og mere afhængige af større samlede transportere. Da blev det vanskeligt at få de mindre skibsladninger losset inden for en rimelig tid, og transporten fra jernbanevogn i Nykøbing til Skib og fra skibet ved Fur og ud til købmanden blev for besværligt i forhold til den mere direkte transport med lastbil direkte fra jernbanevogn og ud til modtageren.

Skibstrafikken Fur-Nykøbing svandt ind, Jens Madsen havde allerede nedlagt sin rute fra Fur gl. fiskerihavn ved Koldkilde til Nykøbing omkring 1930-33. Hummel indstillede sin rute omkring 1955 og blev havnefoged ved den nye færge- og fiskerihavn ved Stenøre. Før anden verdenskrig var der også en skibsroute fra Ålborg til Fur med tungt gods. Denne rute blev også udkonkurreret af lastbilerne og indstillede i løbet af 1950'erne. Lars Dyhr, som sejlede mellem Nykøbing og Ålborg med jagten »Ruth«, overtog de sidste fragtrester til både Fur og Nykøbing

og passede begge ruter et stykke tid, men indstillede i løbet af 1960'erne.

Søens husmænd, som småskipperne kaldtes, er helt ude af billedet i dansk erhvervsliv i dag. For 40-50 år siden passerede 60-70 af disse småskibe om dagen vest om Fur på vej mod de vestlige Limfjordshavne, hvor de lossede deres gods fra Ålborg eller det nære udland. Når vi var i Nykøbing med Jens Madsen eller Hummel, var Nykøbing havn fuld af disse småskuder, som lossede eller lastede til andre havne på Limfjorden

eller havne på den danske østkyst, Sverige, Norge eller den nære Østersøkyst. Dæksmotorerne knebrede, sæk efter sæk blev hevet op af lasten og over i diverse køretøjer, mindre lastbiler eller hestevogne og transporteret videre ind i grossererens pakhuse eller direkte ud til forbrugerne. Limfjorden var en transportkanal i lighed med de store floder i Mellemeuropa. Den skulle ikke vedligeholdes med grus eller asfalt, den lå der og kunne benyttes, hvis man ville.

Gymnastikturen til Gøteborg i 1923

Af Niels Sandal

I 1923 afholdtes en stor industriudstilling (verdensudstilling) i Gøteborg, og i den anledning var der inviteret gymnaster fra Rusland, Island, Norge, Finland og Danmark samt Niels Bukh med sit amerikahold. De danske Skytte- og Gymnastikforeninger sendte et pigehold og et karlehold, hver med ca. 75 gymnaster.

Albert Kærgaard, Hald, blev overdraget ledelsen af karlene. Han rejste

land og rige rundt for at udtage de 75 karle, han ville have med. Da han var på Mors, mødte vi op på Galtrup Højskole. Det var jo spændende, om man kunne komme med.

Vi lavede først opvisning, og derpå udtog han 8 fra Mors, som han mente var gode nok, nemlig Peter Søndergaard, Galtrup, Mads Blaabjerg og Jeppe Mark, begge Solbjerg,

Fortsættes side 35

Morsø gymnaster til opvisningen i Gøteborg 1923. Siddende fra venstre: Karen Krogh, Margrethe Heide, Peter Søndergaard, Inger Overgaard, Johanne Blaabjerg. Stående fra venstre: Niels Sandal Jakobsen, Hans Odgaard, Jeppe Mark, Mads Blaabjerg, Ingvar Jensen, Niels Sandal og Andreas Ringgaard.

Rasmus Henrik Kruses ophold på Dueholm og i Nykøbing

Af Johs. E. Tang Kristensen

Når der skal skrives om naturmale- ren og antikvaren Rasmus Henrik Kruses ophold på Dueholm og i Ny- købing i begyndelsen af 1800-tallet, vil det have sin berettigelse, at man får et indblik i forholdene i byen på den tid, da han levede og færdedes blandt byens indvånere.

Intet vil da være mere naturligt, end at man benytter Kruses egne ord i de optegnelser, som han som 74- årig i 1870 nedskrev om byen »Nyk- kjøbing for 60 år siden og derover«.

Disse optegnelser blev i sin tid af et medlem af familien overladt Mors- lands historiske Museum, men er i 1952 afgivet til Landsarkivet i Vi- borg.

For 60 år siden så det anderledes ud i Nykøbing end nu tildags. Når man omtrent 1800 eller få år derefter med vejen fra Sallingsund kom vester ind i staden, da var – Dueholm fraregnet – det første øjet mødte den gamle forfaldne St. Jørgens eller Dueholm vandmølle, en stråtækt bygning, og således var synet af de øvrige bygnin- ger på begge sider af gaden, indtil man kom til købmand Kokkedahls gård, der var den første ordentlige bygning. Længere nede af byens ho- vedgade mødte øjet flere sådanne, dog ikke mange, den havde dengang ikke 30 teglhængte huse og lidet grundmur. De fornemste gårde og steder var dengang købmand Kokke- dahls, nu købmand Kroghs, provst Schades, nu købmand Bangs, køb- mand Thomas Jepsens, nu gæstgi- vergården, købmand Toftdahls, nu agent Steenbergs, hospitalsforstan- der Wøjdemans, nu købmand Brink- manns, købmand Niels Qvistgaards, nu købmand Faartofts, købmand Niels Ettrups, nu købmand Knud- sens, og købmand Morten Øster- gaards, nu senere købmand Skov- rups.

Af disse da anselige gårde er nu kun tilbage tildels uombyggede til ga- den, købmand Kroghs, Bangs, agent Steenbergs, Knudsens og Skovrups. Af de øvrige byens mindre bygnin- ger, hvoraf en del vendte gavlen til gaden, og hvoraf nogle lignede, hvad vi nu til dags kalder barakker, er vel nu få eller ingen tilbage, med mindre de skulle findes i den såkaldte Pasi- nakkelgade, eller måske et enkelt sted i Nørre- eller Østergade.

Den første købmand i byen var da Thomas Jepsen, hvis butik var for- synet med næsten alle fornødenhe- der, og kom en kunde og spurgte om et eller andet, som ikke var der, hede det sig altid med henvendelse til hans søn: Christen, sørg for at vi får det, intet må mangle. Denne søn var den gang byens fineste kavaler og fore- stod handelen, men er senere be- kendt som Christen Thomsen, sorte Christen eller Christen Jepsen, kom i hans sidste tid under fattigforsør- gelse og på sine gamle dage gik bud for købmændene. Købmand Jepsen ejede tillige en større og en mindre galease, den største på 1000 tdr. De gjorde i almindelighed årligt tre rej- ser til Norge med korn og fedevarer samt tog tømmerlast tilbage. Da han i begyndelsen af dette århundrede døde, gik det tilbage med handelen og med familien. Ejendommene blev solgt; dog havde den gamle madam Jepsen og døtre bopæl i gården, så længe hun levede. Hendes ene datter var den senere i Nykøbing bekendte madam Sødring.

De andre købmænd var Niels Qvistgaard, Niels Ettrup, Toftdahl, Niels Leerhøj, der sidst boede hvor nu købmand Trap bor, Christen Steenberg, Jæcob Sepstrup, Oluf Ni- elsen, Morten Østergaard, senere Christen Østergaard, og Kokkedahl. Af disse var de anseligste Qvistgaard

og Ettrup, der ejede hver sin galease til Norgefarten foruden mindre far- tøjer, og så ejede Sepstrup og Steen- berg hver sin lille jagt. Oluf Nielsen havde betydelige jordejendomme på Nykøbing mark samt ejede Heltborg kirke i Thy, ligesom Niels Qvistgaard ejede Tødsø kirke.

Købmændene tog dengang ude- lukkende deres varer fra Aalborg og skulle derfor årlig to gange til denne by.

Qvistgaard og Thomas Jepsen an- lagde havnen ved byen, der nu er den gamle havn. Den første døde i begyn- delsen af dette århundrede, anset for en rig mand, men for enken gik det således tilbage, at dersom hendes fordums skipper Jens Møller ikke havde taget sig af hende, var hun fal- det det offentlige til byrde; han til- kommer derfor godt eftermæle, da han ihukom fordums velgerninger. Afdøde købmand Qvistgaard var hans velgører og bidrog til, at han en tid var en formuende mand; han har bygget det sted, hvor nu manufak- turhandler Sørensen bor.

Købmand Christen Brix, der vel endnu erindres, anlagde det første store brænderi i Nykøbing, hvor fru Steenberg nu bor. Hans brændevin havde måske styrke nok, men altid en aparte smag og gik under navn af Chr. Brixes fabrikata. Forhen brændte enhver købmand og værts- husholder i det mindre, der ofte lede- de til konflikt med toldvæsenet.

Byen havde da også sine skippere, der selv ejede fartøjer, såsom Søren From, der førte en jagt på 600 tdr. og boede hvor nu senere havnefoged Jørgen Dahl boede. Han var en vel- stående mand, men gik i kaution for et fartøj, som hans søn Joseph From købte, og da denne i Flensborg satte fartøjet over styr, måtte faderen be- tale kautionen og døde som fattig

Rasmus Henrik Kruse.

mand. Hans enke var senere bekendt under navnet Kirsten From. Peder Lund, der boede i et sted yderst i Østergade, hvor nu en murermester bor, ejede ligeledes sin egen jagt på 5 a 600 tdr., men for ham gik det også tilagters. Fartøjet blev solgt, og han levede til sidst som fisker. Jens Møller, der foran er omtalt, ejede også sin egen jagt på 6 a 800 tdr. Byens øvrige skippere, Jens Holm, Christen Blak, Christen Strand og Erik Krogh, der altid foregav at have travlt med at konferere med de såkaldte sætteskipperne, førte fartøjer eller småjagter for købmændene.

Fremdeles havde byen dengang ingen gæstgivergård, men omegnens præster og proprietærer søgte gerne de købmænd, hos hvem de handlede, og andre rejsende tog logi, hvor det var at få, men i almindelighed logerede de hos købmand Leerhøj, hvor byens klub var om vinteren, om sommeren kendte man ingen klub til.

Det mest velkendte værtshus var ved havnen hos den almindelig agtede skibstømrermester og værtshusholder Niels Mathias Koustrup, der

tillige var en af byens eligerede borgere – nu borgerrepræsentanter. Hos ham søgte høje og lave, så og byens skippere og dannede unge mennesker.

Gørtler Larsen, der boede i Østergade, anlagde den første keglebane i byen og holdt tillige beværtning for keglebanegæsterne.

1813 og 1814, da vore penge var så dårlige, havde han to puncheboller til gæsterne, den ene kaldet den store færg og den anden den lille færg. Den lille færg fuld af punch kostede 100 rdl., og den store færg 200 rdl. Dette synes utroligt, og lige så utroligt synes det, at 4 tevandspuncher hos N. M. Koustrup kostede i den tid 20 rdl. eller 5 rdl. stykket, og dog er det sandhed. Byens øvrige værtshusholdere, Anders Bjerring, senere Poul Lolland, Eske Jacobsen, Søren Hansen, Niels Kirk, Niels Pedersen, der boede i Vestergade tæt ved den gamle Dueholm mølle og tillige kaldte sig småhykler-høker – var uden videre betydning og kunne rettelig kun benævnes som kipper. Af bagere havde byen een, nemlig madam

Bruun, der boede hvor nu apotheket er. Hun havde 2 sønner, Hans og Claus. Hans var bagersvend og døde ugift hjemme hos moderen. Claus var den senere bekendte Claus Bruun.

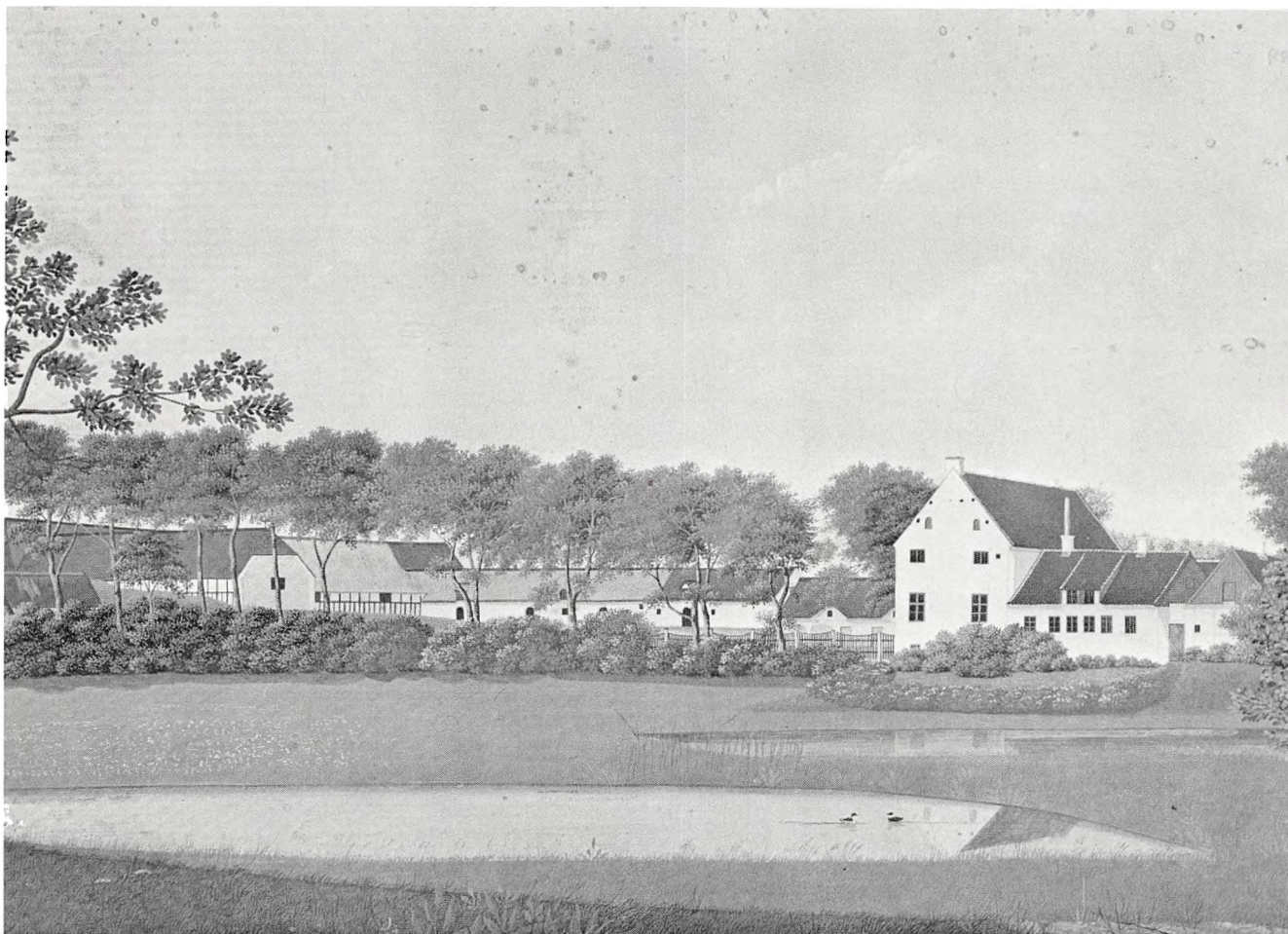
Ligeledes havde byen dengang kun en farver ved navn Graff. Han var først mejeriforpagter på Dueholm, men blev siden farver, og farveriet var på det sted, hvor endnu Vøllers farveri er. Byens eneste slagter ved navn Schmidt var en Brabantter af fødsel og boede i Vestergade. Han nedlagde senere slagteriet og drog tilbage til sit fædreland.

Om byens håndværkere er ikke meget at sige. Den mest fremragende blandt skomagerne var Peter Algreen, også kaldet den juridiske skomager; han boede hvor nu farver Strunge bor, og blandt de agtbare skræddere Godske Godskesen. Blandt snedkere og tømmermænd var Morten Nørholm, også kaldet baronen, den første. Smedene var fire og rebslagerne 2, Byrge Krogh og Ole Stausholm, der tillige var brandinspektør.

Den kommercielle tilstand havde den tid langt fra den betydning som nu til dags, da som meldt købmændene udelukkende tog deres varer fra Aalborg, tømmerlast fraregnet, med undtagelse af Thomas Jepsen, der også fik varer fra Hamborg. Købmand Niels Faurtoft, der blev gift med købmand Niels Ettrups enke, var den første der viste vejen og tog varer fra København og andre steder.

Om byens velstand kan ikke siges meget, vel cirkulerede nogle år frem i dette århundrede en stor seddelmasse blandt folk i almindelighed, men de var af ringe værdi og faldt til sidst så dybt, at en seddel præget til 96 skilling dansk kurant gjaldt i begyndelsen af 1812 næppe 1 skilling lybsk eller 2 skilling dansk kurant i Hamborg. Alle produkter steg derved til en urimelig højde, således til eksempel kostede 1 tønne rug 120 rigsdaler, byg og havre i forhold.

1 skæppe salt 80 rigsdaler, 1 kardus simpel tobak 20 rigsdaler, med rødstempel 50 rigsdaler og alt af Ringkøbing fabrikata, thi Nykøbing havde den tid ingen tobaksfabrik. Købmand N. Faartoft anlagde senere den første. 1 lispund uld 600 rigsdaler, en 3 års stud over 1000

Højris, ca. 1850.

rigsdaler, 1 hest 3000 rigsdaler, ja, forfatteren har endog set en sort 5 års hoppe betalt med 5000 rigsdaler dansk kurant. Papirspenge var der nok af, og selv bønderdrenge på 12 til 14 år sås i Nykøbing med spækkede tegnebøger af 10, 20, 50 og 100 rigsdaler sedler. I almindelighed spurgtes ikke om, hvad en ting kostede, men blot hvad sælgerne ville have i fordel. Sølvpenge var ganske forsvundne, og forfatteren har set, at en gammel dansk krone blev betalt med 100 rdl., ja, selv for en sølv fireogtyve skilling opnåedes denne pris. Det var nok på en måde en gylden tid, men uholdbar, og da pengeforandringen indtraf 5. januar 1813 og freden i Kiel sluttedes i januar måned 1814, endte tilstanden med forskrækkelse. Alle produkter dalede fra de uhyre priser, hvortil de var opskruede, og følgen blev store tab både på ejendomme, kreaturer og varer. Kun enkelte personer, der agtede de gamle sedler, da de kun gjaldt 1 lybsk skilling, lige så højt som da de gjaldt 48 lybske skilling og bevarede dem, høstede nytte af deres sparsom-

melighed, men det var ikke mange. Denne tidernes tilstand faldt og hårdt på indvånerne i Nykøbing.

Den ved byen værende lystskov eller plantage er anlagt eller påbegyndt 1816. Før var den plads, hvor plantagen anlagdes, morads og gamle lerbakker, og byen lå nøgen undtaget af de få træer, der var plantet i haverne. Anledning til plantagens anlæg var, at en mand, Johannes Prinds, der boede udenfor Nykøbings udmark ved landevejen og måtte to gange bøde for ulovlig krohold, bragte røre blandt Morslands ulovlige kroholdere ved angivelser. Politimesteren, daværende byfoged, kancelliråd Møller fik nys om hans påtænkte angiverier og fik stævninger udstedte til de pågældende, før Prinds mødte med sin liste. Derved indkom flere hundrede rigsdaler i bøder, der anvendtes til plantagens anlæg. Byens daværende faderlige og agtværdige sognepræst provst Schade, kancelliråd Møller, rebslager O. Stausholm og forfatteren heraf plantede den vestre del af plantagen og øster på til

nuværende gartner Larsens haver, og denne del kan således siges at være anlagt for brændevinsbøder. Planterne dertil kom fra Eskjær skov i Salling.

Øren helt ind til byen lå på den tid aldeles ubenyttet udenfor, såvidt at den brugtes til lidt fåregræsning, og at den uformuende del af befolkningen her af og til kunne afskære et bundt lyng. Byens kjær- og grønmark, som den kaldtes, lå og dengang i fuldkommen rå og udyrket tilstand, og benyttedes om sommeren til græsning for byens magre køer. Da den senere hen på tiden efter de klogeres foranstaltning skulle udskiftes, var der stor røre blandt byens mindre borgere, der ikke kunne indse nytten af denne foranstaltning, der nu er til megen nytte og velsignelse for indvånerne.

Folketallet var 1801 kun 651 personer, deraf 280 mandkøn og 371 kvindekøn.

Rasmus Henrik Kruse fødtes 7. august 1796 i Navtrup præstegård i Nordsalling som søn af præsten Jør-

Nykøbing 1837.

gen Kruse og hustru Andrine Friis Lang.

Faderen lærte sønnen at elske og værdsætte naturen, tog sønnen med ud i mark og have og lærte ham at kende de forskellige træer og planter, ligesom han også lærte ham, at man skulle røgte pænt om træerne og helst plante flere, og denne lærdom bevarerede sønnen, så længe han levede.

Rasmus Kruse gik i skole sammen med sognets børn, som efter den tids forhold havde en dygtig lærer. Drengen havde lyst til tegning, og det må antages, at læreren har givet ham undervisning heri. Rasmus Kruse var velbegavet, og faderen gav ham selv en del undervisning. Det havde været meningen, at sønnen skulle studere, men det skortede på midlerne til at sætte et studium igennem.

Da han kom til skelsår og alder, blev det besluttet, at han skulle lære landvæsen, og han kom derfor til Frøslevgård som landvæsenselev, hvor han ved flid og arbejdsomhed satte sig ind i alt, hvad der skulle til for at drive en gård. Efter tre års

læretid blev han forvalter på Dueholm – vistnok 1813.

Det var ejeren på Dueholm, kaptajn Anders Tøttrup, der antog Kruse. Anders Tøttrup var 3. generation af familien Tøttrup på Dueholm.

Godset tilhørte omkring 1700 konferentsråd Poul Klingenberg til Højris (d. 1723). Hans enke, Ulrikka Augusta v. Speckhan (d. 1758) tilskødede sin forvalter Anders Tøttrup (d. 1762) gård og gods for 11.000 rigsdaler. Han var bondefødt, fra byen Tøtterup i Thy, kom som skriverdreng til Klingenbergers kontor, hvor han opsvang sig til godsbestyrer, og han blev enkens højre hånd. Han havde to sønner, Poul og Nicolaj Tøttrup. Poul Tøttrup (d. 1797) fik Dueholm efter faderens død. Han havde atter to sønner, Anders og Ferdinand Tøttrup. Anders studerede theologi og Ferdinand jura, og de tog deres eksaminer med bedste karakter. Anders Tøttrup (d. 1840) gik over i militærstanden og blev regimentskvartermester. Da faderen døde, overtog han Dueholm gods og

udbetalte broderen 30.000 rigsdaler i arv. Hans hustru var født Erlandsen, var fra Rendsborg, og der var i ægteskabet kun en søn, Poul Ulrik Ernst Tøttrup, der var 4. generation af slægten.

Kaptajn Anders Tøttrup var en begavet og kulturelt interesseret mand, han spillede både violin og klaver, talte tysk og fransk som sit modersmål og kan unægtelig betegnes som en af Morslands mest kultiverede jordbesiddere.

Kaptajn Tøttrup lod den ved gården liggende vandmølle nedbryde, mølledammen udtørre og opfylde med jord fra klosterkirkegården.

Fru Tøttrup lod her ved forvalter Kruses hjælp anlægge en meget smuk have samtidig med, at den gamle have, der lå ind mod byen, begrænset af den grønne eng og åen, blev omlagt. Bøgetræer, som ellers ikke fandtes i Nykøbing, blev plantet i skellet mellem have og eng. Jordbær, asparges, alle slags urter og frugt bærende buske og træer var at finde i haven. Set fra gaden eller vejen ved åen frembød haven med træer,

blomster og lysthuse et særdeles nydeligt skue.

Anlægget blev ødelagt ved højvande 1839, da en vandflod hærgede Limfjordsbyerne.

Kruses indsats her var på en måde en fortsættelse af det arbejde, han havde været med til hjemme i Navtrup, da han var dreng.

Fru Tøttrup var en god og velsindet dame imod de fattige og i sit hus en meget flittig og arbejdsom husmoder. Efter hendes død overdrog Anders Tøttrup ca. 1830 Dueholm til sønnen. Da far og søn imidlertid ikke kunne enes, flyttede den gamle mand først til Nykøbing og senere til Aalborg, hvor han døde i høj alder efterladende en ikke ubetydelig formue til sin mangeårige plejerinde, jomfru Brix.

Kruse var som præstesøn ikke uden dannelse og viden, og der kan heller ikke være tvivl om, at familien Tøttrup i de 10 år, han var forvalter på Dueholm, har haft en vis indflydelse på hans åndelige stude.

Der fortælles, at Kruse var et uundværligt medlem ved selskabelige sammenkomster hos bedsteborgerne i den lille provinsby. Han var belevet og i besiddelse af kundskaber, der gjorde ham selvskreven til at være midtpunkt i et selskab. Når han trådte ind i stuen, var det altid med et bon'mot på læben, og straks var den rigtige selskabsstemning til stede. Han kunne citere Holberg og Wessel, læste godt og foredrog ofte og gerne udvalgte litterære stykker.

Men Kruse var nok skabt til noget andet end landbruget, for hans interesser lå i en anden retning. Efter 10 år som forvalter på Dueholm, sagde han farvel til dette levebrød.

Han var god til at formulere sig skriftligt og havde en god håndskrift. Det var måske noget af grunden til, at han – vist nok 1824 – blev antaget som skriver på herredskontoret i Nykøbing.

Morsø Nørre- og Sønder Herred havde fra gammel tid hver sin herredsfoged og herredsskriver, men skriverbestillingerne blev lagt under byskriverembedet i Nykøbing i byskriver Mikkel Knudsens tid (1688-1703). Dernæst skete det, at byskriverembedet efter Carsten Bloch Borchsenius' død i 1824 blev forenet med by- og herredsfogedembedet, og byfoged Johan Christoph Henrik

Silhouetmaleri af Kruses Svigermoder.

Rummelhoff blev den første indehaver af alle 6 tidligere embeder.

Ved denne samling af embederne på rådhuset i Nykøbing kunne det se ud, som om der var blevet brug for arbejdskraft, og at Kruse ved denne lejlighed er blevet ansat. Her fik han indsigt i, hvorledes købekontrakter og skøder samt andre juridiske papirer skulle affattes, hvilket senere hen i livet blev ham til megen nytte.

Denne bestilling beholdt han et par år, indtil han flyttede til Fur, hvor han boede resten af sit liv.

Rasmus Kruse havde medfødte evner til at tegne og male, og som tidligere nævnt har læreren i skolen i Navtrup nok givet ham undervisning heri. I sin Dueholm og Nykøbing tid var han begyndt at male silhouetter

af borgere i byen. Han har sikkert fundet fornøjelse heri, og de Nykøbing borgere har sikkert været glade for at modtage et vellignende portræt.

Mærkeligt nok skulle Kruse ikke finde sin livsledsager blandt Nykøbinges unge piger. Det blev en ung pige, Elisabeth Halchus Amtrup, som han omkring 1825 lærte at kende, og som på dette tidspunkt var hushjemsfru hos major Mulvad på Østergård i Aasted sogn ikke langt fra Navtrup præstegård. De blev gift den 6. juli 1828 i Fur kirke, og de bosatte sig hos svigermoderen i hendes hus i Nederby. Kruse havde nu hustru og fik efterhånden en børneflokk at forsørge.

Silhouetmaleriet fortsatte han

Silhouetmaleri af Kruses hustru.

med, og samtidig havde han tilegnet sig en vis færdighed i gouchemaleriet (vandfarve med lim). For at skaffe brød på bordet var han begyndt at rejse rundt i Nord- og Midtjylland og male købstæder, herregårde og silhouetter og afsætte disse til mere velstillede folk. Foruden den indkomst, han havde derved, drev han også lidt jord- og havebrug.

Kruses indsats som maler af gouacher, for hvilket han vil blive husket og værdsat, skal ikke omtales her. Herom kan læses i min bog om Kruse, der udkom i efteråret 1979.

Derimod skal der siges lidt om ham som silhouetmaler, fordi han påbegyndte denne malemåde i sine unge år i Nykøbing.

Da Rasmus Kruse begyndte at ma-

le silhouetter, var tre måder at udføre mindre portrætter på samtidig benyttet her i landet, nemlig miniaturemaleriet, som dog var i aftagende, medaillonportræsticket og silhouetten. Den første udført i gouache på elfbensplader var ret kostbar og forbeholdt de højere samfundsklasser. Med indførelse af silhouetten og medaillonportræsticket, som dominerede i empiren og klassicismens perioder, skete en demokratisering af den mindre portrætfremstilling. Den lette fremstilling og prisbilligheden af det materiale, hvori de udførtes, bevirkede, at selv de jævreste borgere kunne lade sig portrættere. Fra ca. 1780 og ned til opfindelsen af lys-tekniske metoder, daguerreotypi og fotografi, var det sjældent, at mere

velsituerede ikke lod sig portrættere.

Silhouetten kunne udføres på to måder. Profilen kunne udklippes med saks i sort papir og derefter fæstnes på en lys baggrund, men den kunne også tegnes på hvidt papir, hvorefter den indtegne flade kunne farvelægges. Denne fremgangsmåde benyttede Kruse, men han udfyldte i almindelighed ikke hele den indrammede flade med sort farve. Det, der er karakteristisk ved Kruses malede silhouetter, er, at han fandt på at fremhæve visse ting ved personerne med hvid eller grå farve. Ved kvinderne drejer det sig om, at han på en minutios måde fremhæver kyser, kapper, sjaler, smykker o.s.v., ved mændene hår, kraver, knapper og ting, de har i hænderne. Det er disse karakteristika, der gør det så let at identificere Kruses silhouetter.

Også familiegrupper afbillede han i malede silhouetbilleder – ofte på hvide ark med påtrykte mønstre af stuer med vinduer og gardiner.

I min bog om Kruse er registreret 70 Kruse-silhouetter, som findes i museer, samlinger og hos private, men besynderligt nok findes ingen på Morslands historiske Museum eller i Morsø Lokalhistorisk Arkiv. Efter fremkomsten af min bog er fremkommet 13 silhouetter, som ikke tidligere har været kendt. Skulle denne artikel give anledning til, at nye Kruse-silhouetter – specielt fra Nykøbing by – kunne dukke op, ville det være velkomment.

Efter et langt og brydsomt liv døde Rasmus Henrik Kruse på Fur den 30. maj 1877.

Han var ikke værdsat af sin samtid, men han er i dag værdsat for det store og værdifulde historisk-topografiske materiale, han har overladt eftertiden.

*Morsø
lokalhistorisk Arkiv
modtager gerne
arkivalier
og fotos fra
såvel private som
foreninger!*

Fortsat fra side 28

Hans Odgaard, Mølhavn, Niels Sandal Jakobsen og Andreas Ringgaard, Gullerup, Ingvar Jensen og Niels Sandal, Bjergby.

Jørgine Abildgaard, som ledede pigerne, og hendes medhjælper, Anne Krogh, havde nogle dage forinden været på Mors og udtaget 4 piger. Det var Johanne Blaabjerg, Solbjerg, Karen Krogh og Margrethe Heide, Ø. Jølby, og Inger Overgaard, Fårtoft.

Vi skulle så møde på Hadsten Gymnastikskole til træning i 8 dage; så vidt jeg husker i februar. Pigerne var lige rejst, da vi kom.

Vi havde 8 hårde dage der med flere timers træning hver dag. Til sidst var vi så ømme i leddene, at mange af os måtte gå baglæns ned ad trapperne; men det fortog sig ret hurtigt. Efter den tur samlede Albert Kærsgaard os i grupper i de forskellige landsdele for at træne med os, så vi kunne få øvelserne lært. Hvor mange gange, vi var samlet, husker jeg ikke; men inden turen til Sverige skulle vi lave opvisninger fem steder, alle i Jylland. Vi begyndte i Horsens og dernæst Herning og Sjælland, hvor vi blev modtaget med orkester (meget festligt). Dagen efter var vi på Mors i Præstebro og sidst i Aabybro. Alle steder var vi privat indkvarteret og fik en meget god og gæstfri modtagelse. Der var også alle fem steder mange mennesker for at se på os, især i Sjælland Volde og på Mors.

Vi var nu færdige med første del af turen og rejste til Frederikshavn, hvor vi gik om bord i det gamle træskib »Oluf Bager«, vist nok en kreaturdamper. Trods det, at det var i juni måned, var der en rasende storm, og vi havde lagt mærke til, da vi kom til havnen, at søfolkene var begyndt at slæbe halm i store dynger ned i lasten, og der blev også god brug for det, idet vi knap var kommet ud af havnen, før de første begyndte at ofre til de vrede havguder, og de allerfleste havnede nede i halmen.

Når jeg kalder »Oluf Bager« et træskib, tror jeg, det passer, for jeg har aldrig før eller siden hørt magen til knagen under hele overfarten. Det var først, da vi kom ind i Skærgården, at det holdt op, og alt blev roligt; men da havde også søsygen hærget hele vejen.

Af 150 unge mennesker var der kun 26, der gik fri. Jeg ved ikke, om tallet passer. Det er måske én eller anden, der har slynget tallet ud; men i al fald var mange syge.

Vi blev indkvarteret på en skole. Vi var i Gøteborg ca. en uge og fik tiden til at gå med træning og opvisning og at se på andre hold, kigge på industriudstillingen, som var meget stor. En dag var vi i Trollhättan og så vandfaldet, og hvordan der slusedes skibe op og ned.

Inden hjemturen var vi samlede fra de nordiske lande på et stort hotel, hvor vi fik serveret smörgås. Det var en meget højtidelig aften. Servitricerne var i nationaldragter. Der var også talere, men jeg kunne ikke forstå det svenske sprog så hurtigt, som det blev talt; men til slut sang vi hver sin nationalsang. Det forstod jeg. Vi følte den aften rigtig et nordisk fællesskab og i særlig grad, at vi var danske. Da vi sejlede tilbage over Kattegat,

var søen blevet rolig. Jeg husker ikke en eneste søsyg.

Vi lavede derefter opvisning i Hald, Albert Kærsgaards hjemegn, samt i Floes Skov. Derefter takkede vi hinanden for godt kammeratskab på turen og rejste hver til sit.

Og så til sidst et minde om vejret sommeren 1923. Det var midt i roedyndingen, at jeg rejste væk i vist nok 16 dage. Vi var to om at hakke 10 tdr. land roer, og da jeg rejste, var min medhjælper ene om det; så jeg var spændt på at komme hjem og se, hvordan det gik.

Roerne var ikke blevet for store. De havde næsten ikke groet på grund af kulde. Min medhjælper havde gået med vanter på under arbejdet, og det blev ved at være koldt det meste af sommeren.

Da det blev efterår, var især de tidligt såede roemarken en skov af stokløbere. De to ting har jeg at mindes sommeren 1923 på – Gøteborgturen og stokløberne.

Betragtninger over en stak gamle stilehæfter

Af Anne Madsen

Da min moster, Marie Frøslev, for nogle år siden flyttede på plejehjemmet Strandgården, reddede jeg ved et tilfælde en stabel stilehæfter fra at blive brændt. Moster gav mig lov til at tage dem. Først langt senere, da moster var død, gav jeg mig til at studere dem nøjere, og det gav stof til eftertanke.

Fra mit eget højskoleophold vidste jeg, at det er en hel del, man lærer der på en sæson; men moster havde lavet nogle meget fine notater fra foredragene, så man kan følge undervisningen i kronologisk orden, og det tør nok siges, at de kom vidt omkring i historien; men her er først hendes betretning om rejsen derover:

Kl. 5 om morgenen gik damperen »Lillebælt« fra Nykøbing på Mors. Det var en stjerneklar morgen, men koldt – der var rimfrost. Min fætter, som jeg rejste sammen med, og jeg

stod og så Mors forsvinde lidt efter lidt, og derpå gik vi ned i kahytten, til vi nåede Glyngøre. Derfra skulle vi med jernbanen gennem Salling og videre til Langå, hvor vi skiftede til et andet tog til Århus. Derfra videre over Skanderborg, Vejle til Fredericia. Der skulle vi af og ned til havnen for at sejle over Lillebælt til Fyn. Her skulle vi igen med jernbanen. Træerne var meget mere grønne der end i Jylland, men der var ellers ikke nær så kønt der. Det gik rask gennem Fyn. Der blev kun holdt nogle få minutter i Odense, og så gik det igen lige til Nyborg. Derfra skulle vi så igen sejle over Storebælt til Sjælland. Vi kom i land i Korsør, derfra med jernbanen til Slagelse. Der skiltes jeg fra min fættes og kørte videre til Hyllinge Station. Her holdt en vogn efter mig, og så kom jeg til Hindsholm, mit bestemmelsessted.

Det var hendes egen beretning om turen derover. Hun var kun 15 år, og det forundrer mig, at hun havde fået lov at rejse så langt væk i en så ung alder, men da hun var født i 1886, og opholdet startede november 1901, må det være rigtigt.

Der er 6 stilehæfter med notater fra foredrag ved forstander N. P. Jensen, og herfra nogle emner fra den første tid. Han startede med at fortælle om N. J. Termansen, så om Frederik III og dronning Karoline. Dernæst om officererne Helgesen, Schleppegrell, Læssøe, Tscherning, Bülow og de Meza Krogh. Herefter Thorvaldsens hjemkomst fra Rom i 1839, mens yngre billedhuggere som Bissen, Jerichau og Freund endnu er under uddannelse.

Maleren Echtersberg hyldes i 1839 for sine 50 år som kunstner. Her følger noget om guldalderdigterne og Himmelbjerg-stævnerne. Krigen på Fredericia vold 1848. Thermansen som rigsdagsmand – med bl. a. et forslag om en soldaterløn på 45 øre pr. dag.

Københavns befæstning, efterfulgt af en beretning om Abraham Lincoln og hans tids Amerika.

Det var altsammen fra de første 3 uger – så det vil blive alt for kedeligt at blive ved at remse op, men der blev talt om islandske sagaer, verdenshistorie, græske myter og gudelære og en hel del psykologi.

Men her er et eksempel på notaterne ordret:

»Klara Rafael«: I 1830 fødtes Mathilde Fibiger (søsteren Ilia fødtes 1817). Hendes barndom og ungdom. Ungdommelige breve til en veninde og til søsteren Anna. Mathilde Fibiger lærerinde på en stor gård på Lolland. Lykkelige dage. Hun skriver »Klara Rafael«, en lille novelle i 12 breve. Den er fuld af fine iagttagelser, vittige og træffende bemærkninger. Grundtanken er, at der i den bestående samfundsorden er så meget, der holder kvinder nede, hindrer hendes personlighedsudfoldelse. – Hun kræver derfor kvindens frigørelse (emansipation), men værger straks mod tanken om, at hun skulle begynde på at leve sit liv i mandens stil. Klara Rafael bliver bæreren af denne nye tanke og tror, at den kræver hendes liv helt og forbyder hende f. eks. at indlade sig i virkeligt ægteskab med den mand, hun elsker.

Denne lille bog, med forord af Heiberg, vakte stor opsigt og fremkaldte en hel fejde med 26 bladartikler og en halv snes flyveskrifter.

Det var, hvad moster noterede ned om den sag, der for et års tid siden blev præsenteret for os alle – næsten på et sølvfad – i TV-serien om samme emne. Men det har sikkert gjort et stort indtryk på højskoleelever i 1901-1902.

Blandt genfortællingerne skal nævnes: »Pigens vadedsted«. Mon det var af hensyn til den unge Morsø-elev? Eller var det respekten for det daglige brød?

Der var også historien om Gefion, der pløjer Sjælland ud af Sverige samt beretningen om Kirsten Piils kilde m. fl.

Blandt diktaterne en om kartofflen og dens historie, en anden handler om plantning af tjørn og lignende af hensyn til, at der kunne blive et fristed for småfugle, der så til gengæld kunne hjælpe til med at holde utøj nede på træer og planter.

De skrev også om træ og metals egenskaber som både gode og dårlige varmeledere – og videre om vore samfærdselsmidler samt et stykke om heste. Jo, der var sandelig noget for enhver smag med lidt viden puttet ind, hvor det kunne lade sig gøre. De havde også regnskabsføring, og mo-

Bodil Marie Frøslev.

ster blev nok sat så godt i gang, at hun blev ved at have lyst til at lære. Da hun var omkring de 40, gik hun til orgelspil hos fru Garnæs Hansen. Da hun var mellem 60 og 70, lærte hun engelsk efter naturmetoden pr. brev – og omkring 80 år gammel tog hun et tegnekursus – også pr. brev. Hun fik fine resultater ud af begge kurser. Da hun var 90, skrev hun en lang beretning om sine forældre og bedsteforældre, til stor glæde for os, hendes nevøer og niecer.

I hendes stilehæfter ligger der et godt bevis for, at det var af stor menneskelig værdi at få lov at følge undervisningen for en sæson.

Hæfterne skal nu opbevares på Morsø Lokalhistorisk Arkiv.

Bjergby Friskole

Af Hjarne Petersen

Det er vist ikke ualmindeligt for en folkelig bevægelse, at den kan være stærk uden at efterlade dokumentariske beviser derpå. Oprettelsen af Bjergby Friskole danner ingen undtagelse. Intet skriftligt er bevaret om begyndelsen i 1869, ingen love eller vedtægter, regnskaber eller skoleprotokol. Da man i 1969 skulle fejre hundredåret for skolens beståen, var man nødt til at udvælge en dato for skolens begyndelse.

Men småt begyndte det. Medens en lille bygning blev opført øst for kirken, undervistes i Anders Kristensens storstue. En karl fra Bjergby,

Kræn Pedersen, havde været elev hos Kresten Kold i Dalum og var derfor velegnet til at være skolens lærer. Hen på sommeren var skolen færdig, et af de mindste huse i Bjergby med lerstampet gulv, brædder lagt oven på kasser var skolebænke, intet kateder, men på en trebenet skammel sad Kræn Pedersen og underviste. I et lille rum ved siden af stod hans seng. Mad fik han hos børnenes forældre på skift, en måned ad gangen. Efter 11 års forløb, i 1880, byttede forældrekredsen skolen bort med et andet

Fortsættes side 41

Voldsteder og gamle adelsgårde på Mors (4)

Jørsbygård nævnes første gang i 1439, hvor den ejedes af Erik Kid, som bl. a. kendes fra en række mageskifter af gods i Jørsby sogn med Dueholm Kloster. Gården blev allerede i 1682 af Rentekammeret erklæret for almindelig bondegård. På fotografiet ses det Jørsbygård, som nedbrændte omk. 1930.

Nandrup er formentlig, som så mange andre store gårde, opstået af en lille landsby, hvor de enkelte gårdes jorder efterhånden er blevet lagt sammen. Den tidligst kendte ejer af Nandrup er Per eller Peder Vinter, der nævnes første gang i 1439. Vinterslægten var en udbredt og velanset adelslægt, som øjensynligt har haft sin rod på Mors. Nandrup blev i slægtens eje frem til 1607, hvor den overgik til jomfru Helvig Kaas, der var datter af Mogens Kaas til Ørndrup. I 1919 blev gården solgt til et konsortium og ret hurtigt efter udstykket. Den nuværende hovedbygning, som er opført i 1832, ses bag karlenes parade. Billedet er fra ca. 1900.

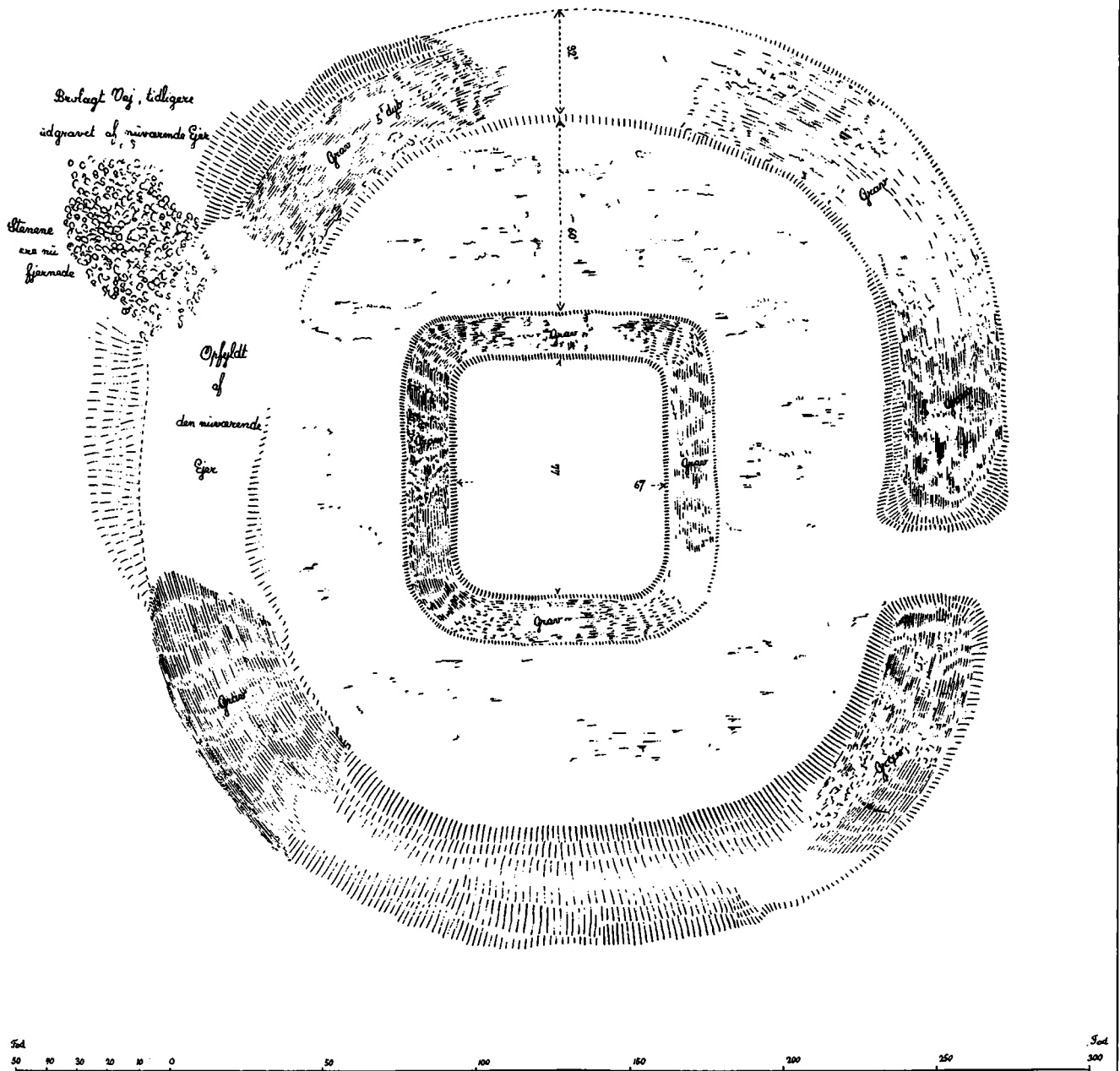

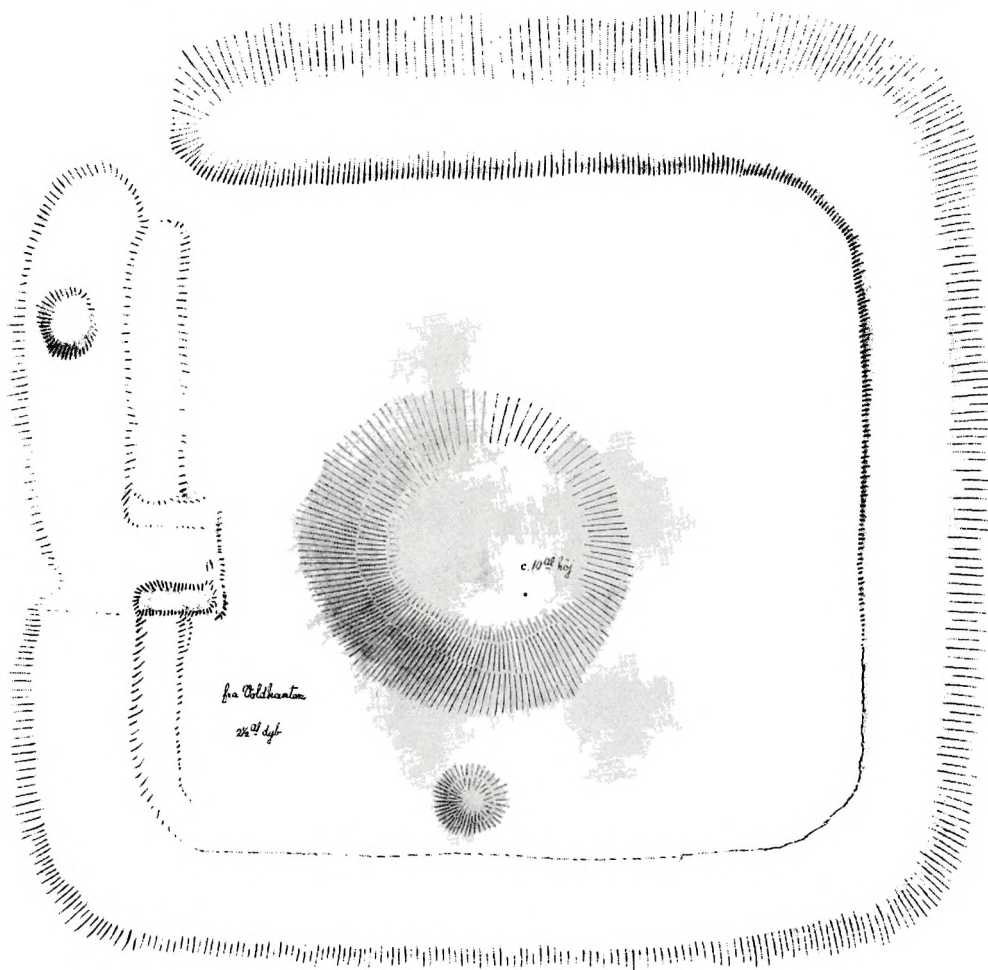
Ullerup er formentlig på samme måde som Nandrup opstået af en tidligere landsby. Gården nævnes første gang i 1337 i forbindelse med en pantsætning. Gården hørte til blandt de største herregårde på Mors, men førte en omskiftelig tilværelse blandt mange adelslægter. I 1786 blev den købt af Jens Stadel til Søe, i hvis slægt den blev frem til 1923, hvor den blev købt af Niels Peter Toft til Rolstrup. Den nuværende hovedbygning, som ikke mere er i brug, blev opført i 1863 og danner på billedet fra 1916 baggrund for folkeholdet. Det andet billede viser hovedbygningen før 1863.

Voldstedet „Gravene” i Alsted Sogn

Gravene. Her - som ved Alsted Vold - fortæller historien sig i tågen, men ikke blot det. Voldstedet, der lå i nærheden af Alsted skole, og som bestod af en firkantet borgbænk, ca. 20 × 25 m i grundmål, omgivet af dobbelte grave med en vold imellem, er i dag umulig at se i terrænet. Denne effektive sløjfning fandt sted før 1900. I 1870'erne besøgte Magnus Petersen stedet for Nationalmuseet for at tegne og beskrive det.

Voldstedet „Voldhøj” nord for Alsted

Alsted Vold eller Voldhøj er efter formen et senmiddelalderligt voldsted, hvis historie fortsætter sig i det uviste. Ingen skriftlige oplysninger om ejere eller andet kan i dag knyttes til stedet. Voldstedet består af en borgbanke, en såkaldt Motte, omgivet af en grav samt en forborg på landtungen mellem hovedborgen og det faste land. Denne del af anlægget ligger i dag hen som dyrket mark, medens borgbanken er fredet. De to billeder, der er lavet af Magnus Petersen i 1870'erne for Nationalmuseet, viser voldstedets grundplan og placering.

hus, hvortil der hørte nogle tønder sæde jord. Kræn Pedersen blev gift, og den kontante løn har sikkert ikke kunnet brødføde en familie med flere børn. Efter 22 års forløb holdt han op som lærer og efterfulgtes af en række lærerinder, 9 i alt på 11 år. Noget tyder på, at arbejdsforholdene ikke har været de allerbedste. I 1897 flyttes skolen tilbage fra den nordlige bydel til kirkens nærhed, denne gang syd for, men igen en meget beskedent bygning, der dog blev udvidet adskillige gange i de følgende år. I 1909 indviedes en skolestue af helt usædvanlige dimensioner, ca. 50 m². Dette fik da også pastor Balslev i Ø. Jølby til at udbryde, da han skulle tale ved indvielsen, og han fik forevist det nye lokale: »Jamen, dette er jo et helt universitetslokale«. Tømmer Mads Boll havde lavet nyt inventar, to-mandsborde med skrå bordplade og plads til blækhus. 3 generationer har siddet ved de borde, og de blev brugt til sommerferien 1980 i samme lokale.

En forårsdag i 1905 er en ny lærer på vej til Bjergby Friskole. I Tøving standses han op ved friskolen der for at spørge om vej. »Herregud«, siger Ane Vad, »skal du til Bjergby. Der bliver du ikke ret længe«. Man havde haft de mange lærerskift. Men den nye lærer blev. Han hed Andreas Sørensen og var fra Salling. Han blev skolens lærer – i dag ville man sige leder – i 38 år. Fra Djursland hentede han sin kone, Petrea. Hun hjalp ham i skolearbejdet, når det var nødvendigt, og det kunne det nok være i en skole med 50-60 elever. Hun kunne synges, det kunne Sørensen ikke, men sangen havde altid en fremtrædende plads i hans undervisning. Efter morgensangen fortalte han hver dag et lille stykke bibelhistorie, inden den egentlige undervisning begyndte. Fortællingen var Sørensens styrke. Med barnlig hengivenhed og indlevelsesevne tolkede han folkeeventyrene og skikkelser og bedrifter fra Danmarks historie. Når han fortalte, kunne han styre sine elever. Det kunne måske knibe lidt i hans sidste år som lærer med de større børn. Gamle elever kan berette, at det om vinteren var en yndet sport at sætte sig på kælken, når Sørensen kaldte ind efter frikvarteret, og så lade den løbe om-

I dette hus begyndte Kr. Pedersen (Kræn Pesen) friskolen 1869.

kring 1 kilometer, som vejen skræner fra skolen mod Tøving, eller om en død kat, der var bragt ind i skolestuen, og som Sørensen beordrede den formodede synder til at begrave, og at denne gjorde det så præcis, at netop halen stak lodret op i luften. Ingen skulle dog over for hans elever drage hans evner som lærer i tvivl. Han var afholdt og agtet. Man kunne måske more sig lidt, når han holdt festtaler og brugte de mange tillægsord om gamle elever og deres hjem som: herlige, prægtige, dejlige, skønne o.l., men man holdt af ham. De levede med i sognets liv, Petrea og Sørensen, de tog del i glæder og sorger, og som ældre kunne de i lang tid forud glæde sig over at være indbudt til en gammel elevs bryllup. Efter 38 års virke tog han sin afsked i 1943. Lønnen havde aldrig været stor, men nøjsomhed og sparsommelighed og forskellige biindtægter fra sygekasse, sparekasse o.l. bevirkede, at de kunne bygge det »flotteste« hus i Bjergby. Her fortsatte Sørensen som sparekassedirektør, indtil en ondartet sygdom pludselig rev ham væk i efteråret 1954. Efter begravelsen på Ansgarkirkegården var et stort følge af gamle elever og venner forsamlede i det 8-kantede forsamlingshus. Midt under samværet blev det elektriske lys afbrudt, og i den sene december-eftermiddag sad hele forsamlingen i skæret fra bordlysene, en mærkelig stilhed bredte sig, savnet af en elskelig og afholdt lærer. Pastor Krøigaard havde sagt i kirken: »Han var

måske et stort barn, men han var et godt barn«. Når jeg nu, 26 år efter, skriver disse linjer, må jeg indrømme, at jeg vel til tider kunne trække på smilebåndet ad Sørensen og måske føle, at han var for barnlig, grænsende til det naive. Men det er få mennesker, jeg har savnet som ham.

I marts måned 1948 var der i »Højskolebladet« en lille annonce, der indeholdt meddelelsen om, at man søgte en ny lærer ved Bjergby Friskole til det nye skoleårs begyndelse 1. maj. Der indkom nogle og tyve ansøgninger, og de blev fremlagt i skolen, så forældrene kunne få lejlighed til at gennemgå dem. Blandt ansøgerne var der én, der ingen anbefalinger havde, og det fik skolens tidligere formand, Peder Svane, til at udbryde: »Det er nok den bedste af dem allesammen«. Det var samme Peder Svane, der ved et tidligere lærerskifte havde gentaget sit spørgsmål til alle ansøgerne: »Skal børnene sige du eller De til læreren?« En ansøger var efter sigende faldet i forældrenes smag, indtil Peder Svane stillede sit spørgsmål, og der bliver svaret: »De«. På den nederste bænk sad hans svoger, lærer Busck i Sundby, og da han hørte svaret, udbrød han: »Der faldt du, bette Harald«. Og det gjorde han.

Bestyrelsen blev enige om, at der var 4 ansøgere, som man godt kunne tænke sig at stifte nærmere bekendtskab med. Min kone og jeg var blandt de heldige, og vi blev bedt om at komme til Bjergby den 1. april for

at mødes med bestyrelse og forældre. Vi kom med tog til Snedsted. Hønseseriejer Kristian Møller var et interesseret medlem af Bjergby friskolekreds, og den eneste, der havde bil, en Chevrolet 30, så derfor skulle han hente os ved stationen. Da vi var nået omtrent til Bjergby, kørte han lidt af vejen ved Brunhøj og udbød: »A tøgges li, I ska si hudden det æ på Mos« og så slog han ud med hånden, som om han ville sige: Kan I forlange det bedre. Og det var jo udsigt, når man kom fra det flade Vestjylland. Senere fik jeg at vide, at Jens Søndergård har stået på samme sted og malet. Vi skulle nu i dagens løb besøge bestyrelsen, og om aftenen skulle vi op i skolen og hilse på forældrene. Vi blev godt modtaget overalt, og i skolen skulle jeg så sige lidt om mit syn på skole og børn. Jeg havde i min barndom haft den lykke, at jeg havde en far, der fortalte bibelhistorie og danmarkshistorie for os børn. I skolen havde vi lektier for, og når vi om aftenen terpede med dem, kunne det hænde, at far udbød: »Nu må jeg hellere fortælle«. Det var lettere at huske, og når vi dagen efter skulle overhøres, kunne det ske, at vi kom til at fortælle noget, der ikke stod i bogen. Så drillede kammeraterne os. Jeg havde besluttet, at jeg ville fortælle forældrene, at jeg ville lægge vægt på denne undervisningsform. Det faldt tilsyneladende i god jord. Da jeg derimod blev spurgt, om jeg var interesseret i gymnastik og sport, måtte jeg meddele, at min interesse for disse aktiviteter kunne ligge på et meget lille sted, men jeg havde en kone, der var delingsfører fra Snoghøj. Formanden for skolen, Niels Sandal, var dirigent for Bjergby sangkor, og det er han stadig. Jeg kunne nok synge til husbehov, men ikke i et sangkor. Jeg havde egentlig følelsen af, at jeg ikke formåede at leve op de forventninger, man havde til en kommende lærer. Alligevel kom der bud to dage efter, at vi var antaget. Da havde forældrene været samlet 5 aftener i træk, 4 aftener for at være sammen med ansøgere og den 5. for at stemme. I det døgn, vi havde været på Mors, var vi kommet til at sætte pris på de mennesker, vi havde mødt, og vi glædede os oprigtigt til at skulle møde dem igen.

Der var 44 børn i skolen fordelt i 2 klasser, dog gik nybegynderne det

første halve år for sig selv. Jeg var blevet spurgt, om jeg troede, jeg kunne undervise dem alene, og da jeg forstod, at det var en betingelse for at få pladsen, sagde jeg ja. Jeg havde kun undervist i efterskole og på højskole og havde kun prøvet at undervise børn i et kort vikariat i en fynsk friskole. Jeg syntes selv, jeg kom helt godt i gang den første dag, indtil Kristian pludselig udbryder: »Petersen, hvad skal vi lave?«. Der sad en hel årgang af børn, jeg helt havde glemmt, men vi kom da i gang efterhånden, og jeg havde jo 7 år til hver elev. Jeg havde været vant til 3 eller 5 måneder, så det skulle nok gå. Da vi nåede til november, skulle vi begynde med oplæsning hver torsdag aften. Det var en gammel tradition, der gerne skulle fortsætte. Jeg læste Bjarni Gislasons »De gyldne Tavt«. I de følgende vintre blev det til mange bøger af vidt forskelligt indhold. Mest glæde har jeg nok haft af Jakob Knudsen, Johan Falkberget og Selma Lagerlöff. Det var ikke altid, jeg var enig med forældrene om kvalitet. Jeg holdt på, at jeg kun ville læse, hvad jeg selv brød mig om. Da jeg efter nogle års forløb dristede mig til dels at genfortælle, dels at læse »Adam Homo«, var der enkelte, der knurrede. Vers ville man ikke have. Men jeg fortsatte, og de blev optaget af den. Hen imod slutningen var der endda nogle, der sagde, at det var en »skjøn« bog. Større anerkendelse kunne man ikke forvente.

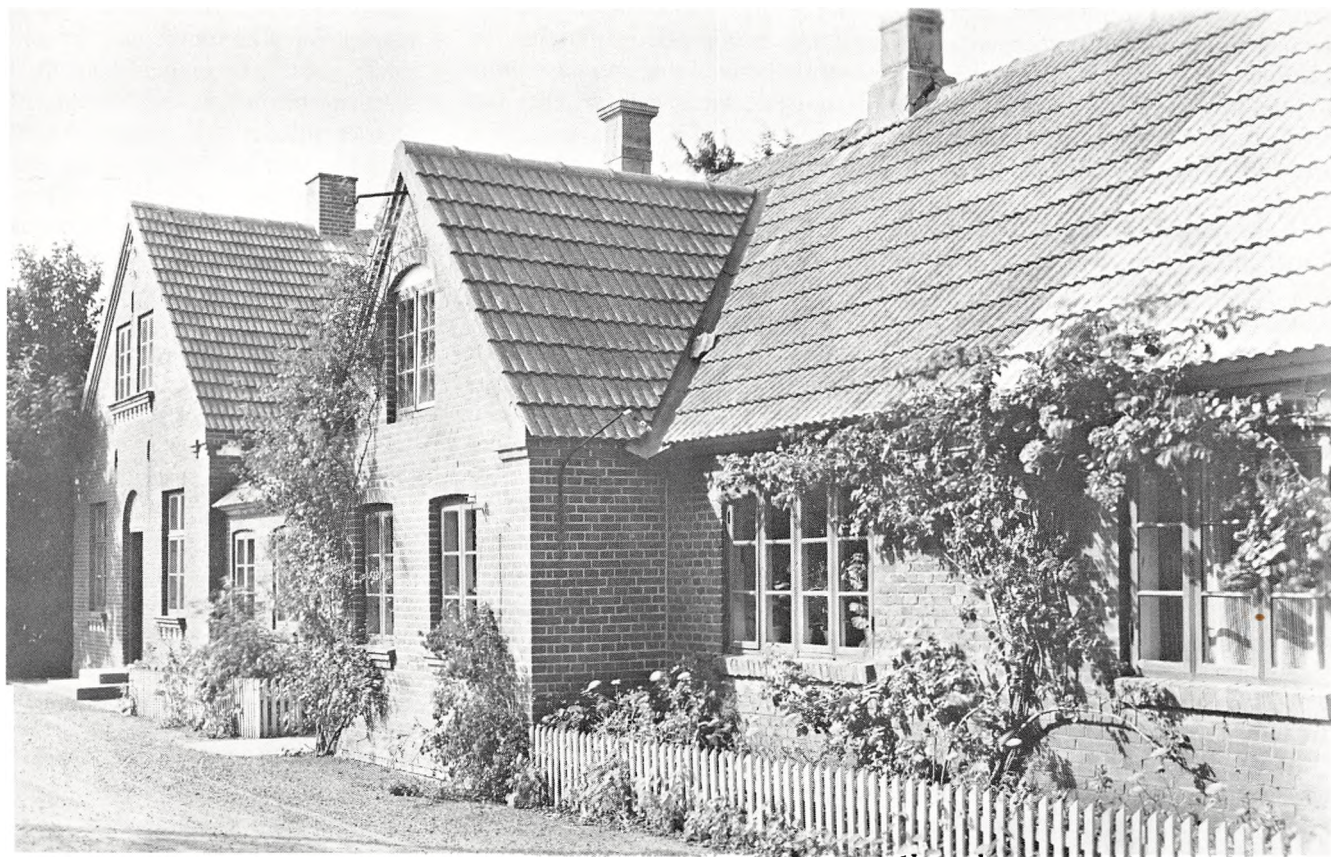
En af de første vintre kom P. Boll og P. Svane og sagde, at det ville nu være rart, om man kunne få en spytbakke. Det havde man tidligere haft. Der skulle stå et par stykker oppe på skoleloftet. Jeg snakkede med Inger om det. Hun havde aldrig set en sådan, men vi fik dem fundet frem, og de følgende torsdage blev de anbragt foran det øverste bord. Der blev P. Boll og P. Svane anbragt, og med jævne mellemrum under oplæsningen lænede de sig over bordet og afleverede med præcision saften af skrå eller kardus, der havde sat spytkirtlerne i virksomhed. Fra konernes side kunne høres klirren af strikkepinde, når de faldt på gulvet. Var det rigtig spændende, kunne strikkepindene dog gå i stå, indtil spændingen var udløst. Jeg sluttede som regel på et spændende sted. En aften skred en dyb grøft sammen om en grøftear-

bejder, da jeg smækkede bogen i, og Sinne Poulsen udbød: »Å, ska han no sid der i 8 daw«.

Det undrede mig, at der hver vinter stadig var tilslutning til disse oplæsningsaftener. Nogen fremragende oplæser har jeg aldrig været, men der kom omkring et halvt hundrede hver torsdag aften hele vinteren igennem. Rekord blev slået en af de første vintre med 63. Det var mere, end der var plads til i skolestuen, men det gik. Efter en times forløb drak vi kaffe, og det tog lang tid, for de daglige begivenheder skulle drøftes. Hvis jeg engang imellem foreslog, at vi skulle have et arrangement af en anden art, blev det tilbagevist. De enkelte gange, vi prøvede derpå, faldt heller ikke heldigt ud.

Da vi havde været i Bjergby et års tid, kom det på tale, at skolen skulle udvides med en ekstra skolestue, en gymnastiksal og en ny lærerbolig. Det ville koste mange penge, 80.000 kr. Sidst på sommeren samledes man i skolen for at tage den endelige bestemmelse. Meningerne var delte. Vi trængte til det, men det var dyrt, og det var for langt hen på året. Endelig sagde Søren Larsen det forløsende ord: »Lad os nu vente til næste forår, så får vi det bedste byggeri, og så kunne det jo også være, at det blev billigere. En ting ved vi da: Det kan ikke blive dyrere, end det er nu«. Ak ja, det var i efteråret 1949. Fra Gullerup kom der bud, at man der ville være ked af, om man opførte gymnastiksal ved Bjergby Friskole, for så kunne børnene fra de 3 skoler i sognet ikke være sammen til gymnastik i forsamlingshuset. Da det også ville fordyre projektet med 20.000 kr., valgte man at sløjfe denne.

Tidligt forår gik man så i gang med udgravningen. 300 m³ jord skulle graves ud. Det blev udført ved frivillig arbejdskraft, dels af forældre, dels af de større skolebørn i frikvartererne. Den gamle bygning, der var opført i 1897, skulle rives ned. Mange syntes, at det var en skam, men det var nødvendigt. Alt hvad der kunne anvendes af det gamle, skulle bruges i det nye i kælderetagen. Nu oplevede vi det ejendommelige, at der hver aften i ca. 2 måneder kom forældre og arbejdede frivilligt, dels med at køre jord bort, dels med at rive ned og gøre mursten rene. Undertiden spillede jeg på grammofon for dem, og

Friskolen 1897-1950.

kaffe fik de altid, inden de gik hjem. En af vore naboer, træskomanden, var imod byggeriet, men en aften kom han med en flaske vin og sagde, at vi trængte til noget at styrke os på. Det følte vi alle som en håndsrækning.

Ved indvielsen takkede jeg for det sammenhold, der havde været, og mindede om, at der fortsat ville være brug for sammenhold, og at de ydre rammer alene ikke kunne gøre det.

Det var rart at mærke, at vi næsten altid havde hjemmene med os i vort arbejde. En dag ville børnene gerne have lov til at spille rundbold i den sidste time. Jeg svarede, at vi kunne spille en halv time, og så skulle vi synge i den sidste halve time. Da vi skulle i gang med sangen, var der ikke en eneste, der sang med. Jeg overvejede situationen et øjeblik og sagde så: »Vil I ikke synge, kan I gå hjem«. Jeg forlod skolestuen, og børnene gik lidt slukørede hjem. Jeg kunne bagefter forstå på forældrene, at jeg havde båret mig rigtigt ad. En dag, jeg havde smækket en dreng en lussing, fordi han ikke havde opført sig, som han skulle, kom hans fader og sagde, at hvis det gentog sig, skulle jeg gøre det samme igen. Der van-

kede somme tider en lussing. Det var altid, når nogle af de store havde mishandlet de små. Jeg tror dog ikke, at mine ofre bærer nag til mig af den grund. Således kom en dreng, der havde fået en lussing ved timens begyndelse, hen til mig, da timen var forbi og spurgte, om jeg ikke ville med ud at lege. En anden dreng, Åge, bad mig ligefrem om at få en lussing i stedet for at blive sendt hjem fra skole, fordi han havde røget i frikvarteret. De store drenge havde fortalt mig, at de røg i smug. Jeg sagde til dem, at det var for tidligt, men kunne selvfølgelig ikke forbyde dem det. Men røg de i skolen, ville de blive sendt hjem med det samme. Det var de tilsyneladende indforstået med. Kort tid efter kom jeg en dag i middagsfrikvarteret ned i skolestuen. Der lugtede af cigaretrøg. Åge var alene dernede. Han søgte forgæves at få et kompromis i stand, og da det mislykkedes, sagde han til sidst: »Petersen, vil du ikke give mig en lussing i stedet for?«. Det havde jeg ingen lyst til, så han måtte hjem. Det værste var, at han havde fået en ny harmonika for ikke at ryge, fortalte hans far, da han kom en halv time senere. Han var bange for, at han ikke

måtte komme i skole mere, men så stor var forseelsen ikke.

En lærer bliver vel tit beskyldt for at være for streng i sine krav til børnene, ligesom han beskyldes for at gøre forskel. Nogle kan få lov til mere end andre. Det er nok rigtigt. Jeg har altid forsvaret mig med, at det er eleverne, der gør forskel.

Som nævnt syntes jeg i den første tid, at jeg måtte kunne nå umådelig langt på 7 år. Efterhånden gik det dog op for mig, at der var god brug for dem. Det er beskæmmende at måtte indrømme det, men hver gang et hold forlod skolen, følte jeg, at vi ikke var blevet færdige. I begyndelsen mente jeg, at det skyldtes, at jeg ikke selv havde haft dem i 7 år, men det blev ikke bedre med årene.

Det kan have sine fordele at være alene om undervisningen. Vi havde vel nok en timeplan, men timens længde var afhængig af, hvordan det gik, hvor langt vi nåede. Vi kunne blive enige om, at hvis vi nu rigtig tog fat, så ville vi bagefter ned i sandgraven, vor legeplads, og spille rundbold. Om vinteren kunne der gå kostbar tid med at gætte gækkebreve efter morgensangen. Undertiden irriterede det mig lidt, hvad jeg dog

søgte at skjule. I højsæsonen kunne der ligge 6-7 stykker hver morgen, og når man så tog med fra mindre søskende, der slet ikke gik i skole, blev det for alvor svært, og der måtte hjælp til. Jeg gemte dem alle og har dem endnu.

Hver morgen begyndte med en fortælletime. Det var en gammel skik, og selv følte jeg, at denne morgentime var »åndens skabertime«. Det lyder måske arrogant, men det har aldrig interesseret mig, om børnene lærte noget i den time, hvor vi som regel havde bibelhistorie eller danmarkshistorie eller hørte om »store mænd«. Jeg har aldrig kunnet overheøre dem bagefter for at konstatere, om de kunne huske noget. Var jeg opgaven voksen, skulle det jo spire og gro. Man har jo også sammenlignet fortælleren med sædemanden, der må tro på, at sæden spirer. Jeg havde oplevet fortællingens magt i mit barndomshjem, hvor selv smerterne ved et brækket ben kunne forsvinde, når far fortalte om Absalon og Valdemar den Store. Desværre blev jeg aldrig nogen virkelig god fortæller, som Sørensen havde været det, men jeg har dog oplevet stilheden og alles øjne rettet mod mig.

Friskolen 1950-1980.

Bedre stunder kan en lærer ikke opleve. Det er mig derfor ufatteligt, at moderne lærere i dag kan have børn til at tegne, mens der fortælles for dem.

Engang arbejdede vi med slægtsforskning. Det var spændende, og nogle af børnene gik helt op i det med liv og lyst. Ved hjælp af slægtsbøger kom vi tilbage til Gorm den Gamle i Danmark, Harald Hårderåde i Norge og Erik Sejersæl i Sverige, men mest forbavsset blev jeg dog den dag, jeg opdagede, at jeg var i familie med de fleste af børnene. Jeg havde pralet af, at jeg på såvel mødrene som fædrene side nedstammede fra bønder, der alle havde levet på Djursland, men en pastor Pind bandt vore slægter sammen for 2-300 år siden.

Man siger om folk i Bjergby, at de ikke kan samles, uden de skal have højskolesangbogen frem, og noget er der om det. Jeg har oplevet halvfulde folk ved fødselsdage af hjertet synge salmer fra højskolesangbogen, fortsætte med fædrelandssange og slutte af med lettere sange, men alle fra højskolesangbogen. En »fremmed« foreslog engang, vi skulle smide bogen væk og synge noget andet, og så begyndte han med »En jæger gik at

jage«, men jagten fik hurtig ende, for der var ikke ret mange, der gad synge med. »Unge genbyrds liv i Norden« bliver næsten altid sunget. Det er minder fra gymnastikkens barndom, der har forplantet sig gennem slægterne. Vi brugte også højskolesangbogen hver dag i skolen, og Inge har fortalt mig, at da hun kom på Rønshoved Højskole, sang de kun 2 sange, hun ikke havde sunget i Bjergby Friskole. Det var en fin kompliment til mig, men jeg havde jo været lærer ved Laursen Vig på Uldum Højskole, og der havde sangen en fremtrædende plads.

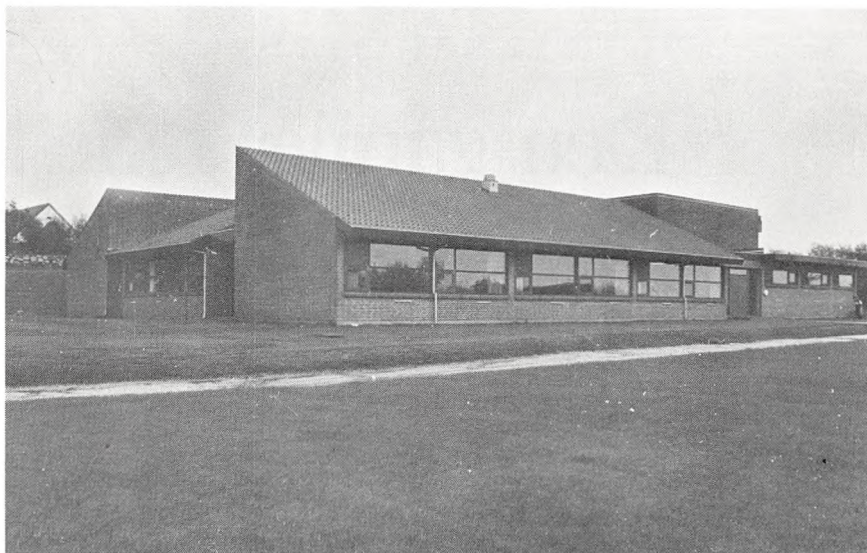
Det siges, at i friskolen har man den nære kontakt til hjemmene. Det følte jeg også, vi havde, men måske på en anden måde end i folkeskolen. Vi havde ikke klassemøder eller forældrekonsultation. Enkelte velmenende forældre mente, vi skulle gøre som i folkeskolen, og vi forsøgte. Jeg mindes dem ikke med glæde. Det gør jeg derimod vore sammenkomster, hvor man kom »mand af hus«, til gymnastikopvisning, til udflugt og til juletræ. Jeg kan huske det første juletræ, jeg var med til, at det betog mig, at alle var med omkring juletræet, børn og voksne med hinanden

i hånden. Denne skik har heldigvis holdt sig. Ved udflugten var de mest ungdommelige forældre altid med til at lege. 2 gange om året holdtes forældredag. I længst forsvunden tid havde præsten været med, og da kaldte man det eksamen. Nu kaldes det forældredag, og vi bestræbte os på, at det skulle ligne en almindelig skoledag. I begyndelsen kom så at sige alle mødre, men kun enkelte fædre. Der skete det glædelige, at fædrenes antal voksede år for år. Faderens voksende aktivitet ved opvasken derhjemme smittede tilsyneladende af på det undervisningsmæssige.

Det er muligt, at udenforstående har den opfattelse, at eleverne i en friskole kun laver, hvad de har lyst til, for ellers kan det ikke være en fri skole. Det er forkert. Vi har terpet sproglære, tabeller og navnestof til geografi. En moderne geografilærer ville besvime i dag, hvis han havde overværet vor undervisning i geografi, men spørg Svend. Han ved, at Himalaja ikke er en købstad på Amager. Engang skulle terperiet afløses af mere menneskelige tilstande, og børnene skulle forme spørgsmål efter at have gennemgået et stykke fra lærebogen. Spørgsmålene skulle stilles skriftligt, og Ivan ville spørge om, hvor mange stjerner man kunne se med det blotte øje. Ordet »blotte« havde nok ikke været meningsfyldt for ham, for han skrev: »Hvor mange stjerner kan man se med et blåt øje«. Da morede jeg mig. Det gjorde jeg også, da Åge skulle stave fra »Ole Bolek«: »Ole får en ny fane«. N-y, siger ny: »Det er ligesom Nykøbing«. F-a, siger fa, »det er ligesom fanden«. I regning lærer vi om multiplum og multipla, men Åse foretrak at sige multiplam efter en ihærdig granskning i hukommelsescentret.

Følelsen af sammenhold mærkede vi også i jubilæumsåret 1969. Vi var klar over, at gik det, som vi håbede, kunne intet lokale i Bjergby rumme den forsamling, der ville komme. Derfor lejede vi et stort telt med plads til over 300, og det blev fyldt af forældre og gamle elever. Det blev den festligste dag, vi oplevede i de 30 år i skolen. Om morgenen kom 125 børn og forældre til flaghejsning og morgensang. Derefter til gudstjeneste i Ansgarkirken med efterfølgende kransenedlægning på de afdøde læ-

Friskolen 1980. Der er et langt spring fra »Kræn Pesen«s hus til denne flotte skolebygning. Men fortællemden er den samme.

res grave. Om eftermiddagen i Præstebro, hvor vore børn skulle danse folkedans ved den store flagfest 15. juni 1969, som vi havde valgt til jubilæumsdag. Vi fik ros for folkedansen, og havde vist også fortjent det, for det er ikke mange børn, der har forladt Bjergby Friskole uden at de kan danse folkedans. Det var i reglen med på timeplanen. En ny fane fik vi skænket af Danmarks-Samfundet, og da vi kom hjem til Bjergby, marcherede vi stolt gennem byen med vor gave foran. Om aftenen tale og sang til langt over midnat. Aftenen efter fest igen for børnene og de forældre, der havde lyst, og det havde de fleste. De havde madkurven med hjemmefra. Min gamle fader var med og mindede os i manende ord om vor fortid. Her på Mors havde de i sjælden grad været grobund for et rigt folkeligt og kristeligt liv, hvilket Ansgarkirken, højskolen og friskolerne stod som udtryk for.

Når du, kære læser, er nået så langt, vil du måske spørge, om alt da har været rosenrødt og fyldt med solskin, om skolen er et drivhus, hvor stormene ikke suser. Jeg mindes ingen orkaner, men solen har da ikke altid skinnet. Der har været gråvejrsdage imellem. Jeg mindes således en episode fra et af mine sidste år, da forældrene til børnene i syvende klasse, der netop var blevet konfirmeret, havde besluttet, at de skulle til konfirmandfest i Nykøbing hele dagen. Da de spurgte fri for skole, sagde jeg nej. De kunne få fri om ef-

termiddagen. Men de tog af sted hele dagen med forældrenes billigelse. Da følte jeg, at nu var min tid ved at være omme. Det var og er mig ufatte- ligt, at man virkelig vil bakke det gøgl op. Undertiden følte man, at kærligheden til børnene kunne blive til en forkælelse af dem; som f. eks. når der skulle fyldes kræmmerhuse ved juletræet eller bestemmes udflugt. Det skulle altid være et sted, hvor børnene kunne lege, for udflugten var da for børnenes skyld. Jeg har mangan gang tænkt på, at adskillige børn kommer mere hjemmefra, end forældrene gør.

Nu er der igen bygget en ny Bjergby Friskole. Jeg kan se den fra mit vindue. Man byggede den første øst for kirken. Jeg var med til at bygge syd for kirken, og jeg var med til at bestemme, at der skulle bygges vest for kirken, hvor den nye nu ligger. Jeg har i grunden været med til meget, og når tankerne går tilbage, forbavses man over, hvor årene er blevet af. Jeg har i en sjælden grad haft lykke til at opleve, at det arbejde, jeg udførte, blev påskønnet, at jeg aldrig var bundet. Jeg har aldrig været fast ansat. Man har kunnet afskedige mig med få måneders varsel. »I en sådan situation kan du ikke være fri«, sagde en god ven til mig for mange år siden. Jeg har været fri, og jeg har følt, at jeg var fri. Jeg har heldigvis aldrig skullet snakke forældrene efter munden, vel nok fordi de har fornemmet, hvad frihed er.

Den gamle, fede hund, der fik en enestående død

Af Kr. Brudsig

Gamle forhandlingsprotokoller giver ofte både interessant og morsom læsning, en læsning, der belyser den måde, hvorpå de mennesker tænkte og følte på pågældende tidspunkt. Overbetjent Hermansen i Øster Jølby har gjort mig opmærksom på forhandlingsprotokollen for sundhedskommissionen for Solbjerg-Sundby, der er påbegyndt i 1888 og anvendt indtil kommunesammenlægningen. I protokollen findes følgende protokollat:

»Da Kong Frederik VIII var i Thisted, blev han indbudt til at komme til Nykøbing for at se sin Faders Statue, Kong Christian IX. Han kørte da i Bil fra Thisted til Nykøbing. Der var jo mange hist og her tilstede for at faa Kongen at se, og paa Bakken oppe paa Landevejen Nord for Nørgaard var ogsaa en Del Mennesker forsamlede, baade Vogsne og Børn samt en gammel tyk fed Hund af Niels Dybdals Bjergby, som ikke var hurtig nok til at komme bort og blev derfor overkørt af Bilen. Den

fik jo en enestaaende Død til en Hund at være. Hunden laa henslængt i en Tid i Landevejsgrøften. Da jeg blev gjort opmærksom derpaa, fik jeg en til at begrave den paa Anders Kr. Mikkelsens Enkes Ejendom ved Siden af Landevejen«.

Protokollatet fik mig til at undersøge begivenhederne omkring hundens død, og her er de med Morsø Avis som væsentligste kilde.

I eftersommeren 1908 begav kong Frederik VIII på tilskyndelse af konseilspræsident I. C. Christensen ud på en stor Jyllandsrejse, hvor næsten hver egn i hovedlandet blev besøgt. Hovedårsagen var nok den, at forsvarskommissionen havde afgivet sin betænkning, og at kongen med I. C. Christensen ved sin side kunne virke for forståelse af forsvarssagen, men en anden årsag var nok den, at I. C. Christensen trængte til at få støttet sin prestige. Derfor aflagde kongen også besøg hos ham i Hee. Albertisagen var begyndt at rulle, både i folketing og landsting var der blevet rettet voldsomme angreb på ham for sammenblandingen af stillingen som justitsminister og som direktør for Den Sjællandske Bondestands Sparerkasse. Alberti trådte tilbage, men blev som et plaster på såret udnævnt til gehejmekonferentsråd, og I. C. Christensen rekonstruerede sin regering, de moderates leder, Niels Neergaard blev finansminister således, at Venstre igen kom til at stå samlet.

Samtidig med disse begivenheder i København skete der også noget i Nykøbing, omend af mindre alvorlig karakter. Morsø Avis havde først bragt meddelelse om kongebesøget, og dette foranledigede Folkebladet til at bringe ret ubeherskede angreb på byfoged Bolwig, som formodedes at have forskelsbehandlet, men også

personalet på byfogedkontoret fik en omgang. Folkebladet måtte dog trække i land. Byrådet havde nedsat forskellige udvalg, der skulle arrangere kongemodtagelsen. Et af udvalgene arrangerede en festmiddag i Håndværkerforeningens festsal, hvor det formodedes, at kongeparret med følge ville deltage. Udvalget for festmiddagen, Kr. Messerschmidt, Fr. Bang og A. Soelberg, indbød gennem annoncer til deltagelse. Der var plads til 200 deltagere, men af disse pladser var de 70 på forhånd optagne, og de sidst tilmeldte ville blive anbragt på balkonen. Prisen for middagen inclusive vine var sat til 10 kr. Dette fik dog ikke lov at stå alene, også hotel Bendix indbød til festmiddag, dog uden deltagelse af kongeparret.

Menuen var endnu flottere end Håndværkerforeningens. Prisen for deltagelse, indbefattet mad, vin og påfølgende bal, sattes også til 10 kr. Når man studerer spisekortet, undres man ikke blot over, hvad man dengang kunne få for 10 kr., men også over den appetit, man må have haft. Man får også en forståelse af, hvor voldsom en inflation vi har haft siden begyndelsen af 1900-tallet.

Kongens rejse begyndte den 29. juli med tog fra København og med første ophold i Skibelund og Askov og derefter med mange ophold undervejs op gennem Vestjylland med planlagt ankomst til Lemvig den 4. august, hvor kongeparret går om bord i »Dannebrog« for først at sejle til Nykøbing. Men allerede den 2. august ankrede »Dannebrog« op ved Ørodde, og kommandør Hovgaard sejlede med følgeskibet, marinens dampbåd »Sleipner«, ind i Nykøbing havn for at undersøge dybdeforholdene. Samme dag forlod »Dannebrog« Nykøbing med Struer som

mål, lodset af lods Yttrup fra Nykøbing.

Om formiddagen den 5. august 1908 truede mørke skyer med at give regn, men ved middagstid klarede det op, og det var det dejligste solskinsvejr, da »Dannebrog« om eftermiddagen ved 14,30-tiden ankrede op ved Ørodde, efter at den var blevet modtaget med salutskud både fra stranden ved Højris og fra Ørodde. »Sleipner« bragte kongefamilien med følge til Nykøbing, hvor landgangen skete ud for Østerskompagniets kontor ved havnen. Landgangen skete ved det her beliggende slæbested, hvorpå den røde løber var anbragt, den førte hen til en opstillet baldakin, hvor modtagelsen fandt sted. Af gallaklædte herrer med damer var til stede kammerherre de Steensen-Leth, amtmand Simoni, borgmester Bolwig, toldforvalter Castonier, postmester Worsøe, stationsforstander Lehmann samt byrådets og amtsrådets medlemmer. Dernæst var opstillet rækker af følgende organisationer: Våbenbrødrene, lejr-kammeraterne, handelsstandsfor-

Kong Frederik VIII og dronning Louise.

eningen, skytteforeningen, Danske Kvinders Forsvarsforening, Frelsens Hær, landboforeningen, håndværkerforeningen m.fl. Efter at borgmester Bolwig havde budt majestæterne hjertelig velkommen til Nykøbing og udbragt et nifoldigt leve, hilste kongen og dronningen på honoratiores, og derefter kongen alene på repræ-

sentanterne for de fremmødte organisationer.

Efter modtagelsen ved havnen kørtes en rundtur i byen i et stort vognoptog gennem de smukt pynkede gader. Første standsning skete ved kirken, hvor provst V. Hansen viste rundt. Dernæst kørtes gennem Algade og Nygade til skolen i Grønegade. Her var trods sommerferien opstillet ca. 900 børn, hvoraf 3 små piger overrakte kongefamilien blomsterbuketter, og kongefamilien hilste på mange af børnene. Skoleinspektør Koefod bød den kongelige familie velkommen og takkede, fordi de havde opfyldt børnenes største ønske, siden kongebesøget var blevet bekendtgjort, nemlig et besøg på skolen. Kordegn Pedersen ledede et taktfast nifoldigt hurra-råb, hvorefter børnene sang »Kong Christian stod ved højen mast«, og kongen tog ordet og holdt en smuk tale til børnene. Efter at skolen var beset, kørte kongefamilien bort, mens børnene sang »Der er et land«. Turen gik videre gennem de flagsmykkede gader og passerede alderdomshjemmet, hvor beboerne stod opstillede ved indgangen til haven. På majestætens opfordring gjordes der holdt, man hilste på beboerne og beså flere af lejlighederne og hilste her på en våbenbroder, former Mouritsen, der ved sygdom havde været forhindret i at være til stede ved havnen. Efter en køretur langs Østerstrand vendte man tilbage gennem Østergade, hvor kongen bad om et ophold ved sygehuset, hvor distriktslæge Faartoft viste omkring. Herefter kørte man tilbage til hav-

Morsø Folkeblad 14. juli 1908.

Kongemiddag.

Publikum anmodes om at se efter, hvad der bydes for de 10 Kr. i Haandværkerforeningen og saa sammenligne det med Menuen paa Bendix Hotel, som er nedsat til 10 Kr.

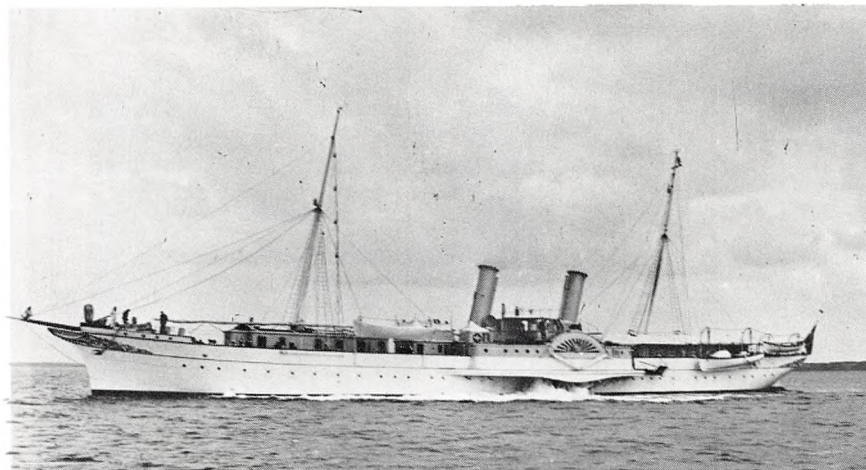
I Anledning af Kongebesøget Onsdag den 5te August afholdes en Festmiddag med Taffelmusik samt Bal Kl. 5^{1/2}. Eftermiddag i Hotel Bendix's Festsal. Der serveres følgende Menu, incl. Viné, Musik og Bal, til Pris 10 Kr.:

**Ægte Skildpaddesuppe.
Hummer i Majonaise.
Lammery garni. Trøfilsauce.
Melon.
Unge Ænder. Salat. Compot.
Parfait à la Amalienborg
med friske Hindbær.
Mocca.**

**Marquis de Terms.
Roederer.
Gran vin sec.
Madeira.
Selby.**

2929

Indtil nu er der indtegnet 77, og der er 123 Pladser tilbage, saa Publikum bør indhente det første sømte snarest.

Kongeskibet »Dannebrog« fotografert 1908 af Thordal.

nen, og kongefamilien sejlede tilbage til »Dannebrog« for at klæde om til festmiddagen.

Festmiddagen afholdtes i den smukt pyntede festsal i Håndværkerforeningen. Ved 6-tiden var her samlet ca. 200 festklædte damer og herrer. Lidt efter ankom kongefamilien og indtog deres pladser ved hovedbordet, mens musikken spillede »Frederik den Ottendes Honnør-march«. Efter anden ret blev afsunget en sang forfattet af realskolebestyrer Aksel R. Hansen, herefter talte borgmester Bolwig, og kongen holdt sin svartale. Senere holdt provst V. Hansen en tale for de kongelige børn, og efter at kongen havde hævet taftet, blev der givet en kort kur i lokalerne på første sal. Nu kørtes til Strandpavillon, hvor der blev drukket kaffe, og herefter blev aflagt et kort besøg på festpladsen. Lidt efter kørte de kongelige gæster med følge til havnen, hvor skibenes mangefarvede lanterner og Dueholm Mølles illumination spejlede sig smukt i det stille vand, og fyrværkeriet tog sig pragtfuldt ud mod den stille aftenhimmel. Ved havnen blev der taget afsked, bl.a. også med en lille hvidklædt skolepige, der havde taget opstilling ved baldakinen. Da kongen gav hende hånden, sagde hun: »Det var mig, der gav Dem roser ved skolen«. Kongen svarede: »Tak, det var smukt gjort« og gik smilende videre. Efter at borgmester Bolwig havde udbragt endnu et leve for kongefamilien førte »Sleipner« den ud af havnen til det ventende »Dannebrog«. Den store fest var forbi. Ved 7-tiden næste morgen satte »Dannebrog« kurs mod Thisted. Ved 9-tiden passerede det Feggesund,

hvor brohovedet på sognerådets foranstaltning var smukt pyntet med flag og guirlander. Her var fremmødte ca. 500 mennesker, deriblandt mange skolebørn fra omegnen. Der blev råbt hurra, og kongeskibet gik så tæt til land som muligt.

Efter kong Christian IX's død i 1906 var der planer fremme om, at hele Thisted amt skulle samle sig om rejsningen af en statue af den afdøde konge. Planerne blev ikke til noget, og på initiativ af kammerherre de Steensen-Leth og direktørerne Messerschmidt og Frederik Bang blev der indsamlet midler til at rejse en statue i Nykøbing. Den 30. april 1909 meddeltes det, at det fornødne beløb var indsamlet, og arbejdet blev overdraget til billedhuggeren Rasmus Andersen, og med byrådets billigelse blev det bestemt, at statuen skulle anbringes foran rådhuset på det daværende springvands plads. Springvandet skulle så flyttes til anlægget.

Mandag den 30. august var kammerherre de Steensen-Leth og direktør Frederik Bang, direktør Messerschmidt var forhindret, i København for at se statuen, der nu var færdig til støbning, i sin lerform og i audiens hos kongen for at bede om tilladelse til dens opstilling, og man fik også kongen til at bese statuen. Efter besigtigelsen var begge herrer inviteret til taffel på Charlottenlund slot. Midt i oktober var billedhugger Rasmus Andersen i Nykøbing for at ordne alt til rejsning af fundamentet til statuen. Den 11. november foregik en lille højtidelighed, idet der i soklen til kongestatuen blev indmuret en lille blyæske, hvori var nedlagt en sølvplade med indgraveret beretning om

statuens tilblivelseshistorie. Endvidere indeholdt æsken en 25-års jubilæumstokrone, en guldbryllupstokrone, en 40-års jubilæumstokrone og en tronskifte tokrone. Yderligere var i æsken nedlagt en guldtikrone, en tokrone, en eenkroner, en 25 øre, en ti øre, en femøre, en toøre og en eenøre, som alle bærer afdøde kong Christian IX's billede. Endelig de for nyligt udkomne mønter med kong Frederik VIII's billede på.

Den 12. november blev selve statuen rejst på sin sokkel, og ved den lejlighed afslørede billedhugger Rasmus Andersen, hvem han havde brugt som model, og svaret blev, at det var en nykøbingenser fra Mors, en københavnsk brandmand ved navn Nicolaj Hammer, som er født i Nykøbing, hvor han i sin tid arbejdede på Jernstøberiet. Kunstneren plejede som regel at have en soldat til at stå model, men da han ikke kunne finde en soldat, der passede for ham, faldt hans øjne på brandmand Hammer, og det er således ved en tilfældighed, at det netop blev en morskingsbo, som har måttet iføre sig generaluniform og stå model til en kongestatue til sin egen fødeby.

Mandag den 15. november blev så statuen afsløret. Det havde været frostdåge om formiddagen, men ved middagstid begyndte solen at skinne over det festklædte Rådhusstrøg. Ikke blot pladsen om statuen var blomster- og flagsmykket, men også rådhuset og alle private boliger omkring torvet. Ved 2-tiden samlede processionen sig på Lilletorv. Først Frivilligt Drengesforbund i et antal af ca. 100, dernæst ca. 400 af kommuneskolens elever med flag og vimpler, så realskolens elever med skolens gamle flag, dernæst musikkorpset, hvis toner lød kraftigt og passende stemningsfuldt. Endvidere sås i processionen de gamle veteraner, byens fane, sangforeningen, Håndværkerforeningen, Handelsstandsforeningen, afholdsselskabet »Det blå Bånd«, Sømandsforeningen og Bombebøssen, alle med faner. Processionen sluttedes af en mængde landboere. Kammerherre de Steensen-Leth holdt afsløringstalen, der blev sunget en til lejligheden forfattet sang af realskolebestyrer Aksel R. Hansen, og kammerherren overdrog statuen til Nykøbing Mors købstad. Borgmester Bolwig takkede og talte

Modtagelsen af kongeparret ved havnekajen.

på byens vegne, og der blev afsendt telegram til kongen. Musikkorpset spillede på torvet indtil kl. 4. Om aftenen afholdtes festmiddag på hotel Bendix med både sang og et væld af taler. Under festen indløb takketelegram fra kongen.

Også i Ålborg og Thisted ville man ligesom i Nykøbing rejse statuer af Christian IX, i Ålborg en rytterstatue. De blev opstillede i september 1910, og den kongelige familie lovede at overvære afsløringshøjtidelighederne. Kongestatuen i Nykøbing var jo allerede afsløret næsten et år før, så det var tvivlsomt, om også Nykøbing kunne få besøg af den kongelige familie, men kammerherre de Steensen-Leth havde gode forbindelser til hoffet, og ved hans mellemkomst lykkedes det at udvirke, at besøget også kom til at omfatte Nykøbing.

Kongefamilien, ledsaget af konsilspræsident Klaus Berntsen, afsejlede med »Dannebrog« fra København og ankom til Ålborg sent på formiddagen den 27. september og modtoges med hurraråb af en menneskemængde på ca. 6000. Derefter kørte de kongelige en tur gennem byen og besøgte museet og Katedralsko-

len. Kl. 2 fandt afsløringen af statuen sted med taler, sange, musik og kantate. 20-25000 mennesker var til stede, og efter afsløringen spadserede kongeparret gennem menneskemængden til »Dannebrog«.

Da tilsagnet om kongefamiliens besøg i Nykøbing fremkom meget sent, havde festkomiteen et par meget travle dage. Der blev rejst en æresport ved broen over åen ved missionshuset med hele tre tårne. Nygade og Rådhusortet blev flag- og blomstersmykkede, på Rådhusortet blev ved siden af kongestatuen rejst en tribune til de kongelige gæster og lige overfor en talerstol, hvorfra borgmester Bolwig kunne byde velkommen. Rådhuset blev udsmykket med blomster og flag, og indvendig blev byrådsalen omdannet til en smuk spisesalon, retslokalet ved siden af blev indrettet til et smukt modtagelsesværelse, møbleret med direktør Messerschmidts private møbler. Endelig blev der ved kongestatuens fod henlagt en stor og smuk krans fra byrådet, forfærdiget af handeleggartner Hansen. Der skulle fremskaffes biler til transport af kongefamilien fra Thisted til Nykøbing, og man måtte helt til Skive for

at fremskaffe det nødvendige antal vogne. Nu var biler dengang ikke almindelige og landevejen ikke bygget med henblik på biler. Midten af vejbanen var maccadamiseret, og ved siderne var der sand, grus og jord. For et hestekøretøj var det slemt nok at møde en enkelt bil; man måtte stå af og holde hesten ved hovedtøjet, indtil bilen var passeret, og her drejede det sig endda om en kortegte på 6-7 biler. Derfor fremkom fra borgmesteren, der jo dengang også var politimester, i dagbladene følgende bekendtgørelse:

»De Vejfarendes Opmærksomhed henledes herved paa, at Landevejen fra Nykøbing til Vildsund førstkomende Onsdag Eftermiddag i Tiden fra Kl. 4 til Kl. 7 i Anledning af Kongefamiliens Besøg i Nykøbing vil blive befærdet af en Række Motorvogne til og fra Nykøbing. Der advares imod at benytte Heste, som har Tilbøjelighed til at blive sky.

Morsø Herreders Kontor, den 26. September 1910.

Bolwig«.

Lignende bekendtgørelse fremkom fra borgmester Bloch i Thisted.

Onsdag den 28. september om mor-

Kongeparret kører gennem Kirkegade.

genen kørte kongefamilien fra Ålborg med toget over Fjerritslev til Thisted med ankomst kl. 11,50. Borgmester Bloch bød velkommen, og han og amtmand Bache præsenterede de fremmødte honoratiøse og i vogn kørtes til kongestatuen (fremstillet af kunstmaler og billedhugger Gyde-Petersen) på torvet. Her bød borgmesteren igen velkommen, der blev sunget en sang, og afsløringstalen blev holdt af provst Madelung. Kl. 13,15 bortkørsel til hotel Ålborg, hvor særlige værelser anvistes majestæterne. Kl. 13,30 blev der afholdt festfrokost, og efter denne, kl. 15,30, bortkørsel til Nykøbing.

Turen foregik i klart og friskt septembervejr og blev ledet af kammerherre de Steensen-Leth. I de to første biler sad konseilspræsident Klaus Berntsen, amtmand Bache, kabinetssekretær Krieger, chefen for adjutantskabet, oberst Herbst, og kongens adjutant, kaptajn Castonier, en bror til toldforvalter Castonier i Nykøbing. Lidt efter fulgte de øvrige biler. I den forreste befandt kongeparret sig sammen med kammerherre de Steensen-Leth, i den anden kronprinsessen og prinsesse Dagmar, og i den tredje kongens livlæge og de to hofdamer. Der blev kørt med en gennemsnitshastighed af 1 mil på 8-10 minutter, og overfarten ved Vildsund foregik på grund af det gode arrangement med stor hurtighed. På overfarten underholdt såvel kongen som konseilspræsidenten sig med færge-

fører Hausgaard, hvis datter ved ankomsten til Mors overrakte dronningen blomster. Langs med vejen til Nykøbing vajede mange flag, og mange mennesker var forsamlede langs vejens sider. Efter at den lange bakke fra Vildsund til Sundby var passeret, og bilerne kunne øge hastigheden, var det så, at hunden mødte sin skæbne. Det var i øvrigt ikke den eneste hund, der fik en enestående død; længere fremme på ruten blev endnu en hund kørt over, men om den findes intet antegnet. Automobiltoget ankom rettidigt til

Kongeparret hilser på skolebørnene i Borgerskolens have, Grønnegade.

Rådhusforvet, hvor der var forsamlet mange mennesker. Efter at kongen havde hilst på de fremmødte veteraner, begav kongefamilien med følge sig op på tribunen, og borgmester Bolwig holdt velkomsttalen, hvorpå kongen svarede i hjertelige ord. Der blev sunget en sang, forfattet af realskolebestyrer Aksel R. Hansen, og derefter talte kammerherre de Steensen-Leth, og kongen svarede: »Min varmeste tak for disse smukke ord af en mand, som jeg har været knyttet til ved så mange bånd i så mange år«. Derefter begav man sig til rådhusalen, hvor der var stående souper, bl.a. med østers som en gave fra Østerskompagniet, der nu var begyndt udflytningen til den yderste del af Ørodde. Efter at kongefamilien havde underholdt sig med de forsamlede gæster i en kort stund, kørte automobilkortegen kl. 6 mod Vildsund, ledsaget af borgmester Bolwig, der i Vildsund tog afsked med de kongelige gæster.

Ankomsten til Thisted skete kl. 7, og de gader, som kongeparret kørte igennem til jernbanestationen, var illuminerede. Kort efter forlod det kongelige tog Thisted og ankom til Ålborg kl. 10,30. Efter en kort modtagelse på banegården begav de kongelige sig til havnen og gik om bord på »Dannebrog«. På landgangsbroen takkede kongen i få ord Ålborg by, og præcis kl. 11 lettede »Dannebrog« anker.

Sten, brød og poesi

Af Henning E. Pedersen

»Der er jo både lyse og mørke minder at se tilbage på. Om det er fordi, de dage nu er på afstand, ved jeg ikke, men jeg synes næsten, de lyse er i overtal. – Hvis man aldrig har kunnet se det komiske, selv i en noget alvorlig situation, var de lyse minder måske heller ikke blevet slet så mange...«

(Jens Lyng i »Skamoletten« nr. 23 1972).

Som type tilhørte han en svunden tids moléarbejdere, som ofte kunne kendes på deres rundryggede, lidt ludende holdning. Resultatet af et langt livs hårdt fysisk arbejde – med skovl og greb i graven, eller ved kørsel med tungtlæssede trillebører i ovn eller på lager.

Ergoterapeuter vil måske reagere imod fortsættelsen – men i så fald skyldes det ukendskab til moléarbejdere. – Hans »holdning« og gang var spændstig og rank. Hans mimiske talent – kombineret med slagfærdighed og en vel-camoufleret, men lynende intelligens, gjorde de fleste mennesker, som traf ham, usikre.

Fremmede gik fra ham – en oplevelse rigere (men de fik som regel et forkert indtryk af personen med sig hjem). Bekendte var ofte i tvivl om, hvor de havde ham – og selv vennerne følte sig engang imellem på »gyngende grund«. – Og dog var der tale om en helstøbt personlighed, som bare udnyttede de talenter, livet havde givet ham, og som elskede at spille på alle de tangenter, »instrumentet« var i besiddelse af. Han gjorde det livet igennem – med den følsomhed og virtuositet, som kendetegner en ægte kunstner.

Han voksede op sammen med Ejerslev Molérværk. Hans barndoms kællebakke var Jens Dybdahls bakke, hvorfra udsigten var milevid over mosen og lyngklædte arealer, frodige marker og den evigt forandelige Limfjord.

Herfra betragtede han omgivelser-

ne og tidens udvikling – og guderne skal vide, at der skete store omvæltninger på den tid. Nordøst for Jens Dybdahls bakke gravede man nu molér ud af skrænterne. Moléret blev lastet i store pramme og sejlet ud til lægterne, som igen fragtede leret til Frederiksholms Teglværker på Sjælland, hvor det blev forarbejdet til sten.

»Verden« blev lidt større i disse år. Tænk! Nu skulle der bygges havn – »deromme«. Indtrykkene må have været overvældende for en seks-årig. Heldigvis var der ikke så langt fra alt det nye og fremmedartede til hjemmets »trygge havn«, hjemme hos Pe'er og Stine. Det var bare at sætte sig på kælken, suse ned ad bakken, holde godt fast – når kælken satte over markvejen – og siden suse over mosens spejlblanke is – indtil farten standsede 25 meter fra hjemmets dør. »Hjemme« var et stråtækt husmandssted, i stille harmoni med omgivelserne, kæret, de lyngklædte arealer, de bagved liggende bakker og voldstedet »Skyvr«.

Den seks-årige Jens Mikkelsen (Lyng) drømte vel ikke om, på det tidspunkt, at hans fremtid skulle knyttes til Ejerslev Molérværk, men han var en meget opmærksom iagttagere af alt, hvad der skete omkring ham:

»...Jeg husker tydeligt, da det første spadestik blev taget for at planere pladsen, hvor fabrikken blev opført. Det foregik selvfølgelig med skovl, greb og trillebør – og ikke noget med, at der manglede lidt i hjørnerne af trillebøren, for det var på akkord. Så vidt jeg husker, var prisen 10 øre pr. læs. Som nærmeste nabo var jeg selvfølgelig meget interesseret i, hvad der foregik. Det var, efter den tid, store ting, og for mig helt ufatteligt, at et teglværk kunne flyttes fra Sjælland til Mors. Det var en stor dag, da de første materialer ankom til Ejerslev havn. Transporten foregik på store

lægttere, bugseret af en slæbebåd. De to første var lastet med mursten og cement samt skeletter til tørrelader, cementblokke til at rejse disse på, ja, og mange andre ting...

Senere kom der karavaner af lægttere, alt blev jo sejlet herover – strygemaskine, dampmaskine, vogne til tørrekamre, hylde, lapper, kort sagt det hele...«

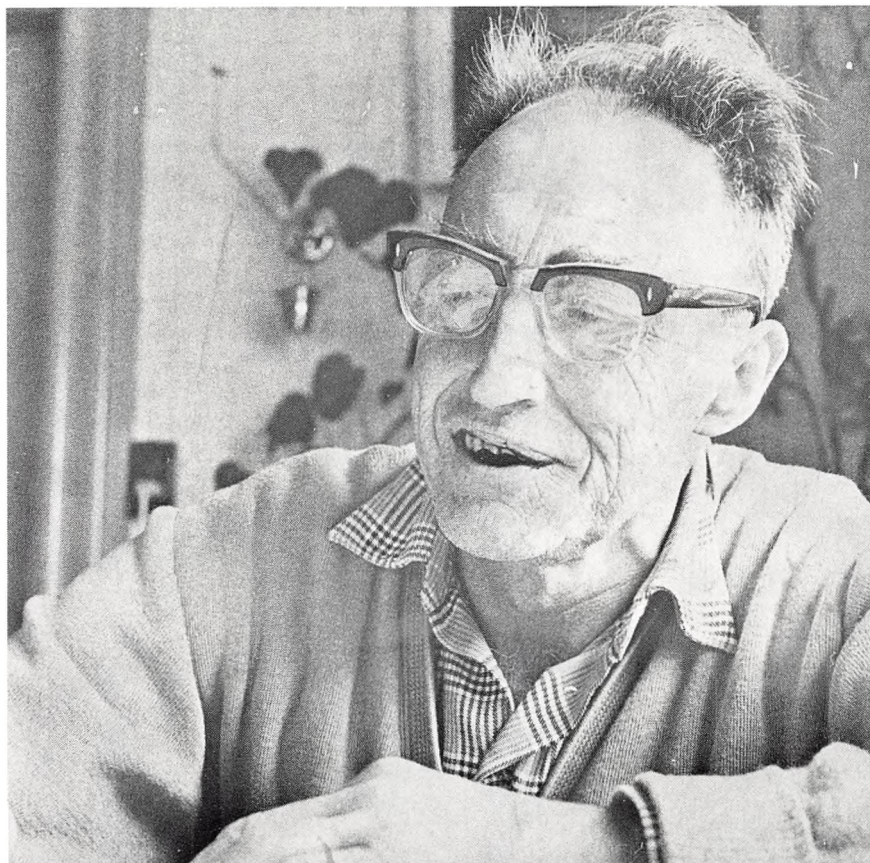
Traditionen tro blev hans skolegang af syv års varighed, skønt evnerne rakte til betydeligt mere. Det manglende blev senere kompletteret på »Ejerslev Universitet« – Vald. Pedersens fortrinlige aftenskole, som bl.a. har sin del af æren for, at »Ejerslev har været kendt for at have landets bedste håndskrift...« (iflg. Sv. S. Svenningsen).

– En gang i 1929-30 stod Vald. Pedersen længe bagved Jens Mikkelsen i en dansktime og så på, hvordan han skrev. Da han skred videre for at inspicere, var hans eneste kommentar: »De har lige hånddelaget på det, Mikkelsen«.

Jo vist havde Jens Lyng hånddelaget – og det var uanset, om det drejede sig om at håndtere hammer og mejsel – eller papir og pen. Få mennesker har fået så mange talenter i vuggegave, som netop han.

Efter endt skolegang arbejdede han ved landbruget, dels ude, dels hjemme hos Pe'er og Stine, hvor et skrantende helbred gjorde, at de nok kunne have hjælp behov.

Midt i tredivernes kriseår blev han fast medarbejder på Ejerslev Molérværk – det var omtrent sammenfaldende med, at han giftede sig med Emilie (Lillemor). – Og fra det tidspunkt var »Poeten og Lillemor« et fast etableret par i »lilleput-storstanden« Ejerslev. For nok var Jens den, der skrev sangene, men det ranglede umelodiøse menneske ville næppe have opnået den popularitet, han nåede, hvis ikke han i sin nærhed havde haft et menneske, som kunne

Jens Lyng.

nyne melodien – og det kunne Emilie.

Og sikken en medarbejder, Ejerslev Molérværk fik! Han kunne bare det hele.

»Valdemars (formand Valdemar Kjeldstrup) første ordre, efter at have sagt godmorgen, var næsten altid: Jens og Regnar, ned i det »sorte hus«. Det sorte hus var som bekendt et træskur, der var indrettet til tømrerværksted, og der var vi (Jens og Regnar) henholdsvis mester og mestersvend og skulle klare, hvad der var af reparationer samt sætte indlæg i forme, når der var en mindre ordre af ikke gængse formater. Ligeså skulle vi sørge for, at der var fine optændingspinde til alle ledelsens private kakkellovne og fyr og til kontoret i Nykøbing, ja, også til Skarrehage og Ejerslev, så det er i tusindvis af poser optændingsbrænde, vi har fabrikeret...«

Men der blev også tid til andet end forme, defekte trillebører og optændingsbrænde til ledelsen i det »sorte hus« – som f. eks.:

»...Et år i september, da høsten var

forbi, og der kom en guds velsignelse af mus ind i værkstedet. Det »skruslede« i alle hjørner og kroge, og de grå »asener« løb os over tærne og op under bukserne, så vi måtte have bundet en snor stramt om benene forneden for at være nogenlunde garderet...«

Jens var meget konsekvent. Han lod »mestersvenden« fortsætte med at reparere defekte trillebører – selv gik han i gang med at konstruere alle tiders musefælde.

– Det tog en hel dag, men resultatet var derefter. Fælden var flot. Den havde glaslæg, så man kunne se, hvad fangerne foretog sig. Den var effektiv og fangede snesevis af mus. Efter at have betragtet dem lidt, lukkede »mester« dem ud igen. For, som han sagde: »Fælden er dyr nok, den har kostet selskabet en hel dagløn à kr. 0,88 i timen – udrydder vi musene, er fælden værdiløs.

Utallige karrikaturtegninger og ironiske lejlighedsdigte så lyset i det »sorte hus« – som på dette tidspunkt så absolut må betegnes som Ejerslev Molérværks »kulturelle højborg«.

Det var i umiddelbar fortsættelse af denne periode, at Jens Lyng blev »stenskererkunstner« ved Ejerslev

Molérværk. Betegnelsen, som må tilskrives Sv. S. Svenningsen, er i virkeligheden ikke forkert, for når moléersten skulle formes i underlige modeller, som strygemaskinen ikke kunne klare, så var det Jens, som stod ved båndsavnen.

Det var et koldt og hårdt job. Måltolerancen var nul-komma-et-eller-andet. Træk var der i det store, åbne lagerskur – og båndsavnen sendte en hvinende kold luftstrøm ned over fingre og ben på »stenskererkunstneren«, som nok bevirkede, at det var lidt svært at udfolde sig kunstnerisk – under sådanne forhold. Da Skarrehage kort tid efter krigen fik etableret et samarbejdsudvalg, og Ejerslev blev repræsenteret med en mand, så Jens en mulighed for at få bedret lidt på forholdene. SU-repræsentanten kviede sig lidt ved at skulle medtage en klage fra en medarbejder. Herrejemi! – man skulle jo også være forsigtig. Til sidst indvilgede han i at tage klagen med på betingelse af, at Jens Lyng selv tog følgerne. Ok! Sagen var i orden.

Men det ærede medlem fik ikke klagen afleveret, før mødet var forbi, og det var vel årsagen til, at Jens Lyngs skriftlige klage (bønsskrift) først blev læst op af ingeniør H. Spangsberg ved Valdemar Kjeldstrups efterfølgende fødselsdag, hvor alle »spidserne« var til stede. Den lød som følger:

O, hør en bøn i vinterdage kolde
fra mig, som der ved save-
maskinen står.

Vil I mig ikke nok den glæde volde,
at jeg lidt læ mod frost og kulde får.
Jeg stået har i flere år tilfulde
ved savemaskinen og har gjort
min pligt,
og det til trods for sne og frost
og kulde,
så jeg snart ikke mere kan for gigt.

Når både sne og frost vil
jorden binde,
og isen lukker fjord og å og bæk,
så markens dyr ej føden mér
kan finde,
da går man ud med skærm og
fodersæk.

Man letter dyrene for kuldens pine,
og tænker kærligt på de fugle små,
men – ham som står ved en
savemaskine
– ham er der ingen, som tænker på.

Se, derfor lyder her min stille klage,
hvis ej med læ I mig betænke vil,
så talte er forvist nok mine dage,
jeg inden længe frossen er ihjel.

Snart ødelægger gigten mig

fuldstændig,

den jager i min krop, så det er fæl,
og så er timelønnen så elendig,
at der kan ikke blive til en »pæl«.

– Men så hjalp den også. Selskabet
applauderede, der blev omgående
bevilget penge til et hus, og »kunst-
neren« blev bevilget 5 øre mere i ti-
men – så der kunne blive til en »pæl«
i ny og næ.

Det var i de gode, gamle dage. Ak ja.
Jens Lyng skriver i »Skamoletten«
nr. 59, 1975: »...Det var dengang, en
bajer kostede 35 øre – man kunne få
3 for 1 kr. – men hvem havde råd til
at købe 3, selv om der var rabat?...«

Før vi forfalder helt til nostalgien,
skal vi måske gå endnu længere til-
bage og se, hvad han skrev i »Skamo-
letten« nr. 6, 1971: »De gode, gamle
dage – det er ord, vi så tit hører – men
lad os ikke ønske os dem tilbage«.

Da Jens Lyng blev ældre, gik han i
»kloster« iflg. eget udsagn i »Skamo-
letten« nr. 60, 1975.

»D. v. s., jeg blev fast brænder, og
som sådan må man forsage en del af
verdens goder og give afkald på man-
ge glæder – men jeg havde jo haft
min tid og befandt mig godt i en til-
bagetrukken tilværelse i Guds tugt og
ærbarhed. Jeg fik lov til at passe mig
selv. Ingen blandede sig i, hvad jeg
foretog mig, eller kom og gav ordrer.
De fleste vil nok tro, det er trist og
ensformigt at gå helt alene deroppe
på ovnen. Især om eftermiddagen og
om natten – uden anden selskab end
katten og duerne, og at en nat ville
føles langt som et ondt år, hvor alt
var trist og gråt, men det er slet ikke
tilfældet. Tværtimod – vil jeg næsten
sige. I de stille natstimer, når alt var
roligt, og ilden stod fin, var der en
egen stemning. Man vænner sig snart
til de forskellige lyde, der fremkom-
mer, både på ovnen og nede omkring
– og det skete jo også, der kom en af
landevjens farende svende og bad
om husly for natten. At ensomheden
sætter sit præg kan måske ikke helt
undgås. Mange kommer ad åre til at
snakke med sig selv om de proble-
mer, der kan opstå, både med at få

trækket og ilden til at gå planmæssigt
frem.

Om jeg nåede det stadium, ved jeg
knap, men lidt »småtosset« har jeg
altid fået skyld for at være, hvad så
end grunden er...«

Der ligger meget af Jens Lyngs reali-
tetssans, fine medmenneskelighed og
karakteristiske selvironi i disse ord.

Landevejens farende svende stod
altid hans store, gode hjerte nær. In-
gen af dem gik forgæves til Ejerslev
Molérværk – når Jens havde vagten.
Han delte troligt sin madpakke med
dem, talte med dem, lyttede til deres

brøgede livshistorier – og lærte selv
deraf.

På ovnen, på Ejerslev Molérværk,
blev Jens Lyngs skønneste digte til.
Mange blev spredt ud – blandt omeg-
nens beboere – mange ligger gemt i
»skuffen«.

Da Ejerslev Molérværk i begyndel-
sen af halvfjerdserne for evigt gik i
stå, gik der også noget i stå for poe-
ten Jens Lyng. Ganske vist fortsatte
han i en periode med at levere måne-
dens digt til »Skamoletten« – men
det sidste, personligt, levende digt,
han skrev, var i »Skamoletten« 1973:

*Når blikket mod Ejerslev-værket jeg vender,
i øjet en tåre jeg knuse da må,
vemodige tanker derover jeg sender,
men det kan I andre vel ikke forstå.*

*Der har jeg jo virket omtrent hele livet,
skønt rigdom og velstand det ikke betød,
i fyrre år næsten så har det dog givet
til mig og til mine det daglige brød.*

*Selv om arbejdsdagene ofte var trange,
og tit efter fyraften træt jeg gik hjem,
så er dog af minderne lyse de mange,
hvergang jeg i tankerne drager dem frem.*

*Der fandt landevjens de farende svende
på ovnen et fristed, og mange der kom,
men nu er det knap, at jeg ovnen kan kende,
så koldt og forladt, alt står øde og tom.*

*Nu taget er borte og murene revnet,
snart alle maskiner af rust vil forgå,
jeg hellere så, det med jorden var jævnet
– men det kan I andre vel næppe forstå.*

*Af værket er nu kun ruiner tilbage,
som »vartegn« for egnen kun skorstenen står,
men talte forvist er nok også dens dage,
dog nedbryde minderne ingen formår.*

Husmandsforeningerne på Mors gennem 75 år

Af Kristen Sunesen

Når jeg skal skrive lidt om husmandsforeningerne på Mors, vil jeg begynde med at se tilbage til århundredskiftet for at få et indblik i, hvorfor husmandsforeningerne opstod. Går vi tilbage til omkring 1880'erne og ser på de forhold, som husmændene var underkastet, forstår man bedre, hvorfor husmandsforeningerne opstod. På den tid var det de større gårdmænd, der styrede landbruget. Man passede på, at husmændene ikke fik så megen jord, at familierne kunne leve af det, for at gårdmændene kunne være sikre på at have en billig og stor arbejdskraft. Gårdmændene tilbød husmændene at låne heste til markarbejdet, da man ellers var henvist til at skulle grave jorden med håndkraft. Prisen for et sådant lån var arbejde, og altid om høsten eller når der var spidsbelastning, så husmændene måtte vente med at bjerge deres egen avl, til gårdmændene var færdige. Det var således ingen attråværdig tilværelse, husmandsfamilien måtte leve under. Man var klar over, at man måtte tage sagerne i egne hænder, dersom der skulle blive bedre kår for husmændene.

De store landboreformer fra slutningen af det 18. århundrede bevirkede stor frigørelse og selvstændighed for det store landbrug, men de nåede ikke at tage husmændene med. Disse måtte vente i mere end 50 år. Men efter den tid kom der heldigvis flere mænd frem, som indså det forkerte heri og udførte et betydeligt arbejde for at denne udvikling ikke måtte standse på halvvejen. Også andelsbevægelsen var af stor betydning for husmændene, der var med til at oprette det første mejeri på Fyn. Det var også husmændene, der gik foran med en mere alsidig dyrkning af

grøntplanter og roer i stedet for korndyrkning og brakmark.

Den første husmandsforening på Mors blev oprettet i marts 1906. Den kom til at hedde »Husmandsforeningen for Mors og Omegn«. Senere blev det Sejerslev-Ejerslev-Jordsby Husmandsforening. Initiativtageren var lærer Holm, Nr. Dråby, som også blev formand. Han blev således bevægelsens stifter her på øen. Samme år blev stiftet en forening i Flade. Derefter fulgte Sdr. Dråby, og samme år kom en forening i Sindbjerg-Redsted. De næste i rækken var Tødsø-Erslev og Ljørslev-Ørding.

Den 16. marts 1910 gik disse foreninger sammen til et møde på Afholdshotellet i Nykøbing for at drøfte oprettelsen af en kredsforening på Mors. Man enedes om at oprette foreningen, som skulle hedde »Morsø Husmandskreds«. Kredens opgave skulle være at skabe samarbejde mellem de lokale foreninger; samtidig skulle den tage sig af særlige fællesopgaver, f. eks. større møder, udflugter, foredrag m.m. Foreningen valgte en formand, og de øvrige bestyrelsesmedlemmer skulle være de lokale foreningers formænd. Foreningens første formand blev Peder Ginnerup, Sindbjerg; den øvrige bestyrelse blev Søren Hansen, Ljørslev, Laurits Larsen, Flade, og Kristen Thomsen, Tødsø.

For at kredsen kunne arbejde med de opgaver, som trængte sig på, måtte den skaffe penge, hvorfor man enedes om, at lokalforeningerne skulle yde 25 øre pr. medlem. 2 år senere blev kontingentet nedsat med 10 øre til 15 øre. Aktiviteterne var ikke vokset på daværende tidspunkt. Da foreningen startede, var der ca. 150 medlemmer. Foreningens arbejde bestod i at arrangere 2-dages rejser,

så medlemmerne kunne komme ud og se andre landbrug og derigennem lære nyt. Der blev også holdt foredrag over forskellige emner for derigennem at dygtiggøre husmændene. I 1917 kom der forespørgsel fra nogle medlemmer om ansættelse af en konsulent. Bestyrelsen drøftede sagen og enedes om, at man kunne ansætte en forsøgsleder. Der blev rettet henvendelse til Jens Jørgensen, Fredsø, om han ville påtage sig opgaven, hvilket han imidlertid ikke kunne, hvorfor sagen lå stille til 1919, hvor man rettede henvendelse til Andreas Søndergaard, Outrup. Han indvilgede i at påtage sig jobbet. Han blev således foreningens første rådgiver.

Man tog også opgaver op som staldbedømmelse og markbrugskonkurrence, hvor de mest veldrevne og velpassede brug fik præmier, hvilket var med til at højne de mange husmandsbrug.

Husmandsforeningen nøjedes ikke med at tage de erhvervsmæssige opgaver op; man tog også fat på de sociale og kulturelle problemer. Man præmierede haverne og plantningen om husmandshjemmene; det skulle være et rart sted at bo og arbejde, og det bliver stadig holdt i hævd i husmandsforeningen.

I Morsø Husmandskreds var man lige fra starten optaget af jordspørgsmålet. Den 17. april 1909 samledes i Nykøbing en del interesserede for at få oprettet en udstykningsforening. Mødet resulterede i, at der blev nedsat et udvalg til at udarbejde vedtægter og lignende. Udvalget kom til at bestå af lærer Holm, Nr. Dråby, Søren Drejer, Flade, J. P. Skovbo, Dråby, Erik Sørensen, Sejerslev, N. C. Kristensen, Lødderup, og Kr. Larsen, Redsted, med Holm som formand. Ved henvendelse til Land-

boforeningen om et samarbejde blev udvalget suppleret med N. C. Rasmussen, Ø. Assels, Thomas Josefson, Sejerslev, samt folketingsmand N. Markvorsen, Lødderup. Vedtægter blev udarbejdet og indsendt til ministeriets godkendelse, hvilket skete 2. oktober 1909.

Den første ejendom, som foreningen købte, var »Storupgård«. Bygningerne lå i ruinerne efter en brand. Arealet var 180 tdr. land, prisen 85.000 og brandassurance 21.450 kr. Ejendommen købtes 30. maj 1910. Så gik det slag i slag med at købe store gårde og udstykke. Ved udstykningsforeningens arbejde er der i alt oprettet 99 husmandsbrug på øen. Over for den påstand, at udstykning til husmandsbrug er urentabel, skal som et eksempel anføres følgende tal fra Storupgårds udstykning:

	Før udstyknings	Efter udstyknings
Ejendomsskyld ...	70.000	124.000
Bygningsass.	22.000	67.600
Løsøreass.	35.000	76.550
Heste	14 stk.	20 stk.
Kreaturer	76 stk.	99 stk.
Svin	20 stk.	94 stk.
Høns.....	30 stk.	129 stk.

Før levede der 8 personer på ejendommen (2 voksne, 1 barn og 5 tyender), nu var der 62 personer, nemlig 28 voksne og 34 børn, som fik deres udkomme af samme areal. Jorden ville efter udstykningen give lavt regnet 482 kr. mere i direkte skatter til samfundet, hvortil kom de direkte skatter.

Jordskatterne var for herregårde pr. td. hartkorn 16 kr., gårdbrug 36 kr. og af husmandsbrug 80 kr. i 1910. Det turde heraf være godtgjort, at der ved udstykning til oprettelse af husmandsbrug skabes øgede værdier og øgede erhvervsmuligheder.

Da foreningens arbejde med udstykning ophørte, blev der af foreningens formue skabt et legat til fordel for videre uddannelse af unge inden for landbruget, der er udgået fra de hjem, som foreningen havde udstykket eller som er i nær slægt til disse. Formuen var på 16.500 kr, som blev omsat i obligationer, og det er renten heraf, der bliver uddelt. Det er husmandsforeningen plus et medlem udpeget af ministeriet, der administrerer legatet.

Gammelt husmandssted på Mors ca. 1905. Morsø Lokalhistorisk Arkiv vil meget gerne have oplysninger om stedet og personerne.

Man havde i nogen tid gået og systet med tanken om at oprette et husholdningsudvalg i husmandsforeningen. Man var klar over, at der var et behov for et sådant. På et møde i april 1935 oprettedes husholdningsudvalget. Dets første bestyrelse kom til at bestå af Katrine Sørensen, Glomstrup Mark, formand, Katrine Søndergaard, Outrup, Johanne Hovmøller, Solbjerg, som blev udvalgets konsulent. Udvalget har i årenes løb taget mange opgaver op til gavn for husmandshjemmene på Mors.

I 1935 havde husmandskredsen på Mors bestået i 25 år, hvilket man ville markere ved at afholde en fest på Centralhotellet i Nykøbing, og det blev alle tiders fest med 1020 deltagere, alt hvad hotellet kunne rumme. Peter Langeland holdt festtalen.

I 1937 var der 881 medlemmer i Morsø Husmandskreds. I flere år havde foreningen en årlig fremgang på ca. 75 medlemmer. Midt i halvtredserne var der 24 lokalforeninger ud over øen, som var tilsluttet kredsen, med 1660 medlemmer. I tresserne begyndte ejendomssammenlægningerne, og dermed begyndte medlemstallet at svinde. I 1980 er der kun 4 lokalforeninger tilbage.

Blandt andre aktiviteter, som husmandsforeningen har taget op, er hesteavl inden for Nordbakke-racen, hvor foreningen havde en hingst. Man foretog også opkøb af kælvekæg til medlemmerne for derved at

fremme både ydeevne og kvalitet i husdyrbruget. Endvidere købte man sædekorn, så medlemmerne kunne få såsæd af god kvalitet.

I 1941 gik Morsø Husmandskreds sammen med husmandskredsen i Thy og Hanherred for at danne en indkøbsforening, som kom til at hedde Mors, Thy og Hanherreds Indkøbsforening. Foreningen startede med 590 medlemmer, som havde tegnet sig for en garantikapital på 112.000 kr., hvilket var nødvendigt for at der kunne lånes penge af staten til udlån til medlemmerne. Lånet skulle ydes til indkøb af husdyr, maskiner og andet løsøre. Statslånene skulle, da det begyndte, forrentes med 3½ % og skulle afdrages over 30 år. Medlemmerne gav 4 % i rente. Indkøbsforeningen fik stor betydning for medlemmerne.

I 1948 forpagtede Morsø Husmandskreds »Bakkegården« i Nykøbing af Nykøbing kommune, som ejede gården. »Bakkegården« fungerede som vandrerhjem. Her skulle indrettes forsøgs- og forevisningsgård og måske avlscenter for svin og høns. Man skulle også overtage administrationen af vandrerhjemmet, hvorved lokalerne i vinterhalvåret kunne bruges til møder og kurser m.v., således at Bakkegården kom til at indtage en central plads i det landbrugsfaglige arbejde. For at få arbejdet til at fungere på Bakkegården enedes man om at ansætte en konsu-

lent, som skulle bo på gården og sørge for dens drift.

I 1949 ansatte man konsulent Herman Hansen som konsulent og leder af gården. At Morsø husmænd tænkte økonomisk og ikke overlod noget til tilfældighederne, viser den kontrakt, som blev indgået med konsulent Hansen, da Han blev ansat:

Fast løn 7.000 kr.

Husleje 800 kr. pr. måned.

En gris à 80 kg slagtet vægt.

Ikke over 4 æg daglig.

Ikke over 3 liter mælk daglig.

I marts 1960 havde Morsø Kredsforening 50 års jubilæum, som blev fejret på Centralhotellet i Nykøbing, hvor 600 var mødt frem for at fejre dagen. Festtalen blev holdt af Svend Knudsen, Viskum.

I 1963 ansatte man konsulent Karl Stensgaard som driftsvejledningskonsulent sammen med husmandsforeningerne i Thy og Hanherred for at give de husmænd, som ønskede det, en bredere vejledning. Samme år oprettede man sammen med Landboforeningen Landboauktionen. Husmandsforeningen havde i mange

år holdt auktioner forskellige steder på øen.

I 1967 blev der fra Morsø Husmandskreds rettet henvendelse til amtsforeningen, om det ikke ville være formålstjenligt at få etableret et konsulentarbejde i hele det gamle Thisted amt. Man samledes til et møde i Thisted, hvor man drøftede spørgsmålet og enedes om at gå ind i dette samarbejde. Det medførte, at man fik rådighed over fagkonsulenter og ikke som før skulle nøjes med en konsulent, som skulle brede sig over alle fagområder.

I 1975 købte Morsøkredsen sammen med foreningerne i Thy et hus i Frøslev, så man fik en del af konsulentvirksomheden flyttet til Mors. Man var medejere af en ejendom i Thisted, men da pladsen blev for trang, mente man, at det var formålstjenligt at flytte en del til Mors.

I 1978, da Morsø Landboforening havde besluttet at bygge konsulenthus, rettedes henvendelse til husmandskredsen om et evt. samarbejde. Ved yderligere forhandlinger kom også Kvægavlsforeningen og Hedeselskabet med. Vi fandt det nyttigt, at hele der faglige arbejde blev placeret ét sted, og ikke mindst, når

kommunen ville opføre auktionshal samtidig.

Morsø Kredsforening har i dag ca. 535 medlemmer. I samarbejde med de øvrige foreninger i Thy er der ansat 8 konsulenter, 3 mellemteknikere samt en stab af kontorpersonale. Den 14. marts 1980 markerede Morsø Husmandskreds sit 70 års jubilæum ved en fest på Centralhotellet, hvor i alt 175 deltagere incl. indbudte gæster var mødt frem. Festtalen blev holdt af Dansk Husmandsforenings formand, Kresten Sørensen. Det var en god fest.

Det er således mange og store opgaver, Husmandskredsen har taget op i det åremål, den har virket, og som har været til gavn for de mindre landbrug på Mors. Og der er ingen tvivl om, at tiden fremover vil stille mindst lige så store krav til foreningens virke.

Formændene i Morsø Husmandskreds i de 70 år:

1910-11 Peder Ginnerup, Sindbjerg.

1911-17 Jens Jørgensen, Fredsø.

1917-21 Niels Røgen, Sindbjerg.

1921-38 Niels Seerup, Sindbjerg.

1938-63 Niels Korsgaard, Fredsø.

1963-65 Jens Poulsen, Tøving.

1965-70 Kristen Sunesen, Sejerslev.

1970 Hans Bodilsen, Ørding.

Giv en god julegave fra

*Byens førende forretning
inden for bøger,
foto og kontorartikler*

SPECIALE:
Elektronregnere

Glædelig jul!

H. HANSENs
boghandel

Nykøbing Mors . Telefon 72 17 77

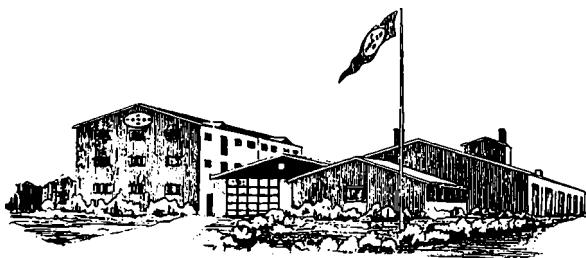
Nøglen til et godt hjem

- ★ *prima møbler*
- ★ *udstrakt service*
- ★ *største udvalg*
- ★ *fornuftige priser*

VILS MØBLER

BRDR. BJØRNSGAARD

Vils Mors . Telefon 76 70 20

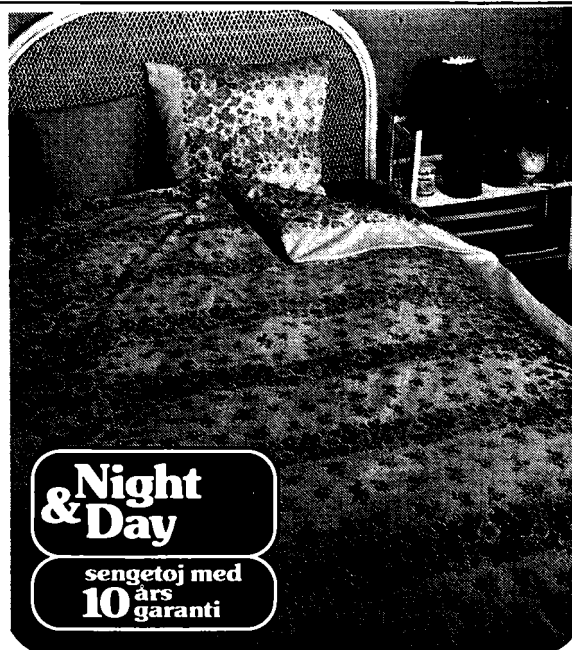
A/S Morsø Frøkontor

*Byens PROFA
Farvehandel*

Ellingsøe & søn

NØRREGADES FARVEHANDEL

Nykøbing Mors . Tlf. 72 05 31 - 72 07 33

**Night
& Day**

sengetøj med
10 års
garanti

**Night
& Day**

sengelinned i skønne mønstre og farver!

- ★ ren bomuld
- ★ kogeægte
- ★ langtidsstrygefrit
- ★ praktiske tryklåse
- ★ varedeklareret
- ★ dansk produceret

Night & Day – good night

*- den helt rigtige gaveidé
- fås på Mors i*

bo-nyt

Gågaden i Nykøbing · Tlf. 72 15 77

uhm!!!

Ædel kogekunst og støbejern
hører sammen!

Se copco-programmet hos forhandleren

AKTIESELSKABET

N. A. Christensen & Co.
LEVERANDØR TIL DET KGL. DANSKE HOF
7900 NYKØBING MORS

Nedergaard Foto

VESTERGADE 15 . 7900 NYKØBING MORS

PORTRÆT

INDUSTRI OG REKLAME

Colour Art Photo

*Dette mærke
er bevis på god
teknisk og kunstnerisk
portrætfotografering
i farver.*

FYRINGSOLIEN!

tænk økonomisk
tank billigt
tanken er
nærliggende

Brændselsforeningen

telefon 72 02 18 - 72 08 33

SPECIALFORRETNINGEN I STÅLVARER

Husmoderens ønskedrøm:

1. kl. knive til
køkkenet

Forskærersæt

Forskærerbrædder

Salt- og peber-
kværne

i moderne design

Og så har vi gaven til ham mellem 6 og 80 år:

Dolke . Lommeknive . Stort udvalg i sakse til alle formål

Hele Copco-programmet fra Morsø Jernstøberi

HAVNEGADES
SLIBERI & STÅLVARE
FORRETNING

Havnegade 5 . Nykøbing Mors . Telf. 72 11 48

**TV
RADIO
Hi-Fi**

RADIO - BAK

Gågaden 18 . 7900 Nykøbing Mors

**GULD
SØLV
URE
OPTIK**

... hos

EJLER CORTSEN

HUGO CORTSEN

TLF. (07) 72 11 33 . 7900 NYKØBING MORS

Husk film
og
blitzpærer

til julefotografering

Morsø Boghandel

v/ **AAGE PLATZ**

Algade . Telefon (07) 72 07 00

Sommeren nærmer sig!

Hvad med en parasolfod som julegave

– eller: flagstangfod – dekora-
tionsvase – solur eller foderskål
for fuglene m.m.

***Der er masser af mulig-
heder til de, som ikke
ønsker bløde pakker!***

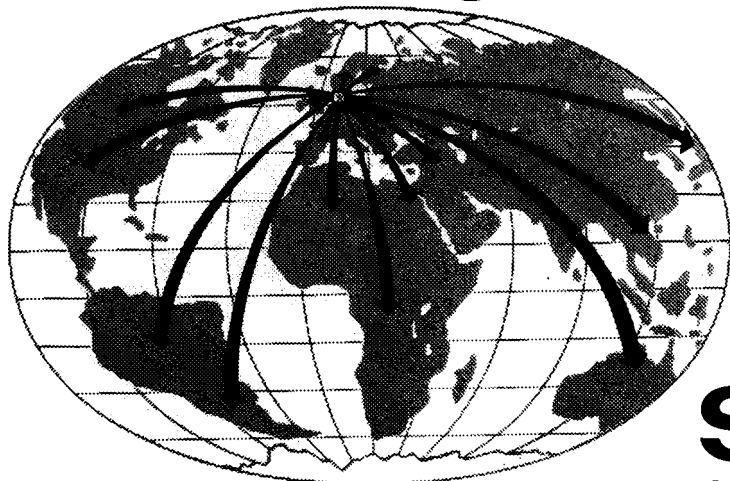
Gå på julegaveindkøb hos

Nykøbing Flisefabrik

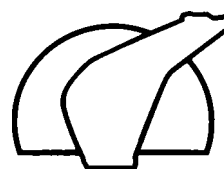
Bakkegårdsvej 9, telf. 72 05 11

v/ **JOHS. KANKELBORG**

Fra Mors og Fur til hele verden

Skamol isolering
sparer energi

skamol

SKARREHAGE MOLERVÆRK 4/5

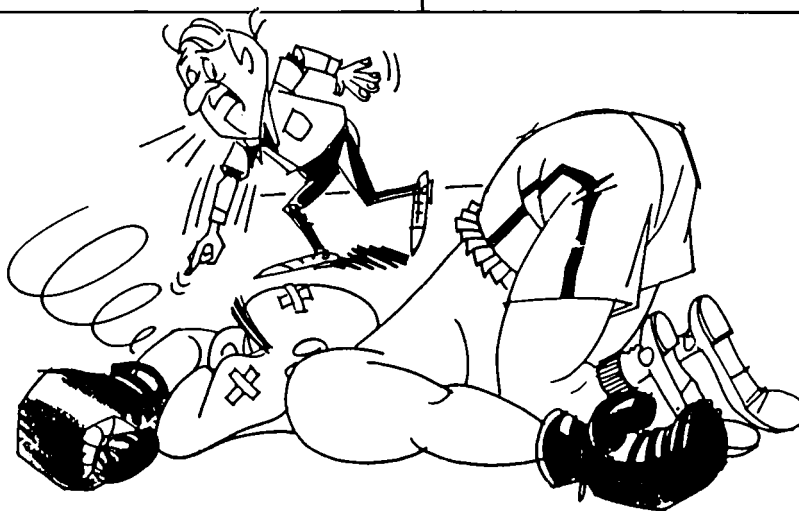
Blikkenslager- arbejde

Vand
Gas
Sanitet
Centralvarme

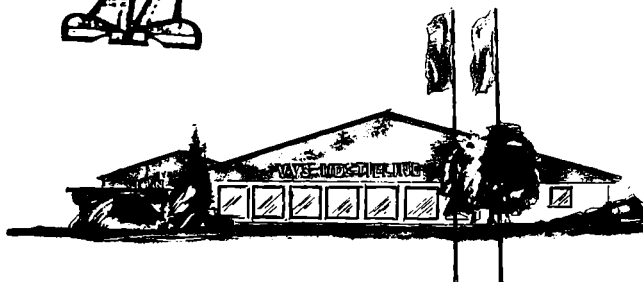
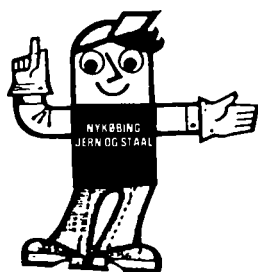
Chr. Pedersen & Sønner

v/ J. CHR. VILS PEDERSEN

Algade 20 . Nykøbing M . tlf. (07) 72 01 29

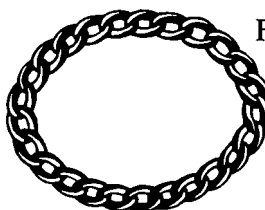

HVORFOR FÅ ØKONOMISKE KNUBS -
NÅR DU KAN FÅ ØJYSKE BANK

NYKØBING JERN OG STAAL Ringvejen . Nykøbing Mors . Tlf. 72 22 22

Øens
egen
guldwarefabrik

FA *Guld
kæden*

v/ OLE HELM
V. Jølby gl. skole
telefon 74 16 44

TÆPPER OG GULVBELÆGNING

til hele huset. Kom og se vort store udvalg og få et godt tilbud – eller ring – og vi kommer til Dem!

Solbakkens Tæppelager

JOHS. H. DALGAARD

Ringvejen – Nykøbing Mors – Telefon 72 10 32

NYMOLLE
DEN MARK
Bjørn Winblad.

I samarbejde med den verdensberømte danske kunstner Bjørn Winblad har Nymolle Keramik skabt en række skønne og særprægede kunstværker. Det er den stil og udførelse, som har gjort Nymolle-serierne så populære. Dejlig gavetung og samleobjekter for alle, der værdsætter dansk kunsthåndværk.

EN GOD GAVEIDÉ!

difa **JØRGEN BRANDT**
SHOPPING RÅDHUSTORVET

7900 NYKØBING MORS . TELF. (07) 72 04 00

De handler med størst fordel hos **DEN FRIE KØBMAND**

Ham der har den mest friskbrændte og friskmalede kaffe

KØBMÆNDENE PÅ MORS **DER ER ALTID EN KØBMAND I NÆRHEDEN!**

GULVTÆPPER

Så se først ind til øens eneste specialforretning for gulvtæpper fra væg til væg og småtæpper.

Hos os finder De altid et stort udvalg til markedets helt konkurrencedygtige priser. – Vi fører: **Ege – Gram – Intertest – Scantuft – Heuga fliser – alt fra førende danske fabrikker!**

Kom ind og se vort udvalg. Vi viser Dem gerne hele vort kæmpeudvalg. Vi giver Dem gerne et tilbud uden forbindende.

De er altid velkommen!

BOLIGHUSET

Toftegade 24, Nykøbing M., 07-72 17 67, v/ Sv. Aa. Andersen

Morsø's ældste butik med herretøj

YOU & ME

LUCKY★STAR

MAX CLUB

Ældst - men mest i ungt tøj

POUL
HERRETØJ

Tlf. 72 01 59

I Danmarks udfølgste gågade - v/ Majorens Gyde

Vi ønsker vore kunder en glædelig jul og et godt nytår!

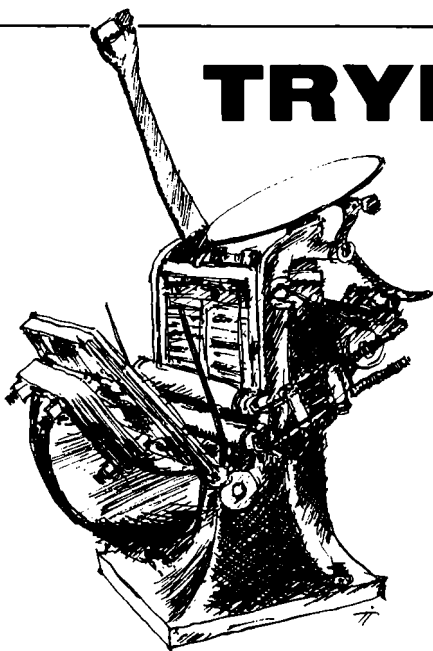
ØSTER JOLBY TOMMERHANDEL A/S

MIDTVEJS
MELLEM
2 BRØER

7950 ERSLEV
TELEFON (07) 74 16 11*

TRYK PÅ I 125 ÅR!!!

**bogtryk
offset**

morsø bogtrykkeri

v/ JAKOB NYBORG . HAVNEGADE 11 . NYKØBING M . TLF. (07) 72 10 44

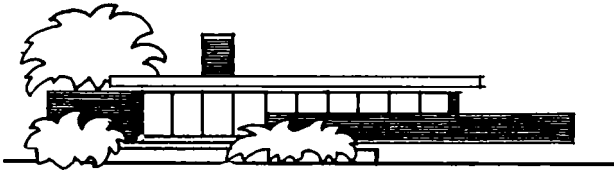
Asger Kramer & Søn

Murermester og entreprenør
Kontor: Østergade 9 . Telf. 72 08 11

Murer- og entreprenørarbejde af enhver art udføres!

Moderne kompressor- ★ Kloakrensning m. maskine
anlæg ★ Stilladser til ethvert formål
Vacuumbeton ★ Kørestilladser indtil 9 m

Altid til tjeneste med tegninger, overslag og tilbud

Murermester Asger Kramer, tlf. 72 08 11
Murerm., aut. kloak. Bjarne Kramer, tlf. 72 27 23

Juletid er kimonotid!

Chenille-frotté . Velour-
vatteret . Klantern

Se dem i

Spørg efter denne brochure, der fortæller om lokalhistoriske bøger fra Mors – hos din boghandler – eller skriv til

Morsø lokal- historisk Forlag

Skovgade 14 . 7900 Nykøbing Mors

JOKI

Nørgaard's
LÆDERVARER

Lillelund
URE OG OPTIK

De glade kunders
mødested

»Ingen ved mere
om
Bang & Olufsen
end os«

Radio & TV magasinet a/s

KIRKETORVET . 7900 NYKØBING MORS . TELEFON 07-72 30 33 . VÆRKSTED: (07) 72 04 23

JULEPYNT

Kæmpeudvalg i alt til juletræet og dekorationer

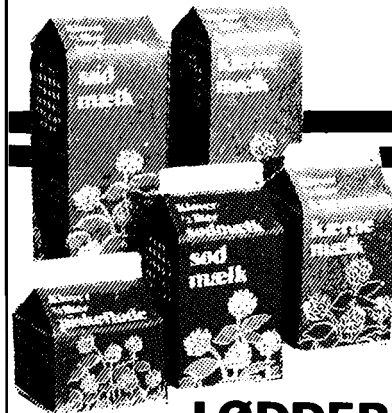
GULVBELÆGNING: Stort udvalg
i tæpper fra væg til væg.
Linoleum - Vinyl
Se vor tæppeudstilling
ud mod parkeringspladsen.

*Vi kommer over hele åen og giver
gerne tilbud uden forbindende.*

Alt i spøg og skæmt til nytår!

Morsø Farvemølle

Telefon 72 09 88

LØDDERUP MEJERI

(07) 72 18 13

MEJERIET »ENGHOLM«

Nørrebro 88 - Nykøbing M. (07) 72 05 37

Alle folk
med nissesind
myldrer nu
i Brugsen ind

Brugserne
på Mors

Brug Brugsen

Lykken er en lamineret stol

Stolen der støtter både ryg og nakke uden at fæse Dem fast i en bestemt stilling.

En stol, De har det rart i

En stol, der er nem at få plads til, nem at flytte rundt med, nem at gøre ren.

Se også roligt på prisen, når De ser på Skyline

Deres servicemøbelhandler

Vestergade 4 . 7900 Nykøbing M . Tlf. 72 04 01

skyline

Brugsen

DANMARKS UVEBLIGSTE GÅGADE

JULESNEEN DALER NED

GÆSTER - HJEMLIG HYGGE

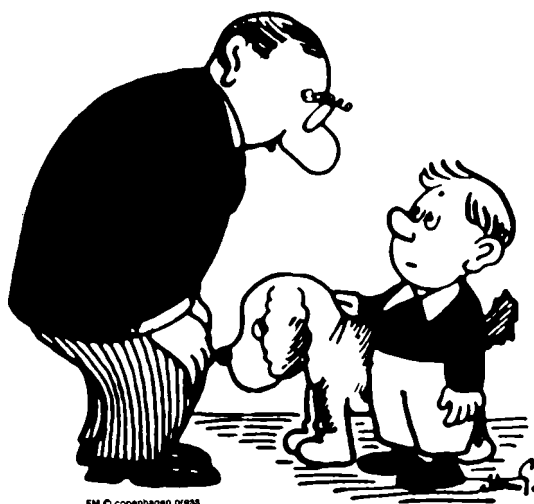
BRUG BRUGSEN

som alle andre på Moss

Mosslands
Bibliotek

Brug **Brugsen - Gågaden - Nykøbing M.** - når du vil ha' mer' for pengene

Vi ta'r skatten med storm:

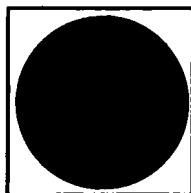
FM © copenhagen press

- Hvad vil du være når du bliver stor?
- Det ved jeg ikke endnu -
jeg vil først se, hvor stor jeg bliver!

Børneopsparing

- den vokser hurtigere end Deres barn!

Spørg

**MORSØ
SPAREKASSE**

- vi gør det med skatten lidt sjovere